

ACADEMIA DE ȘTIINȚE A REPUBLICII MOLDOVA
INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE, POLITICE ȘI
SOCIOLOGICE

Cu titlu de manuscris

C.Z.U: 341.645(043.3)

ARTUR SÎRCU

TRIBUNALELE PENALE NAȚIONALE
INTERNAȚIONALIZATE

SPECIALITATEA 552.08 – DREPT INTERNAȚIONAL ȘI
EUROPEAN PUBLIC

Teză de doctor în drept

Conducător științific:

Semnătura

Oleg Balan, doctor habilitat în drept,
profesor universitar

Autorul:

Semnătura

Chișinău, 2022

© ARTUR SÎRCU, 2022

TRIBUNALELE PENALE NAȚIONALE INTERNAȚIONALIZATE

CUPRINS

ADNOTARE (în limba română, engleză și rusă)	5
LISTA ABREVIERILOR	9
INTRODUCERE	10
1. REFLECȚII DOCTRINARE ȘI NORMATIVE PRIVIND ORGANIZAREA ȘI FUNCȚIONAREA JURISDICȚIILOR CONTENCIOSULUI DE REPRESIUNE INTERNAȚIONALĂ	18
1.1. Analiza rezultatelor cercetării științifice a tipologiei jurisdicțiilor internaționale în materie penală.	18
1.2. Cercetarea instrumentelor internaționale de instituire și conexe activității tribunalelor naționale internaționalizate.	30
1.3. Legislația națională aplicabilă jurisdicțiilor naționale internaționalizate	38
1.4. Concluzii la Capitolul 1.	41
2. EDIFICAREA TRIBUNALELOR PENALE INTERNAȚIONALIZATE	43
2.1. Conceptul de tribunal penal hibrid.	43
2.2. Principiile de activitate și limitele de competență ale tribunalelor hibride.	55
2.3. Organizarea și structura instituțională ale tribunalelor hibride.	70
2.4. Concluzii la Capitolul 2	82
3. DICTIO JURIS A TRIBUNALELOR PENALE INTERNAȚIONALIZATE	84
3.1. Declanșarea jurisdicției și desfășurarea procedurilor pendinte.	84
3.2. Adoptarea și executarea actelor jurisdicționale: jurisprudență comparată.	95
3.3. Concluzii la Capitolul 3.	111
4. ASPECTELE INEDITE ALE TRIBUNALELOR PENALE INTERNAȚIONALIZATE	113
4.1. Elementele specifice Tribunalului Special pentru Sierra Leone	113
4.2. Caracterele distincte ale Tribunalului Khmerilor Roșii.	117

4.3. Aspectele inedite ale Tribunalului Special pentru Liban.	120
4.4. Înalțul Tribunal Penal Irakian – tentativă nereușită de instituire a unei jurisdicții internaționalizate.	125
4.5. Concluzii la Capitolul 4	131
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI.	134
REFERINȚE BIBLIOGRAFICE.	138
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII	149
CV-ul AUTORULUI.	150

ADNOTARE

Sîrcu Artur „Tribunalele penale naționale internaționalizate”

Teză de doctor în drept

Specialitatea: 552.08 – Drept internațional și european public. Chișinău, 2022

Structura tezei: introducere, 4 capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografia din 154 surse, text de bază 143 pagini. Rezultatele sunt reflectate în 8 publicații printre care articole științifice și comunicate la conferințe științifice.

Cuvinte cheie: curți penale naționale internaționalizate, tribunal hibrid, jurisdicție, Tribunalul Special pentru Sierra Leone, Tribunalul Special pentru Liban, Tribunalul Khmerilor Roșii, Înalțul Tribunal Penal Irakian.

Domeniul de studiu. Lucrarea ține de materia dreptului internațional public, dreptului internațional penal și dreptului contenciosului internațional, în mod special axându-se pe analiza jurisdicției penale naționale internaționalizate.

Scopul și obiectivele lucrării. Scopul principal constă în cercetarea multiaspectuală a instituției tribunalelor penale naționale internaționalizate (hibride), cu stabilirea aspectelor inedite ale acestora din perspectiva identificării celor mai optime soluții pentru stabilirea unei justiții fiabile susceptibilă să reprime cele mai grave crime comise în zonele afectate de conflicte. Obiectivele lucrării au fost orientate spre definirea conceptului de tribunal penal hibrid; stabilirea principiilor de activitate și limitelor de competență ale tribunalului hibrid; determinarea tiparelor de organizare și structură ale acestora; identificarea mecanismelor de declanșare și a procedurilor pendinte; elucidarea procedurii de adoptare a actelor jurisdicționale pronunțate de curțile hibride și mecanismelor de executare ale lor; demonstrarea elementelor inedite ale fiecărui tribunal penal existent; identificarea eșecurilor și punctelor forte ale curților internaționalizate.

Noutatea și originalitatea științifică. Noutatea și originalitatea științifică a prezentei teze constă în formularea unui studiu doctrinar autohton asupra originalității jurisdicției penale naționale internaționalizate, cu specificarea aspectelor distinctive, identificarea locului și rolului tribunalelor internaționalizate în rețeaua instanțelor de judecată existente în lumea actuală, în special în regiunile devastate sau afectate de conflicte interne sau cu caracter internațional.

Problema științifică importantă soluționată constă în argumentarea viabilității și eficienței tribunalelor penale naționale internaționalizate în perspectiva oportunității recurgerii la acest tip pentru restabilirea justiției pe teritorii măcinate de conflicte interne sau internaționale specifice și pedepsirea vinovaților de comiterea celor mai grave crime și încălcări ale drepturilor omului.

Semnificația teoretică a cercetării. Studiul efectuat are un profund caracter științific, în mod special referindu-se la particularitățile tribunalelor penale naționale internaționalizate. Teza propune spre susținere un demers științific aprofundat asupra naturii și esenței juridice a jurisdicțiilor internaționalizate ținând cont de varietatea acestora și caracterele pe care le demonstrează fiecare tribunal creat. Lucrarea, de o manieră clară și logică conturează elementele inedite ale tribunalelor penale internaționalizate, operând cu texte consolidate ale instrumentelor internaționale și elucidând jurisprudența degajată de respectivele foruri.

Valoarea aplicativă a lucrării. Studiul denotă valență aplicativă pentru doctrinarii care proiectează soluții de prevenire și reprimare a crimelor internaționale comise pe teritorii afectate de conflicte, precum și pentru factorul politic care are voința necesară să le implementeze. Cert, teza este recomandată celor interesați în propagarea standardelor justiției imparțiale și oneste, precum și promovarea valorilor demnității umane și stoparea impunității la scară mondială.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele cercetării, concluziile și recomandările definitivite pe parcursul efectuării studiului au fost expuse în articolele științifice în reviste de specialitate, precum și discutate și evaluate în cadrul conferințelor de profil naționale și internaționale.

ANNOTATION

Sîrcu Artur “National internationalized criminal tribunals”

Ph.D. thesis

Specialty: 552.08 – International and European Public Law. Chisinau, 2022

Structure of the thesis: introduction, 4 chapters, general conclusions and recommendations, bibliography which includes 154 sources, basic text of 143 pages. The results of the research are exposed in 8 scientific articles and reports to scientific conferences.

Key words: national internationalized criminal courts, hybrid tribunal, jurisdiction, Special Tribunal for Sierra Leone, Special Tribunal for Lebanon, Khmer Rouge Tribunal, High Criminal Iraqi Tribunal. Area of the research. This work is based on the study of international public law, international criminal law and law of international litigation, with a special emphasis on the analysis of the institution of hybrid criminal courts.

Goal and objectives of the thesis. The main purpose is the broad research of the institution of hybrid criminal courts, with establishment of common and inedited aspects from the perspective of identifying the best solutions for establishing a reliable justice system that can repress the worst crimes committed in conflict-affected areas. The objectives of the research are directed to the definition of the concept of hybrid court, determination of principles of activity and limits of their competence; establishment of patterns of organization and structure; identification of mechanisms to trigger internationalized jurisdiction; analysis of pending proceedings; clarification of procedure of adoption and execution of judgements ruled by hybrid courts; proof of inedited elements of every existing tribunal; identification of errors and successes of the tribunals. Scientific novelty and originality.

The scientific novelty and originality of the thesis resides in the formulation of a doctrinal research of national level on the problem of national internationalized criminal jurisdiction. It was specified the nature and legal essence of it, determined distinctive aspects, identified the place and the role of hybrid courts in the network of legal jurisdictions existing, especially with reference to regions ravaged or affected by armed national or internationalized conflicts. Important scientific problem that has been solved it consists in arguing the viability and efficiency of internationalized national criminal tribunals with a view to using this type to restore justice in territories ravaged by specific internal or international conflicts and to punish those guilty of the most serious crimes and human rights violations.

Theoretical meaning of the research. The research has a profound theoretical character, referring to the peculiarities of national internationalized courts. The thesis is a deep scientific demarche on the nature and legal essence of hybrid courts taken being aware of their variety and characters of each established court. The work, in a clear and logical manner emphasizes defining elements, common and inedited, operating with consolidated texts of international instruments and elucidating case-law developed by respective for a.

Practical value of the work. The study denotes applicative value for scholars who design solutions for the prevention and repression of international crimes committed in conflict-affected territories, as well as for the political factor that has the necessary will to implement them. The work is undoubtedly utile for those interested in promotion of standards of impartial and honest justice, as well as promotion of human values and stop of impunity at a world scale.

Implementation of the scientific outcomes. The results, conclusions and recommendations formulated through this research were exposed in the texts of scientific articles published in specialised magazines and were put forward for discussions during national and international conferences.

АННОТАЦИЯ

Сырку Артур «Национальные интернационализованные уголовные трибуналы»
Диссертация на соискание учёной степени доктора права.

Специальность: 552.08 – Международное и Европейское публичное право.

Кишинёв, 2022.

Структура диссертации: введение, 4 главы, общие выводы и рекомендации, библиография, включающая 154 источника, основной текст изложен на 143 страницах. Результаты исследования освещены в 8 научных статьях и методико-дидактических работах.

Ключевые слова: национальные интернационализованные уголовные суды, гибридный трибунал, юрисдикция, Специальный Трибунал по Сьерра-Леоне, Специальный Трибунал по Ливану, Трибунал Красных Кхмеров, Высший Уголовный Трибунал по Ираку.

Область исследования. Данная работа основывается на комплексном изучении области международного публичного права, международного уголовного права и права международного судопроизводства. В частности, она относится к многостороннему анализу института гибридных судов.

Цель и задачи исследования. Целью исследования является многостороннее изучение принципа института гибридных судов в контексте международного публичного права, в общем, и международного уголовного права, и права международного судопроизводства, в частности, с установлением общих и различных аспектов исходя из точки зрения определения лучших решений для установления надежного правосудия, которое может пресекать самые тяжкие преступления, совершенные в районах, затронутых конфликтом. Основными задачами работы являются определение концепции гибридного трибунала, установление их принципов деятельности и границ компетентности, выявление организационного и структурного типажа, установление механизмов запуска международной гибридной юрисдикции, анализ процедур, освящение процедуры принятия судебных решений и их исполнения, доказательство неизвестных особенностей каждого гибридного трибунала, выявление недостатков и сильных сторон интернационализованных судов.

Новизна и научная оригинальность состоит в доказательстве жизнеспособности и эффективности интернационализованных национальных уголовных трибуналов с учетом возможности использования этого типа для восстановления справедливости на территориях, разоренных конкретными внутренними или международными конфликтами, и для наказания виновных в наиболее серьезных преступлениях и нарушениях прав человека. Важная научная проблема, которой было найдено решение, состоит в выявлении сущности и юридической природы гибридных уголовных судов в контексте их типологического разнообразия, с освящением особенных элементов, присущих каждому трибуналу.

Теоретическое значение. Исследование имеет глубокий научный характер, в частности, ссылаясь на особенности национальных интернационализованных уголовных трибуналов. Работа, предложенная к защите, является глубоким научным демаршем о сущности и юридической природе интернационализованных юрисдикций в контексте их разнообразия и особенных характеристик каждого трибунала. Диссертация в ясной и логичной манере освящает основные элементы, общие и различные, присущие гибридным судам, используя консолидированные тексты международных инструментов и выявляя судебную практику данных форумов.

Практическая значимость исследования. Исследование имеет практическую ценность для специалистов в данной области, разрабатывающих решения по предотвращению и пресечению международных преступлений, совершаемых на

территориях, затронутых конфликтом, а также для политического фактора, у которого есть необходимая воля для их реализации. Конечно, диссертация рекомендуется тем, кто заинтересован в распространении стандартов беспристрастного и честного правосудия, а 30 также в продвижении ценностей человеческого достоинства и прекращении безнаказанности во всем мире.

Внедрение научных результатов. Результаты, общие выводы и рекомендации исследования опубликованы в статьях различных профильных журналов, обсуждены и оценены на национальных и международных конференциях.

LISTA ABREVIERILOR

CIP	Curtea Internațională Penală
CoE	Consiliul Europei
CRFA	Consiliul Revoluționar al Forțelor Armate din Sierra Leone
FAC	Forțele de Apărare Civile din Sierra Leone
FRU	Frontul Revoluționar Unit din Sierra Leone
ÎTPI	Înaltul Tribunal penal Irakian
ONU	Organizația Națiunilor Unite
SUA	Statele Unite ale Americii
TIPR	Tribunalul Internațional Penal pentru Ruanda
TKR	Tribunalul Khmerilor Roșii
TPIIu	Tribunalul Internațional Penal pentru fosta Iugoslavia
TSL	Tribunalul Special pentru Liban
TSSL	Tribunalul Special pentru Sierra Leone

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța subiectului de cercetare.

Odată cu dezvoltarea culturii drepturilor omului și a dreptului umanitar, comunitatea internațională a început să creeze mecanisme și instituții de drept, menite să pună capăt impunității și să tragă la răspundere persoane responsabile pentru ororile din timpul conflictelor armate, deschizând calea pentru o nouă noțiune – justiția post-conflictuală. Ea se bazează pe dezvoltarea lentă a dreptului internațional umanitar și pe eforturile timpurii de urmărire penală a criminalilor de război. Cu toate acestea, experiența actuală a justiției post-conflictuale a evoluat ca răspuns la dezvoltarea drepturilor omului, procesul de democratizare și sfârșitul Războiului Rece.

Istoria ultimelor două secole ne permite să constatăm, cu regret, realități macabre, legate de consecințele conflictelor armate. Victimele atrocităților erau de fiecare dată supuse unor suferințe dure, fără a avea vreodată posibilitatea să acceadă la un adevăr judiciar, la recunoașterea faptelor și la condamnarea autorilor faptelor, celor ce le-au provocat suferințe grave. Secolul XX prin ororile comise a provocat mai degrabă o abordare cinică față de masacre, o căutare de justiție, care poate astfel fi calificată revoluționară în vederea disprețului al istoriei pentru tratamentul judiciar al ororilor [59, pag. 13]. Astfel, pericolul de urgență a conflictelor armate la etapa actuală nu este deloc iluzoriu. Chiar și într-un secol în care pare că statele sunt atașate valorilor promovate de organizații internaționale ca Organizația Națiunilor Unite sau Consiliul Europei, războiul este parte a cotidianului. Osetia, Siria, Karabah, Ucraina. Din 24 februarie 2022 Europa se confruntă cu o criză care a zdruncinat ordinea juridică mondială: războiul ruso-ucrainian care ține în suspans o lume întreagă, culminând cu excluderea Federației Ruse la 16 martie 2022 din cadrul Consiliului Europei. Pentru prima dată în ultimii 50 ani omenirea a simțit suflul unui adevărat pericol nuclear. Nimeni nu ar putea prognoza finalitatea acestei confruntări. Cert este că suntem martorii unei noi configurări de forță în lume. Evident că aceasta va reclama o justiție post-conflict. Victimele vor revendica dreptate și reparație. Dimensiunea protecției drepturilor și libertăților fundamentale în orice circumstanțe devine tot mai convergentă dreptului umanitar. Cert vor apărea pe agenda regională sau internațională chestiunii legate de instituirea mecanismelor reparatorii sau/și restauratorii. Nu este exclus ca ONU sau CoE să se inspire din modelele empirice ale justiției post-conflict, învățând lecțiile trecutului, selectând elementele forte și adaptând-o cu preponderență dimensiunii cotidiene a drepturilor omului.

Analizând istoria justiției post-conflict pot fi deduse trei etape de evoluție a acesteia, în pofida faptului că premisele, cauzele și efectele lor nu au fost aceleași. Totuși e cazul să recunoaștem că același obiectiv a dictat pentru fiecare etapă edificarea instituțiilor în scopul

realizării acestei justiții – reprimarea celor mai odioase crime internaționale. Prin urmare, etapele se coagulează în jurul unei noi creații contencioase de reprimare universală.

I. Prima etapă, pe care o vom numi convențional, **etapa Nuremberg**, a fost definită la sfârșitul celui de-al Doilea război mondial, când, în 1945, puterile învingătoare, respectiv Marea Britanie, Uniunea Sovietică, Franța și Statele Unite, au înființat Tribunalele Militare Internaționale la Nuremberg și Tokyo. Aceste tribunale au stabilit cu fermitate că există unele crime, care suscită un interes internațional pentru reprimarea lor, și comiterea unor astfel de fapte, angajează răspunderea individuală. Acele tribunale militare au depășit, pentru prima dată, jurisdicția unui stat pentru a angaja această răspundere, înlocuind-o cu noțiunea de răspundere internațională penală. Totuși, această inovație a fost rapid asociată cu noțiunea de justiție a învingătorilor. În plus, crimele împotriva păcii și crimele împotriva umanității nu fuseseră încă definite oficial, permițând astfel ca tribunalele să acționeze *ex post facto* cu jurisdicție retroactivă. În ciuda acestor dificultăți, tribunalul de la Nuremberg a adus moralitate și ”satisfacție” în dreptul internațional, insistând asupra unui proces echitabil și corect. Conceptele de răspundere internațională individuală pentru crimele împotriva păcii și umanității au fost definite la Nuremberg.

II. A doua perioadă în evoluția justiției de tranziție, pe care o vom numi **etapa tribunalelor Consiliului de Securitate al ONU**, a început prin crearea, în 1993 și 1994, a Tribunalului Internațional Penal pentru fosta Iugoslavia (TPII) și a celui pentru Ruanda (TIPR) ca răspuns la încălcările extinse ale dreptului umanitar internațional în Balcani și Africa. Pe motiv că infracțiunile săvârșite în aceste locuri au reprezentat o amenințare la adresa păcii și securității internaționale, în conformitate cu art. 39 din Carta ONU, ambele tribunale au fost instituite prin rezoluții ale Consiliului de Securitate al Organizației Națiunilor Unite, fiind opozabile tuturor statelor-membre ale ONU. Spre deosebire de tribunalele militare, crimele pentru care cele două tribunale au fost investite, s-au definit în temeiul dreptului internațional cutumiar, iar conceptul răspunderii internaționale penale individuale a fost acceptat la scară largă. În ciuda contribuției pe care aceste două instanțe au adus-o dreptului internațional penal, activitatea lor a fost vehement criticată. A fost scoasă în vizor îndepărtarea geografică care nu le-a permis victimelor să participe la proces, aduse acuzații de duble standarde și de instrumente de persecuție etnică și nu urmărire penală, în plus, s-a invocat problema cheltuielilor excesive.

III. A treia etapă în dezvoltarea justiției internaționale post-conflictuale, denumită de noi, **etapa jurisdicției de represiune universală**, a început odată cu discuțiile privind necesitatea creării Curții Internaționale Penale, împuternicită să urmărească în justiție cele mai grave crime care privesc ansamblul comunității internaționale, în conformitate cu principiile generale ale dreptului penal și respectarea drepturilor acuzaților și ale victimelor. Odată cu înființarea CIP, s-a presupus

în mare măsură că nu ar mai fi nevoie de instituții *ad-hoc* suplimentare. Această presupunere s-a dovedit a fi prematură, chiar dacă noua jurisdicție este competentă să judece 4 tipuri din cele mai grave și frecvente crime internaționale: crima de agresiune, genocidul, crimele contra umanității și de război; deoarece a devenit clar că resursele și jurisdicția restrânse ale CIP ar putea să facă față doar unei fracțiuni din situațiile care cer dreptate în întreaga lume.

Aceasta a determinat comunitatea internațională să promoveze **procesele judiciare alternative** care să se ocupe de crimele de război și crimele împotriva umanității la nivel național. Astfel, într-o perioadă scurtă de timp au fost instituite câteva tribunale, pentru a urmări crimele internaționale comise de persoane care au participat la unele dintre cele mai brutale conflicte purtate de omenire, așa numitele tribunale hibride. Curțile hibride reprezintă cea mai nouă realizare a justiției penale internaționale, modelul hibrid fiind o combinație a elementelor naționale și internaționale.

Este incontestabil faptul că instanțele locale și structurile de guvernare în majoritatea contextelor post-conflictuale relevă deficiențe și se confruntă cu prea multe limitări financiare și logistice pentru a face față în mod eficient proceselor complexe de reprimare și pedepsire a criminalilor de război. În imediata apropiere a zonei afectată de conflict, incapacitatea mai multor instanțe locale de a examina crimele de război se datorează adesea daunelor provocate prin bombardamente, incendieri, jafuri sau neglijență. În plus, personalul-cheie ar fi putut să fugă în străinătate, să fi fost ucis sau compromis prin asocierea cu un regim anterior, care nu i-a urmărit sau condamnat pe cei vinovați. În alte cazuri, un nou regim poate să înlocuiască aproape complet foștii funcționari, ducând la un deficit nerambursabil de experiență, precum și la pericolul unor procese demonstrative și al urmăririi penale deloc imparțială pentru crimele din trecut.

Cu toate acestea, neajunsurile enumerate nu implică faptul că instanțele internaționale sunt unica alternativă. Instituțiile pur internaționale deseori nu reușesc să promoveze sporirea capacității locale sau aplicarea și dezvoltarea normelor substanțiale care incriminează atrocitățile în masă în țările în tranziție. În situațiile post-conflictuale, este importantă dezvoltarea conștiinței locale în sectorul justiției. Un tribunal internațional aflat la distanță de țara afectată și condus de străini nu poate instrui eficient justițiarilor locali în calificarea necesară.

În acest sens, instanțele hibride pot fi privite ca una dintre formele cele mai eficiente ale procesului juridic în contextul post-conflictual. Îmbunătățirea pe termen lung a sistemului judiciar național contribuie la crearea unei culturi a justiției și responsabilității și asigură că orice soluții oferite de tribunalul pentru crime internaționale nu vor dispărea atunci când acesta își va termina activitatea.

Pentru ca condamnarea să dovedească faptul că greșelile din trecut au fost tratate corespunzător, populația locală trebuie să înțeleagă mecanismul justiției în vigoare. În cele din urmă, este esențial de a convinge oamenii că pedepsele sunt adecvate și că trebuie respectate deciziile instanțelor. Tribunalele hibride nu au scopul de a redefini ”justiția”, ci mai degrabă de a promova ideea că percepțiile populației locale despre mecanismele justiției sunt importante. Astfel, sprijinul populației și înțelegerea instituției figurează în mod proeminent în procesul de instituire al instanțelor hibride, demonstrând că mecanismul hibrid este cel mai reușit pentru rezolvarea crizei judiciare apărute în rezultatul conflictului. Aplicarea legislației interne și implicarea justițiarilor naționali, alături de judecătorii internaționali sunt perfect compatibile cu suveranitatea statului și consolidează așteptările culturale și politice atât ale făptașilor, cât și ale victimelor.

Scopul și obiectivele cercetării. Ținând cont de actualitatea și importanța tematicii supuse prezentului demers științific, acesta are ca **scop principal** cercetarea multiaspectuală a instituției tribunalelor penale naționale internaționalizate (hibride), cu stabilirea aspectelor inedite ale acestora din perspectiva identificării celor mai optime soluții pentru stabilirea unei justiții fiabile pentru toți actorii și entitățile din zonele afectate de conflicte interne sau internaționale, justiție susceptibilă să reprime cele mai grave crime comise pe aceste teritorii și să restabilească echitatea socială.

Prezenta lucrare pornește de la **ipoteza** tribunalelor internaționalizate ca *cea mai optimă formă* pentru înfăptuirea justiției în zonele afectate de conflicte armate, care presupun o simbioză perfectă a elementelor naționale și internaționale întru atragerea la răspunderea penală a persoanelor vinovate de încălcările grave ale regulilor și obiceiurilor de purtare a războiului, precum și pentru săvârșirea crimelor contra păcii și contra umanității.

Având în vedere rolul deosebit al jurisdicțiilor internaționalizate la etapa contemporană, studiul analitic al esenței juridice al acestora vine să asigure configurarea unor noi forme de înfăptuire a justiției în lume în zonele afectate de conflicte interne și internaționale, pentru a reprima încălcările de diferit grad și pentru a asigura excluderea impunității pentru încălcările săvârșite pe timp de conflict armat. Având în vedere recente evoluții în diferite regiuni de pe glob deja denumite „fierbinți”, evenimentele tragice din Siria, Ucraina, Israelul și statele limitrofe, Afganistanul, situația care rămâne încă destul de tensionată în Karabahul de Munte, dar și având în vizor conflictele nerezolvate denumite “înghețate” din fosta URSS și îndeosebi conflictul transnistrean, cercetarea dezvoltată este îndreptată spre a scoate în vizor principalele reușite și carențe ale tribunalelor internaționalizate pentru a oferi răspunsuri fiabile consecințelor de impunitate urmare a unui conflict armat existent, dar și eventual.

În vederea realizării scopului propus, au fost identificate următoarele **obiective de cercetare**, atingerea cărora condiționează și soluționarea problemei științifice:

- definirea conceptului de tribunal penal hibrid;
- stabilirea principiilor de activitate și limitelor de competență ale tribunalului hibrid;
- determinarea tiparelor de organizare și structură ale acestora;
- identificarea mecanismelor de declanșare a jurisdicției internaționalizate;
- elucidarea procedurii de adoptare a actelor jurisdicționale pronunțate de curți hibride și mecanismelor de executare ale lor;
- demonstrarea elementelor inedite ale fiecărui tribunal penal existent;
- identificarea eșecurilor și punctelor forte ale acestor jurisdicții.

Noutatea științifică a rezultatelor obținute. Noutatea și originalitatea științifică a prezentei teze constă în formularea unui studiu doctrinar autohton asupra originalității jurisdicției penale naționale internaționalizate, cu specificarea aspectelor distinctive, identificarea locului și rolului tribunalelor internaționalizate în rețeaua instanțelor de judecată existente în lumea actuală, în special în regiunile devastate sau afectate de conflicte interne sau cu caracter internațional. Este de precizat că actualul demers științific, chiar dacă se focalizează pe dinamica tribunalelor hibride, totuși este o lucrare care intră în totalitate în aria de preocupare, reglementare și cercetare a dreptului internațional public, ținând cont de conjunctura și sursa creării, precum și de modalitatea funcționării acestor jurisdicții. Rezultatele obținute pot fi valorificate cu titlu novator pentru instituirea unui tribunal hibrid pentru contenciosul drepturilor omului pe teritorii cu jurisdicție contestată fie dominate de ocupație străină, pe care statele nu le controlează efectiv fie separatiste. Noutatea științifică a prezentului demers ar putea conduce la instituirea unui tribunal hibrid pentru a crea o securitate juridică cotidiană populației care trăiește pe teritorii secesioniste și care deseori este la cheremul unor autorități neconstituționale, care ignoră standarde minime de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale ale ființei umane. Asemenea tribunale ar fi soluția fiabilă pentru astfel de teritorii cum sunt autoproclamata republică nistreană, Osetia de Sud, Crimeea. Nu este exclusă o astfel de proiecție și pentru alte teritorii aflate în viitor sub varie ocupație străină.

Astfel, **problema științifică importantă soluționată** presupune o natură juridică duală, care în primul rând constă în argumentarea viabilității și eficienței tribunalelor penale naționale internaționalizate în perspectiva oportunității recurgerii la acest tip pentru restabilirea justiției pe teritorii măcinate de conflicte interne sau internaționale specifice și pedepsirea vinovaților de comiterea celor mai grave crime internaționale. Pe de altă parte, demonstrarea eficacității lor justifică ipoteza recurgerii la acest format pentru instituirea unei jurisdicții de contencios al

drepturilor omului pentru prevenirea și repararea încălcărilor drepturilor omului, în timp de pace, pe teritoriile afectate de conflictele armate, unde persistă o suveranitate contestată.

Importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării. Studiul efectuat are un profund caracter științific, în mod special referindu-se la particularitățile tribunalelor penale naționale internaționalizate. Teza propusă spre susținere este un demers științific aprofundat asupra naturii și esenței juridice a jurisdicțiilor internaționalizate, ținând cont de varietatea acestora și particularitățile pe care le demonstrează fiecare tribunal creat. Lucrarea, de o manieră clară și logică conturează elementele definitorii, comune și inedite ale tribunalelor penale internaționalizate, operând cu texte consolidate ale instrumentelor internaționale și elucidând jurisprudența degajată de respectivele foruri.

Studiul denotă valență aplicativă pentru doctrinarii care proiectează soluții de prevenire și reprimare a crimelor internaționale comise pe teritorii afectate de conflicte, precum și pentru factorul politic care are voința necesară să le implementeze.

Cert, teza este recomandată, în primul rând, celor interesați în propagarea standardelor justiției imparțiale și oneste, precum și promovarea valorilor demnității umane și stoparea impunității la scară mondială.

În al doilea rând, teza prezintă interes aparte pentru savanții și practicienii din domeniile enunțate, deschizând o cale spre cunoașterea particularităților tribunalelor penale și configurarea unei noi instituții în dreptul contenciosului internațional și contenciosul represiunii universale – jurisdicția penală națională internaționalizată.

Nu în ultimul rând, teza de doctor în drept prezintă interes pentru magistrații și angajații sistemului național de justiție care se vor familiariza cu punctele forte și eșecurile catalogate de tribunalele hibride în ceea ce privește înfăptuirea justiției, promovarea valorii umane și a drepturilor fundamentale și persecutarea ilegalităților comise în regiunile afectate de conflict armat, teritoriul Republicii Moldova nefiind în acest context o excepție.

Aprobarea rezultatelor cercetării. Rezultatele cercetării, concluziile și recomandările definitive pe parcursul efectuării studiului au fost valorificate în textele articolelor științifice în reviste de specialitate, precum și discutate și evaluate în cadrul conferințelor de profil naționale și internaționale.

Publicațiile la tema tezei. Rezultatele obținute sunt publicate în 3 articole ale revistelor de profil și prezentate în cadrul 5 conferințelor naționale și internaționale:

1. Sîrcu A. *Principiile de activitate și limitele de competență ale tribunalelor penale naționale internaționalizate.* În: Materialele Conferinței științifice internaționale a

- doctoranzilor și tinerilor cercetători. Vol. I, Ediția a VII-a, 30 mai 2013, Chișinău, p. 283-295. (0,8 c.a.).
2. Sîrcu A. *Organizarea și structura tribunalelor penale naționale internaționalizate*. În: Revista moldovenească de drept internațional și relații internaționale, 2014, nr. 4, p. 75 – 83. (0,9 c.a.).
 3. Sîrcu A. *Competența ratione loci a Curții Speciale pentru Sierra Leone*. În: Materialele Conferinței științifice pentru studenții ciclului I, II și doctoranzi, Chișinău, 8 aprilie 2014. Chișinău: CEP USM, 2015, p. 115 – 118 (0,3 c.a.).
 4. Sîrcu A. *Elemente de structură și organizare a Tribunalului Khmerilor Roșii*. În: Materialele Conferinței științifice internaționale dedicată celei de-a 70 ani aniversări a dlui profesor universitar Nicolae Osmochescu, „Interacțiunea dreptului intern cu dreptul internațional: provocări și soluții”, Chișinău, Palatul Republicii, 14 noiembrie 2014, Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, Vol. I, p. 141 – 147. (0,4 c.a.).
 5. Sîrcu A. *Particularitățile Tribunalului cambodgian al Khmerilor Roșii*. În: Materialele Conferinței științifice naționale cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare”, 10 – 11 noiembrie 2014, Rezumate ale comunicărilor, Științe sociale, Chișinău: CEP USM, 2014, p. 188 – 191. (0,2 c.a.).
 6. Sîrcu A. *Criminal internationalized courts – modern aspects*. In: Practical and Scientific Journal “International Law and Integration Problems”, 2015, no. 4 (44), Baku State University, Azerbaijan, p. 33 – 39. (0,7 c.a.).
 7. Sîrcu A. *Specificul cauzelor aflate pe rolul Înalțului tribunal Penal Irakian*. În: Materialele Conferinței științifice naționale cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare”, 28 – 29 septembrie 2016, Rezumate ale comunicărilor, Științe sociale, Vol. II, Chișinău: CEP USM, 2016, p. 81 – 83. (02, c.a.).
 8. Sîrcu A. *Tribunalul hibrid – o soluție potrivită pentru protecția drepturilor omului pe teritoriul autoproclamatei republici nistrene*. În: Revista Institutului Național al Justiției, 2021, nr. 2 (57), pag. 37 – 41 (0,64 c.a.).

Sumarul compartimentelor tezei. Structura tezei este condiționată de scopul și obiectivele susceptibile cercetării și include: lista abrevierilor, adnotare în trei limbi, introducere, patru capitole de bază, concluzii generale și recomandări, listă bibliografică.

Capitolul I intitulat “*Reflecții doctrinare și normative privind organizarea și funcționarea jurisdicțiilor contenciosului de represiune internațională*” scoate în vizor rezultatele cercetării științifice a tipologiei jurisdicțiilor de materie penală desfășurată de teoreticienii și practicienii de

domeniu, în special fiind analizată literatura de specialitate anglofonă, francofonă, rusă și română, inclusiv autohtonă.

Tot la acest compartiment, sunt structurate și elucidate prevederile relevante din instrumentele internaționale de instituire și conexe activității tribunalelor naționale internaționalizate (acorduri de instituire, convenții internaționale, statute) și ale legislației naționale aplicabilă activității jurisdicțiilor naționale internaționalizate. Capitolul respectiv finalizează cu concluzii, inclusiv referitoare la problemele și direcțiile de cercetare.

Capitolul II cu denumirea *“Edificarea tribunalelor penale internaționalizate”* relevă cercetarea efectuată privind definirea conceptului de tribunal penal hibrid, stabilirea principiilor de activitate și limitelor de competență ale tribunalelor penale, identificarea structurii instituționale și particularităților de organizare ale acestora, finalizându-se cu un șir de concluzii asupra segmentelor suspuse analizei științifice.

Capitolul III cu denumirea *“Dictio juris a tribunalelor penale internaționalizate”* prezintă analiza detaliată a procedeelelor de declanșare a jurisdicției hibride și desfășurare a procedurilor pendinte, precum și mecanismelor de adoptare și executare a actelor jurisdicționale din perspectiva dreptului comparat. În mod firesc, acest compartiment finalizează cu o serie de concluzii ale autorului asupra aspectelor cercetate.

Capitolul IV denumit *“Aspectele inedite ale tribunalelor penale internaționalizate”* cuprinde investigația științifică comparativă dezvoltată pe terenul particularităților distinctive ale fiecărui tribunal penal hibrid în parte, fiind catalogate caracteristicile, succesele și eșecurile Tribunalului Special pentru Sierra Leone, Tribunalului Khmerilor Roșii, Tribunalul Special pentru Liban și, fără îndoială, cele ale Înalțului Tribunal Penal Irakian de la Bagdad. În fine, capitolul degajă concluzii particulare izvorâte din investigația tematică.

Concluziile generale și recomandările dezvoltă raționamente finale cu caracter general, în baza cercetărilor efectuate per ansamblu și prezintă unele repere conceptuale și practice în abordarea complexă și multilaterală a tribunalelor penale naționale internaționalizate în sistemul dreptului internațional public și a dreptului internațional penal la general, dar și ca o instituție separată în cadrul dreptului contenciosului internațional.

1. REFLECȚII DOCTRINARE ȘI NORMATIVE PRIVIND ORGANIZAREA ȘI FUNCȚIONAREA INSTANȚELOR DE JURISDICȚIE DE CONTENCIOS REPRESIV

1.1. Analiza rezultatelor cercetării științifice a tipologiei jurisdicțiilor internaționale în materie penală

Una dintre cele mai semnificative lucrări ce analizează tribunalele internaționale este opera lui Vladimir Tochilovsky – *The law and jurisprudence of the international criminal tribunals and courts* [150, pag. 912]. Autorul ne prezintă un studiu complet privind legislația și jurisprudența tribunalelor penale *ad-hoc*, tribunalelor penale internaționalizate precum și a Curții Penale Internaționale. Aceasta include, de asemenea, jurisprudența relevantă a Curții Europene a Drepturilor Omului și practica Comitetului pentru Drepturile Omului al ONU. Autorul analizează natura și evoluția dispozițiilor legale relevante și a normelor de procedură ale tribunalelor penale internaționale, explicând motivația evoluției acestora.

Cartea conține un rezumat și o analiză a deciziilor relevante, ordonanțelor și hotărârilor ale Tribunalului Penal Internațional pentru fosta Iugoslavia, Tribunalului Penal Internațional pentru Ruanda, Tribunalului Special pentru Sierra Leone, Camerelor Extraordinare a Curții din Cambodgia, Curții Internaționale Penale, precum și a hotărârilor relevante ale Curții Europene a Drepturilor Omului.

Cu toate că lucrarea este construită pe baza publicațiilor anterioare ale autorului, aceasta se extinde în mod semnificativ asupra jurisprudenței relevante și reflectă evoluția și starea actuală a standardelor privind drepturile omului în procesul penal internațional.

Altă lucrare ce prezintă un interes sporit pentru experții în domeniu este lucrarea autorilor Klaus Bachmann și Aleksandar Fatic – *The UN International Criminal Tribunals: Transition without Justice?*[9, 290 pag.]. Aici se analizează Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Iugoslavia și Tribunalul Penal Internațional pentru Ruanda. Bachmann și Fatic examinează realizările și deficiențele ambelor tribunale dintr-o perspectivă interdisciplinară informată de sociologie, științe politice, istorie și filosofia dreptului și se bazează pe două noțiuni-cheie: conceptele legitimității și eficiența. Astfel, conceptul legitimității determină măsura în care crearea TIPIu și TIPR poate fi considerată ca fiind legitimă în lumina dezbaterilor juridice la începutul anilor 1990, iar conceptul eficienței stabilește productivitatea acestor două tribunale (procedura și deciziile) în lumina sarcinilor stabilite de Consiliul de Securitate al ONU și Adunarea Generală.

Autorii investighează în ce măsură TIPIu și TIPR au dat rezultatele așteptate, indiferent dacă acestea au fost în măsură să contribuie la ”menținerea păcii”, ”stabilizarea” regiunilor de

conflict, sau chiar au reușit să ofere ”reconciliere” în Ruanda . Mai mult decât atât, cartea reflectă preocupările autorilor vizavi de numărul concret al infractorilor care au fost trași la răspundere și costurile acestor procese. Oferind o analiză aprofundată și echilibrată a tribunalelor penale internaționale, volumul ne prezintă concluziile ce pot fi deduse din activitatea acestor două tribunale, precum și modul în care o înțelegere mai profundă a succeselor și eșecurilor poate aduce beneficii comunității internaționale în viitor.

O altă lucrare ce merită atenția specialiștilor în domeniu este *International Criminal Tribunals Justice and Politics* [15, 351 pag.] a autorului Yves Beigbeder. Această carte trece în revistă statutele, realizările și limitările instanțelor penale internaționale, începând cu Tribunalele de la Nüremberg și Tokyo, urmate de către instanțele internaționale ad-hoc din anii 1990 și tribunalele hibride, precum și crearea Curții Internaționale Penale permanente.

Autorul se întreabă dacă instanțele analizate sunt cu adevărat independente față de statele care le-au creat și de care depinde finanțarea lor. Întrebarea finală este dacă justiția penală internațională este o întreprindere utopică bazată pe motive nerealiste și părtinitoare, sau dacă, în ciuda deficiențelor și a limitărilor sale, aceasta constituie un important pas înainte în lupta împotriva impunității liderilor criminali. Cu o abordare interdisciplinară inovatoare care include juridicul, istoricul și politicul, autorul oferă o privire de ansamblu și o analiză politică a punctelor forte și a punctelor slabe ale diferitelor tribunale și ale justiției penale internaționale în general.

Autorul Krit Zeegers analizează tribunalele internaționale din perspectiva drepturilor omului în lucrarea sa *International Criminal Tribunals and Human Rights Law Adherence and Contextualisation* [158, 434 pag.]. Această carte se referă la interpretarea și aplicarea normelor în domeniul drepturilor omului de către tribunalele penale internaționale. Asemenea tribunale sunt pe larg considerate ca apărători ai drepturilor omului. În același timp, cu toate acestea, ele angajează activități care atrag după sine riscul de încălcare a acestor drepturi: conducerea anchetei penale, arestarea și reținerea indivizilor și judecarea lor.

Autorul investighează raportul dintre tribunale și dreptul internațional al drepturilor omului și se concentrează pe propria interpretare și aplicare a normelor în domeniul drepturilor omului de către tribunalele internaționale.

În primul rând, lucrarea detaliază modul în care tribunalele penale internaționale sunt constrânse de instrumentele care consacră drepturile omului, dat fiind că, spre deosebire de state, ele nu semnează sau ratifică convențiile privind drepturile omului. În al doilea rând, cartea oferă o analiză aprofundată a modului în care tribunale internaționale interpretează și aplică normele referitoare la drepturile omului, în comparație cu modul în care aceste norme sunt interpretate în contextul tradițional al statului. Bazându-se pe circumstanțele unice în care își desfășoară

activitatea, instanțele penale internaționale au deviat adesea de la interpretarea general acceptată ale drepturilor omului. Autorul analizează în mod critic această așa-numită abordare contextuală și caută să recomande modalități prin care tribunalele internaționale pot îmbunătăți practica interpretativă acordând atenția cuvenită contextului în care își desfășoară activitatea, oferind în același timp o protecție adecvată a drepturilor omului.

Analizând doctrina cu privire la Tribunalul Penal Internațional pentru Ruanda trebuie menționată lucrarea Human Rights Watch – *Genocide, War Crimes and Crimes Against Humanity: A Digest of the Case Law of the International Criminal Tribunal for Rwanda* [69, 482 pag.]. Volumul organizează deciziile tribunalului pe subiecte, incluzând crime de război, genocid, crime împotriva umanității, responsabilitatea individuală, condamnarea, dreptul la un proces echitabil, probele, apelul și recunoașterea vinovăției.

Lucrarea este orientată către practicieni, organizații non-guvernamentale și mediul academic specializat în domeniul drepturilor omului. Aceasta va fi, de asemenea, un instrument pentru personalul instituțiilor înființate pentru judecarea a astfel de infracțiuni, cum ar fi tribunalele hibride, dar și Curtea Internațională Penală, precum și sistemele judiciare interne. Jurisprudența prezentată în acest volum va oferi îndrumare judecătorilor și avocaților de pretutindeni. Jurisprudența tribunalului a fost extrem de importantă în definirea crimelor oribile comise în Ruanda și crearea unui corp solid pentru practica internațională pe acest teren.

Încă o lucrare relevantă în acest context este *The Elgar Companion to the International Criminal Tribunal for Rwanda* [18, 544 pag.]. Volumul este o sursă unică de referință cu privire la tribunalul stabilit în urma genocidului din Ruanda în 1994, care și-a încheiat activitatea la data de 31 decembrie 2015. Această carte oferă o relatare profundă a lucrărilor și moștenirii TIPR în domeniul justiției penale internaționale. Analizând contribuția din diferite prisme disciplinare, cartea este formată din patru părți complete. Aceasta începe cu o descriere detaliată a instituirii TIPR –constituirea tribunalului, mandatul, structura și personalul. Cea de a doua parte explorează dreptul material și analizează aspecte precum genocidul, crimele împotriva umanității, crimele de război, violența sexuală și modurile de răspundere. Cea de a treia parte pune în discuție dreptul procedural în aspectele precum investigarea, arestarea, procesul și apelul, dovezile, drepturile acuzatului, drepturile victimelor și condamnarea. Se încheie cu a patra parte, care scoate în vizor contribuția TIPR în justiția penală internațională, precum și în viața cetățenilor din Ruanda.

O altă lucrare ce prezintă un interes sporit pentru specialiștii în domeniu este articolul *An assessment of the role and the effectiveness of the International Criminal Tribunal for Rwanda and the Rwandan national justice system in dealing with the mass atrocities of 1994* [19, pag. 163-200] a autorului Christina M. Carroll. Articolul dat prezintă un studiu detaliat al TIPR ce începe cu

esența conflictului din 1994. Autorul examinează crearea tribunalului, scopurile acestuia, mandatul și structura tribunalului precum și opiniile guvernului din Ruanda privind instituirea instanței date. În lucrarea dată se examinează realizările și neajunsurile Tribunalului ruandez. În calitate de obstacole autorul prezintă relațiile tribunalului cu guvernul național, ritmul lent al justiției, legitimitatea și instabilitatea regională continuă. De asemenea autorul face comparație între instanța penală internațională și curțile naționale înaintând recomandări pentru îmbunătățirea ambelor.

Încă un studiu ce analizează efectivitatea tribunalelor internaționale se conține în articolul *How effective are international criminal tribunals? An analysis of the ICTY and ICTR* [13, pag. 349-368] al autorilor Lilian A. Barria și Steven D. Roper. Acest articol analizează tribunalele internaționale din perspectiva eficienței lor nu doar după numărul de sentințe pronunțate, dar și după numărul de indivizi concreți ce au fost arestați. Bazându-se pe studii de caz, autorii consideră că lipsa unor aresturi efective au redus considerabil efectul acestor tribunale. De asemenea, sunt analizate scopurile tribunalelor (menținerea păcii și asigurarea justiției) și măsura în care acestea au fost realizate.

În ceea ce ține exclusiv de tribunale hibride, acestea sunt analizate de către colectivul de autori sub redacția lui Kai Ambos și Mohamed Othman în cartea *New Approaches in International Criminal Justice* [6, pag. 298], care relevă o examinare exhaustivă a abordărilor recente din justiția penală internațională. Lucrarea se concentrează pe patru situații de conflict, și anume Kosovo, Timorul de Est, Sierra Leone și Cambodgia, unde au avut loc grave încălcări ale drepturilor omului și a dreptului internațional umanitar. Pentru a permite o apreciere și o înțelegere a naturii, scopului și conținutului legilor și a proceselor judiciare care fac față gravelor încălcări ale dreptului internațional umanitar în aceste patru state, cartea oferă o lectură interdisciplinară a fiecărei situații. Cartea este împărțită în două părți majore: prima conține rapoarte cu privire la Kosovo și Timorul de Est, zone supuse administrației de tranziție a ONU; a doua parte conține rapoarte privind Sierra Leone și Cambodgia, țări în care a fost încheiat un acord special cu ONU ce a permis urmărirea penală a infracțiunilor. Ancheta interdisciplinară oferă o lectură combinată a evenimentelor, o înțelegere mai profundă a motivelor necesității de a supune vinovații răspunderii penale individuale. În plus, cartea servește drept sursă care conține un compendiu indexat al instrumentelor relevante referitoare la noile abordări ale justiției penale internaționale aplicate în țările menționate.

O lectură obligatorie pentru persoanele care studiază tribunalele hibride este cartea autorului Sarah Williams – *Hybrid and Internationalised Criminal Tribunals: Selected Jurisdictional Issues* [157, 470 pag.]. În conținutul acestei monografii găsim examinarea rolului

tot mai important a instituțiilor judiciare hibride sau internaționalizate în judecarea crimelor internaționale; schița elementelor de bază ale tribunalelor hibride sau internaționalizate existente; definirea și clasificarea tribunalelor; determinarea bazelor competenței specifice fiecărui tribunal; analiza modului în care competența afectează alte aspecte, cum ar fi legea aplicabilă, aplicarea amnistiei și imunității, precum și relația acestor tribunale cu statul-gazdă, statele terțe, instanțele naționale, și alte tribunale penale internaționale.

Autoarea se concentrează pe aspectele jurisdicționale ale tribunalelor penale hibride și internaționalizate, deoarece acestea au fost obiectul unor confuzii în argumentele în fața tribunalelor și în hotărârile tribunalelor. În secțiunea de încheiere, se analizează rolul viitor al tribunalelor penale internaționalizate, în special având în vedere înființarea Curții Internaționale Penale, precum și posibila utilizare a acestor tribunale în alte contexte. Aceasta evaluează, de asemenea, modul în care tribunalele internaționalizate se încadrează în dreptul internațional penal și justiția de tranziție, care dezvoltă propriul cadru normativ. În operă se pun în discuție problemele juridice prezentând o analiză aprofundată și o cercetare metodică riguroasă. Această carte este o contribuție semnificativă la analiza academică a luptei împotriva impunității, precum și un ghid pentru cei care lucrează direct în fața instanțelor hibride.

Alt articol ce merită atenție cuvenită îi aparține autorului Alberto Costi – *Hybrid tribunals as a valid alternative to international tribunals for the prosecution of international crimes?* [51]. Autorul se întreabă dacă tribunalele hibride pot înlocui alte instanțele internaționale; dacă acestea pot atinge mai rapid și mai eficient așteptările justiției de tranziție decât comisiile de reconciliere, tribunalele *ad-hoc* sau CIP; dacă acestea au fost afectate de neajunsurile altor instituții penale internaționale sau reprezintă un element mai reușit al justiției mondiale.

În primul rând, autorul examinează amănunțit punctele slabe ale comisiilor de reconciliere și ale tribunalelor internaționale începând cu tribunalele militare de la Nuremberg și sfârșind cu crearea Curții Internaționale Penale permanente. În al doilea rând, autorul analizează tribunalele hibride, scoțând în vizor avantajele și defectele în comparație cu mecanismele pur internaționale. În opinia autorului, tribunalul hibrid ca model de aplicare a dreptului internațional penal nu este neapărat problematic, dar un astfel de tribunal poate funcționa cu succes numai în cazul în care există un sprijin internațional activ și o voință reală de a facilita procesul de reconciliere în societatea afectată.

De asemenea, este cazul de a menționa articolul autorului Caitlin Carroll - *Hybrid Tribunals are the most effective structure for adjudicating international crimes occurring within a domestic state* [20], în care se examinează progresul de la incriminarea impusă de învingători la incriminarea universală, detaliind evoluția de la cele mai vechi tribunale penale internaționale,

Nuremberg, la tribunalele moderne *ad-hoc* și hibride. Avantajele și dezavantajele fiecărui sistem sunt luate în considerare pentru a pleda în favoarea tribunalelor hibride ca echilibru între răspunderea internațională și suveranitatea internă.

Acest articol prezintă o reflecție asupra tribunalelor moderne hibride existente. Este comparată componența și structura tribunalelor din Kosovo, Timorul de Est, Sierra Leone și Irak, demonstrând flexibilitatea tribunalelor hibride care urmează să fie adaptate la nevoile și resursele specifice ale statului în cauză. Sunt prezentate argumente pentru supremația tribunalelor hibride, teoretizând multiplele avantaje ale tribunalelor hibride asupra altor foruri, recunoscând în același timp dezavantajele și criticile unei astfel de abordări mixte. În opinia autoarei, tribunalele hibride sunt soluția perfectă pentru susținerea instrumentelor internaționale în domeniul drepturilor omului și respectarea suveranității pentru statele care vor beneficia de asistență internațională.

Lindsey Raub, în articolul *Positioning hybrid tribunals in international criminal justice* [103, pag. 1013 – 1053], susține că tribunalele hibride trebuie să joace în justiția internațională penală un rol crucial. În opinia sa, aceste tribunale prezintă avantaje unice în lumina mandatelor expirate ale tribunalelor *ad-hoc* și stabilirea CIP. O evaluare a structurilor tribunalelor hibride existente demonstrează că, în anumite circumstanțe, ele oferă un model de justiție de tranziție superioară celei propuse de către instanțele pur naționale sau internaționale. Prin urmare, instituirea unor astfel de tribunale ar trebui avută în vizor prioritar pentru punerea în aplicare a justiției internaționale penale.

Lucrarea abordează și criticile formulate împotriva tribunalelor penale *ad-hoc*, analizează apoi tribunalele hibride (Kosovo, Timorul de Est, TKR, TSL, TSSL) și ia în considerare utilitatea lor pentru a răspunde la aceste critici. În cele din urmă, se ia în considerare rolul tribunalului hibrid în dreptul internațional penal și se argumentează că aceste tribunale rămân esențiale în lupta împotriva impunității și oferă certe avantaje, în special pentru populația locală, în administrarea justiției pe care CIP și tribunalele *ad-hoc* nu sunt capabile să le ofere.

Harry Hobbs în articolul *Hybrid tribunals and the composition of the Court: in Search of sociological legitimacy* [68, pag. 482 – 522], analizează legătura dintre legitimitatea sociologică și componența instanțelor hibride prin analiza practică a cinci curți penale: CIP, TIPIu, TIPR, TSSL și TKR.

Autorul constată că prezența judecătorilor locali în instanțele internaționale penale oferă o bază normativă mai fermă pentru sporirea legitimității lor în rândul comunității locale. Cu toate acestea, autorul menționează, de asemenea, că, în ciuda eforturilor științifice impresionante pentru a demistifica ”omogenitatea” comunității internaționale, judecătorii internaționali nu sunt suficient de individualizați. Soluția oferită de autor este principală și pragmatică. La numirea judecătorilor

internațional ar trebui să se acorde prioritate persoanelor din statele din regiune (cu condiția ca statele nu au fost implicate în conflict), persoane cu aceleași tradiții juridice și care vorbesc limba statului afectat. Această soluție presupune un adânc respect față de suveranitatea națională și încurajează perspectiva că vor fi implicați judecatori sensibili la obiceiurile locale, sporind probabilitatea că instanța creată va fi considerată ca fiind legitimă. Legitimitatea sociologică a instanței, la rândul său, sporește perspectiva juridică a instanței de a fi cu adevărat eficientă.

Studiind doctrina privind Tribunalul Special pentru Sierra Leone trebuie menționată în primul rând cartea lui Charles Chernor Jalloh - *The Sierra Leone Special Court and its Legacy* [74, 824 pag.]. Tribunalul Special pentru Sierra Leone este primul tribunal penal internaționalizat, susținut de Organizația Națiunilor Unite și situat în teritoriul în care s-au comis crimele internaționale. Această lucrare importantă și cuprinzătoare este prima care evaluează în mod critic impactul și moștenirea TSSL pentru Africa și dreptul internațional penal. Sunt analizate probleme controversate cu implicații semnificative pentru dreptul internațional penal și justiția de tranziție. Printre acestea se numără acțiunea criminală comună; căsătoria forțată; racolarea și folosirea copiilor în acțiuni militare; atacurile împotriva pacificatorilor Națiunilor Unite; tensiunea dintre comisiile de reconciliere și procesele penale într-o țară unde simultan activează ambele; și întrebarea dacă este permis în conformitate cu dreptul internațional ca statele să confere în mod unilateral amnistiei autorilor crimelor internaționale condamnate universal.

Această carte umple un gol imens în literatura de specialitate. Prin analiza critică a impactului TSSL, profesorul Charles Jalloh și colectivul de autori au îmbogățit foarte mult discuția globală despre moștenirea lăsată de tribunalele penale internaționalizate. Este o lucrare inovativă care stabilește un nou punct de referință pentru evaluările viitoare ale contribuțiilor acestor instanțe la avansarea principiului răspunderii internaționale penale individuale și arhitectura dreptului internațional penal actual.

Alt articol care vizează TSSL aparține autorului Joshua Romero - *The Special Court for Sierra Leone and the Juvenile Soldier Dilemma* [111, pag. 2 – 29]. El abordează deficiențele structurale ale sistemului curții și oferă un regim alternativ pentru soluționarea problemei combatanților minori. Autorul face o descriere a războiului civil de un deceniu și acordurile de pace inutile, evaluează propunerile contemporane pentru judecarea cauzelor minorilor implicați și pune în discuție motivele pentru care aceste propuneri abordează în mod insuficient dezastrul. De asemenea, este oferit un cadru organizatoric alternativ pentru tribunal, care în viziunea autorului va promova stabilitatea și statul de drept. Concluzia este că, în scopul de a rezolva tulburările civile din Sierra Leone, curtea trebuie să permită pedeapsa discreționară cu închisoarea a combatanților

juvenili celor mai culpabili, rămânând în același timp conștienți de factorii atenuanți, cum ar fi vârsta și imaturitatea.

Un articol cu o tematică asemănătoare – *Prosecution of Sierra Leone' child soldiers: What message is the UN trying to send?* [9, pag. 290] – aparține autoarei Monique Ramgoolie. Această lucrare încearcă să explice importanța faptului ca combatanții minori să nu cadă sub incidența jurisdicției curții speciale. Aici vom întâlni trimiteri la standardele dreptului umanitar internațional, prioritatea reintegrării copiilor combatanți în societate și limitările materiale ale curții speciale ca motive de excludere a infractorilor juvenili din jurisdicția acesteia. Textul conține recomandări atât pentru ONU cât și pentru alte organizații referitoare la situația combatanților minori în Sierra Leone.

În egală măsură, pentru noi a prezentat un interes lucrarea *The Special Tribunal for Lebanon Law and Practice* [5, 316 pag.] a juriștilor notorii David Tolbert, Amal Alamuddin și Nidal Nabil Jurdi. Lucrarea oferă o analiză sistemică a legii și procedurii din prima instanță internațională creată ca răspuns la un act terorist: Tribunalul Special pentru Liban, stabilit pentru a-i judeca pe cei responsabili pentru asasinarea lui Rafic Hariri în 2005. Cartea analizează în detaliu crearea controversată a tribunalului, regulile sale de procedură, relația cu ONU și primele sale decizii. Lucrarea include contribuții din partea mai multor practicieni cu experiență în ceea ce privește TSL, precum și mulți savanți eminenți ai dreptului internațional penal.

De asemenea, trebuie menționat articolul *Power and Perception: The Special Tribunal for Lebanon* [17, pag. 173 - 205] a autorului Melia Amal Bouhabib, în care sunt cercetate crearea tribunalului, climatul politic în care el a luat naștere, diferitele obstacole cu care s-a confruntat în activitatea sa în contextul justiției de tranziție. Articolul examinează contextul creării tribunalului, inclusiv începutul anchetei ONU în urma asasinatului Premierului Hariri și decizia finală a Consiliului de Securitate de instituire a tribunalului în cadrul statului libanez profund divizat. Având în vedere acest context, în continuare se examinează legitimitatea TSL. Autorul analizează diferitele noutăți juridice ale Statutului tribunalului, în comparație cu alte tribunale internaționale și potențialele obstacole juridice cu care acesta se va confrunta în îndeplinirea mandatului său.

În acest context trebuie menționată și publicația Amnesty International – *The Special Tribunal for Lebanon: Selective Justice* care descrie contextul instituirii tribunalului special, mandatul și procedurile sale, condițiile în care acesta a fost stabilit, ținând cont de alte tribunale internaționale, cu o dimensiune mixtă națională și internațională. Aici se descrie pe scurt abuzurile grave ale drepturilor omului din Liban, care încă urmează să fie abordate, și care nu se încadrează în mandatul Tribunalului Special, precum și încălcările recente ale drepturilor omului și deficiențele din sistemul de justiție pe care autoritățile libaneze au eșuat să le rezolve în mod

adekvat. Publicația finalizează cu propuneri specifice pentru a rezolva situația creată și a înlătura lacunele din sistemul de justiție național.

Alt articol ce merită atenție aparține autoarei Janice Yun - *Special Tribunal for Lebanon: A Tribunal of an International Character Devoid of International Law* [157, 181 – 195 pag.], care oferă informații de fond privind asasinarea lui Hariri și explică necesitatea unui tribunal internaționalizat. Autoarea analizează dacă actele aflate sub jurisdicția TSL ar putea constitui încălcări în temeiul dreptului internațional și ajunge la concluzia că, devreme ce înființarea Tribunalului Special pentru Liban a fost necesară pentru a schimba situația impunității, el nu poate fi considerat cu adevărat internațional, deoarece exclude competența exclusivă a dreptului internațional penal aplicabil în raport cu dreptul material intern, fiind un tribunal de tip hibrid.

Analizând doctrina privind Tribunalul Khmerilor Roșii, o atenție deosebită trebuie acordată cărții *The Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia Assessing Their Contribution to International Criminal Law* [85, 612 pag.] editată de Simon Meisenberg și Ignaz Stegmiller. Fiind primul și până în prezent singurul studiu cuprinzător cu privire la TKR, acesta conține o analiză detaliată a activității și funcționării sistemului instanței, asistate de ONU, și prezintă evoluțiile importante privind dreptul internațional penal, drepturile omului, procedura penală și relațiile internaționale. Cartea conține o analiză a activității și jurisprudenței TKR, oferind o evaluare detaliată a moștenirii și contribuției acestuia pentru jurisprudența internațională. Lucrarea, ce include 20 de capitole, autorii cărora sunt savanți și practicieni cu competențe în interiorul TKR, pune în discuție subiectele cele mai presante și implicațiile acestora în dreptul internațional penal. Printre acestea se numără înființarea TKR, competența materială, complicitatea și aspectele procedurale, inclusiv problemele privind judecarea persoanelor acuzate și admiterea declarațiilor obținute prin tortură drept probe.

Cartea constituie o contribuție valoroasă pentru orice persoană interesată în dreptul și procedura internaționale penale și dezvoltarea sa continuă în domenii cum ar fi crimele bazate pe gen și participarea victimelor sau a părții civile în cadrul procedurii. Abordarea sistemică din partea autorilor oferă un acces real la istoria acestei instanțe extraordinare și contribuția sa la dezvoltarea continuă a dreptului material și procedural internațional penal. Autorii reflectă opinia judecătorilor și a consilierilor care lucrează în acest mediu. Lucrarea prezintă interes pentru toți practicienii, oamenii de știință și tinerii profesioniști în domeniul dreptului internațional penal și în special în domeniul justiției hibride.

Altă lucrare consacrată TKR aparține autorilor John Ciorciari și Anne Heindel – *Hybrid Justice The Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia* [39, 464 pag.], care examinează politica litigioasă din spatele instituirii tribunalului, construcția sa juridică și instituțională

problematică, și frecvente impasuri politizate care au subminat capacitatea sa de a face dreptate credibilă și eficientă și de a lăsa o amprentă pozitivă. De asemenea, autorii deduc principii pentru viitoarele instanțe hibride și procedurile internaționale ulterioare. Doctrinarii au configurat studiul definitiv al unui experiment extrem de controversat în incriminarea atrocităților comise contra drepturilor omului. Analiza și cercetarea lor inedită identifică defectele structurale, conflictele politice și rivalitățile personale care au afectat Tribunalul Khmerilor Roșii de la începuturile sale. Ei definitivează un set de recomandări incontestabile pentru cei care intenționează să creeze în viitor instanțe mixte. Deoarece astfel de tribunale sunt o opțiune serioasă pentru statele emergente din conflictele civile, acest studiu aduce o contribuție profundă doctrinei și dezbaterilor în domeniul justiției internaționale penale. Astfel, se aduce o contribuție semnificativă literaturii de specialitate privind tribunalele penale hibride.

Analizând doctrina privind Înaltul Tribunal Penal Irakian, trebuie menționat articolul *The Iraqi High Criminal Court: controversy and contributions* [87, pag. 399 – 425] al autorului Michael Newton, care cercetează în detaliu temeiul juridic pentru constituirea ÎTPI în conformitate cu legea ocupației, abordând relația dintre modelul irakian de urmărire penală a infracțiunilor în instanțele interne. Aspecte controversate ale modelului irakian sunt discutate, cum ar fi legitimitatea creării sale, revocarea imunității oficiale, corectitudinea procedurală a Statutului în lumina normelor dreptului internațional, precum și baza materială a ceea ce unii au numit un proces intern internaționalizat. Autorul concluzionează că responsabilitatea pentru crimele internaționale este una dintre temele de unificare, care ar trebui să lege omenirea în scop comun cu juriștii irakieni care doresc justiție, în conformitate cu normele internaționale.

Alt articol ce analizează activitatea ÎTPI aparține autorului Ian Ralby - *Joint Criminal Enterprise Liability in the Iraqi High Tribunal* [101, pag. 281 – 340]. Aici se prezintă succint modul în care tribunalul se încadrează în tradiția justiției internaționale penale și se examinează unele dintre problemele juridice generale cu care se confruntă ÎTPI. Autorul analizează punerea sub acuzare și hotărârea tribunalului în cauza Dujail. Acest articol evaluează dacă ÎTPI și-a îndeplinit obligațiile care îi revin în temeiul dreptului internațional și dacă jurisprudența sa poate fi considerată un precedent valabil și convingător pentru confruntarea cu una dintre cele mai dificile sarcini în perioada de tranziție: tragerea la răspundere a foștilor lideri pentru acțiunile lor.

Dacă ne referim la tematica asigurării păcii și securității, în contextul rolului ONU de instituire a jurisdicțiilor în statele și regiunile afectate de conflicte, nominalizăm monografia *Droit international du maintien de la paix* [97, 216 pag.] al lui Yves Petit, care analizează în special rolul ONU în menținerea păcii și stabilității globale. În timp ce menținerea păcii și securității internaționale este scopul principal al Cartei ONU, este clar că conflictele violente atât cele cu

caracter internațional, cât și cele fără acest caracter, subminează în mod constant acest obiectiv. Într-o încercare de a răspunde la această discrepanță între textul Cartei și realitate, această lucrare conține o trecere în revistă a mecanismelor utilizate pentru menținerea păcii. Aceasta examinează sistemul de securitate colectivă al Organizației Națiunilor Unite, dezarmarea și controlul armelor, precum și rolul justiției internaționale. Destinată în primul rând pentru specialiști, conține în special ultimele evoluții legate de forțele de menținere a păcii ale ONU, dezarmarea și jurisprudența Curții Internaționale de Justiție. Sunt de asemenea studiate contribuția tribunalelor penale *ad-hoc* pentru fosta Iugoslavia și Ruanda, precum și perspectivele deschise de Convenția de la Roma prin instituirea Curții Penale Internaționale.

O culegere de studii a păcii și securității internaționale aparține autorului Josiane Tercinet – *Le maintien de la paix et de la sécurité internationales* [138, 1014 pag.]. Această colecție de eseuri reunește o selecție a publicațiilor autorului - cronică, studii de caz și recenzii critice - consacrată analizei menținerii păcii și securității internaționale. Lucrarea prezintă o documentare riguroasă și este o contribuție științifică valoroasă la doctrina dreptului și a relațiilor internaționale privind securitatea internațională. Lucrarea conține patru componente majore: inventarierea și monitorizarea operațiunilor de pace; regionalizarea versus universalizarea menținerii păcii; actorii și obiectele de menținere a păcii; reflecții și analize privind menținerea păcii și securității internaționale. Culegerea combină în mod armonios dreptul menținerii păcii și geopolitica, oferind spațiu diversificării operațiunilor și actorilor, precum și modalităților de intervenție și legăturile necesare între diferitele niveluri. Lucrarea cercetează mai multe căi pentru o raționalizare a menținerii păcii și pentru a îmbunătăți eficacitatea acesteia. Cartea este menită experților și profesorilor de drept internațional, cercetătorilor și studenților specializați în dreptul internațional și relații internaționale, în domeniul securității internaționale și menținerii păcii.

În ceea ce privește literatura de specialitate în limba franceză la subiectul jurisdicțiilor represive universale, este relevantă monografia doctrinei Stephanie Maupas cu denumirea *Justice penale internationale* [84, 173 pag.], în care într-o manieră comprehensivă sunt punctate principalele aspecte referitoare la curțile internaționale precum Tribunalul Militar de la Nuremberg, Tribunalul Militar pentru Extremul Orient, TIPIu, TIPR. Un capitol aparte este dedicat tribunalelor naționale internaționalizate, făcându-se referințe scurte la camerele specializate din Kosovo, Timorul de Est și Bosnia-Herțegovina, și analiză detaliată asupra Tribunalului pentru Sierra Leone, Irak, Cambodgia și Liban. Autoarea investighează contextul în care fiecare tribunal hibrid a fost edificat, aspectele de organizare și funcționare, mandatul jurisdicțional (competențele materială, temporală, personală), dreptul aplicabil. În final, o atenție specială este acordată Curții Internaționale Penale, ca unica jurisdicție de represiune cu vocație universală.

Dacă analizăm literatura de specialitate în limba română, menționăm monografia doctrinei Beatrice Onica-Jarka *Jurisdicția internațională penală* [90, 471 pag.], în care autoarea abordează diverse aspecte ale dreptului internațional penal și a procedurii aferente.

Astfel, sunt analizate conceptul crimei internaționale în contextul abordării materiale de către jurisdicția penală (clarificări terminologice, aspecte istorico-evolutive, crime în sens strict ca agresiunea, genocidul, crimele împotriva umanității și de război); particularitățile răspunderii pentru crimele internaționale (formele de răspundere și subiecții pasibili, principiile răspunderii, formele și modalitățile de participare, cauzele înlăturării răspunderii internaționale penale).

În mod separat, doctrinara investighează elementele organizatorice și funcționale ale jurisdicțiilor internaționale penale, și anume tiparele de înființare și funcționare cu referire la tribunalele internaționale *ad-hoc* ca formulă clasică: Tribunalele Militare de la Nuremberg și Tokyo, Tribunalele Internaționale Penale pentru Iugoslavia și Ruanda. În același context, o analiză separată este dedicată Curții Internaționale Penale, dar și Curții Speciale pentru Sierra Leone, Camerelor Extraordinare de Judecată din Cambodgia și a Camerelor jurisdicționale din Timorul de Est. Finalizând cu tiparele de structură și mandat, Beatrice Onica-Jarka atinge problematica exercitării și declanșării jurisdicției în aspectele competențelor materiale, personale, temporale și spațiale pentru tribunalele analizate anterior.

În cel din urmă compartiment, sunt analizate elementele de cooperare internațională în ceea ce privește nivelurile de cooperare în cadrul jurisdicției *ad-hoc* și create prin Statutul de la Roma.

O altă lucrare în limba română la tematica aferentă prezentului demers științific este monografia fostului Ministru de externe al României, profesorului Bogdan Aurescu intitulată *Sistemul jurisdicțiilor internaționale* [8, 377 pag.], în care sub forma unor note de curs sunt analizate importanța justiției internaționale în dreptul internațional contemporan, inclusiv din perspectiva fragmentării dreptului; elemente de comparație între arbitraj și reglementarea judiciară a diferendelor; conceptul arbitrajului internațional și mandatul Curții Permanente de Arbitraj, precum și competențele tribunalelor arbitrale mixte; statutul și competența Curții Internaționale de Justiție de la Haga; mandatul Tribunalului Internațional pentru Dreptul Mării; competențele Curții de Conciliere și Arbitraj a OSCE; mandatul Curții Europene a Drepturilor Omului; problematica jurisdicțiilor pentru soluționarea diferendelor economice la nivel global și regional/subregional. În mod distinct, autorul dezvoltă o cercetare succintă a conceptului și categorisește tribunalele internaționale *ad-hoc* pentru fosta Iugoslavia și Ruanda, dar și tribunalele de generația a doua – Tribunalul pentru Sierra Leone, Tribunalul Khmerilor Roșii, curțile penale speciale cu participare internațională (cazul Timorului de Est și al Irakului). În acest context, nu este trecută cu vederea nici Curtea Internațională Penală.

Dacă analizăm literatura de specialitate autohtonă, urmează să menționăm lucrarea *Jurisdicția internațională penală* a autoarelor Diana Sârcu-Scobioală, Irina Lupușor și Eugenia Goncharova [114, 289 pag.], în care este analizată în detaliu ramura dreptului internațional penal (definiție, izvoare și principii, subiecte, infracțiuni internaționale). De asemenea, autoarele au dezvoltat o cercetare a primelor încercări de instituire a jurisdicției internaționale penale, abordând problematicile necesității unei asemenea jurisdicții, premisele instituirii ei, proiectele de instituire și jurisdicțiile cu caracter ad-hoc (Tribunalul de la Nuremberg, Tribunalul de la Tokio, TIPIu, TIPR, Tribunalul Special pentru Sierra Leone). În mod distinct, este analizată jurisdicția internațională penală permanentă – Curtea Internațională Penală din perspectiva noțiunilor generale, competenței și organizării, funcționării, executării pedepselor, precum și ratificării Statutului de la Roma.

Monografia profesorului Oleg Balan intitulată „*Protecția drepturilor omului în conflictele armate*” [11, 214 pag.] de o manieră explicită și clară prezintă aspectele privind protecția și garantarea drepturilor omului în conflictele armate la scară globală.

Autorul categorisește subiecții speciali, care se bucură de tratament particular în cadrul conflictelor (răniți, bolnavi, naufragiați, prizonieri de război, populație civilă), investighează aspectele care țin de interzicerea și/sau limitarea utilizării anumitor metode și mijloace de luptă, dezvoltă accepțiunile reducerii înarmării. Rolul central în cadrul cercetării autorului îi revine problematicei prevenirii și reprimării crimelor internaționale în exemplul celor de război, împotriva umanității și a genocidului în cadrul conflictelor armate.

Compartimentul monografiei, care prezintă interes special pentru teza elaborată este cel dedicat răspunderii pentru încălcarea drepturilor omului în conflictele armate, fiind analizate particularitățile răspunderii pentru încălcarea dreptului umanitar, argumentată necesitatea instituirii unei jurisdicții internaționale de materie penală, prezentat rolul și importanța tribunalelor internaționale penale ad-hoc (Nuremberg, pentru Extremul Orient, TIPIu, TIPR) și demonstrată relevanța indubitabilă a CIP ca și prima și unica instanță internațională permanentă a contenciosului represiunii universale.

1.2. Instrumentele internaționale de instituire și conexe activității tribunalelor naționale internaționalizate

Tribunalele naționale internaționalizate, care fac obiectul cercetării prezentului demers științific, își organizează activitatea jurisdicțională în conformitate cu instrumentele internaționale

în baza cărora au fost instituite, precum și altele care le sunt conexe. În ceea ce urmează, vom analiza instrumentele respective, precum și incidența lor asupra instanțelor hibride.

Tribunalul Special pentru Sierra Leone

În *rezoluția din 14 august 2000* [142], Consiliul de Securitate și-a exprimat profunda îngrijorare cu privire la gravele crime comise pe teritoriul statului Sierra Leone împotriva locuitorilor și personalului ONU și situația predominantă a impunității. Prin această rezoluție, Consiliul de Securitate a solicitat Secretarului General să negocieze un acord cu Guvernul din Sierra Leone, pentru a crea o instanță specială independentă care va urmări persoanele responsabile în cel mai înalt grad pentru comiterea unor grave încălcări ale legii interne și ale dreptului umanitar internațional. *Acordul* discutat a fost semnat la 16 ianuarie 2002. În urma semnării, a fost instituit Tribunalul Special pentru Sierra Leone cu sarcina de a urmări persoanele pentru crimele comise pe teritoriul statului Sierra Leone, începând cu 30 noiembrie 1996. *Acordul* dat prevede cadrul administrativ în limitele căruia va funcționa tribunalul. Cadrul jurisdicțional este reglementat de *Statutul Tribunalului Special pentru Sierra Leone*, anexat la respectivul acord și care face parte integrantă din acesta. Statutul enumeră crimele ce intră sub jurisdicția TSSL: omorul; exterminarea; sclavia; deportarea; arestul; tortura; violul, sclavia sexuală, prostituția forțată, sarcina forțată și orice altă formă de violență sexuală; persecuția pe motive politice, rasiale, etnice sau religioase; alte acte inumane.

Pentru a extinde jurisdicția Tribunalului asupra persoanelor care au comis sau au ordonat comiterea atrocităților pe teritoriul Sierra Leone, sunt aplicabile și prevederile *Convenției de la Geneva privind protecția victimelor de război din 12 august 1949* [42], și a *Protocolului Adițional II al acesteia din 8 iunie 1977* [100]. Astfel, sunt considerate ca intrând sub jurisdicția materială a TSSL următoarele infracțiuni: prejudicierea vieții, sănătății și bunăstării fizice sau mentale a persoanelor, în special omorul precum și tratamente crude, cum ar fi tortura, mutilarea sau orice altă formă de pedeapsă corporală; pedepsele colective; luarea de ostatici; actele de terorism; crimele împotriva demnității personale, în special tratamentul umilitor și degradant, violul, prostituția forțată și orice formă de atac indecent; jaful; pronunțarea sentințelor și efectuarea execuțiilor, în absența unei hotărâri pronunțată de o instanță constituită în mod regulat, ce permite respectarea tuturor garanțiilor judiciare, recunoscute ca fiind indispensabile de către popoarele civilizate; amenințări privind comiterea oricărui dintre faptele de mai sus.

Jurisdicția TSSL se extinde și la alte crime ce fac parte din sfera dreptului internațional umanitar: direcționarea intenționată a atacurilor împotriva populației civile ca atare sau împotriva civililor care nu au luat parte direct la ostilități; direcționarea în mod intenționat a atacurilor împotriva personalului, instalațiilor, materialelor, unităților sau vehiculelor implicate într-o

misiune de asistență umanitară sau o operațiune de menținere a păcii, în conformitate cu Carta ONU, atât timp cât acestea au dreptul la protecția acordată civililor sau bunurilor cu caracter civil conform dreptului internațional de conflict armat; înscrierea sau recrutarea copiilor sub vârsta de 15 ani în forțele armate sau grupuri sau folosirea acestora ca participanți activi la ostilități.

Regulamentul de procedură și de probă al Tribunalului Penal Internațional pentru Ruanda [104], este aplicabil *mutatis mutandis* desfășurării procedurii judiciare în fața TSSL. Cu toate acestea, TSSL se conduce de propriul Regulament de procedură și de probe al TSSL, aplicabil în temeiul articolului 14 din Statutul Tribunalului Special pentru Sierra Leone, și care a intrat în vigoare la data de 12 aprilie 2002.

În afară de actele sus-menționate, instanța hibridă s-a condus și de alte prevederi internaționale în motivarea hotărârilor. De la inițierea sa, TSSL urma să aducă o contribuție semnificativă jurisprudenței privind crima de război de recrutare sau folosire a soldaților copii – infracțiunea este inclusă în articolul 4 litera (c) din Statut, care adoptă literal art. 8 alin. (2) lit. (e) punctul vii) din Statutul CIP. Astfel, la 31 mai 2004, Camera de Apel a considerat că recrutarea sau folosirea copiilor sub vârsta de 15 ani constituie o infracțiune în temeiul dreptului internațional în 1996 și că inculpații sunt supuși răspunderii penale individuale pentru această infracțiune pe întreaga durată a perioadei de sesizare a competenței instanței. Între altele, Curtea s-a bazat pe instrumente internaționale precum *Carta africană din 1990 privind drepturile și bunăstarea copilului*. Mai mult, Curtea a constatat că până în 1996 Sierra Leone a ratificat *Convențiile de la Geneva din 1949*, care reglementează protecția copiilor sub 15 ani de efectele războiului, precum și două *Protocoale adiționale din 1977* și *Convenția privind drepturile copilului*, care interzic recrutarea de soldați copii. De asemenea, TSSL a susținut că încălcarea acestor garanții fundamentale atrage răspunderea penală individuală.

La aceeași dată, Camera de Apel a hotărât că șefii de stat nu sunt imuni de urmărirea penală în fața unui tribunal sau a unei instanțe penale internaționale, respingând în unanimitate propunerea preliminară a lui Charles Taylor de a contesta validitatea acuzației sale pe motiv că era președinte al Liberiei. În luarea deciziei sale, Curtea a concluzionat că Tribunalul Special este o instanță penală internațională din cauza rolului ONU în crearea sa, bazându-se pe excepția de la imunitatea suverană prevăzută în cauza *Republica Democrată Congo c. Belgiei* din practica Curții Internaționale de Justiție (14 februarie 2002).

Potrivit Camerei de Apel, amnistia acordată în temeiul *Acordului de pace de la Lomé* nu interzice Curții să pedepsească infracțiuni internaționale și crime împotriva umanității săvârșite înainte de iulie 1999, iar amnistia se aplică doar jurisdicției penale naționale și nu poate să acopere infracțiunile internaționale, asupra căruia statele pot exercita jurisdicția universală.

Activitatea TSSL se bazează în mare parte pe jurisprudența tribunalelor *ad-hoc*, acest fapt este direct stipulat în articolul 19 din Statut și Regula 101 (B) din Regulamentul de procedură și de probe, care impun camerei de judecată să ia în considerare anumiți factori în stabilirea unei pedepse adecvate, precum gravitatea infracțiunii, circumstanțele individuale ale persoanei condamnate, circumstanțele agravante și atenuante și, după caz, practica generală privind condamnările la închisoare ale Tribunalului Internațional Penal pentru Ruanda și ale instanțelor naționale din Sierra Leone.

Tribunalul Khmerilor Roșii

La fel ca și Tribunalul leonin, TKR a fost instituit cu ajutorul ONU. Astfel, *Rezoluția Adunării Generale din 22 mai 2003* [140], a salutat eforturile Secretarului General și Guvernului din Cambodgia de a încheia negocierea proiectului acordului privind condamnarea crimelor comise în perioada Regimului Khmer, acordul fiind anexat la rezoluție. Scopul acordului este de a reglementa cooperarea dintre Națiunile Unite și guvernul regal al Cambodgiei în procesul de tragere la răspundere a liderilor Regimului Khmerilor Roșii și celor care au fost cei mai responsabili pentru crimele și încălcările grave ale dreptului penal cambodgian, a dreptului umanitar internațional, precum și a convențiilor internaționale recunoscute de către Cambodgia, care au fost comise în perioada cuprinsă între 17 aprilie 1975 până în 6 ianuarie 1979. Acordul prevede, printre altele, temeiul juridic, principiile și modalitățile unei astfel de cooperări.

Prezentul acord a fost semnat la 6 iunie 2003 și implementat prin adoptarea *Statutului TKR* la 27 octombrie 2004. Statutul prevede că TKR are puterea de a aduce în judecată toți bănușii care au comis crimele de genocid așa cum sunt definite în *Convenția privind prevenirea și pedepsirea crimei de genocid din 1948* [49]. Astfel, reieșind din prevederile Convenției, vor fi pedepsite următoarele acte:

- încercările de a comite acte de genocid;
- conspirație pentru a comite acte de genocid;
- participarea la acte de genocid.

Tribunalul cambodgian are puterea de a aduce în judecată toți cei care au comis sau au ordonat comiterea unor încălcări grave ale *Convenției de la Geneva din 12 august 1949*, cum ar fi următoarele acte împotriva persoanelor sau bunurilor protejate în temeiul dispozițiilor acestor convenții: omorul intenționat; tortura sau tratamentul inuman; provocarea unor mari suferințe în mod intenționat sau vătămarea gravă a integrității fizice sau sănătății; distrugerea și deteriorarea gravă a proprietății, ce nu este justificată de o necesitate militară și efectuată în mod ilegal și fără motiv; obligarea unui prizonier de război sau civil de a sluji în forțele unei puteri ostile; lipsirea în

mod intenționat a unui civil sau prizonier de război de dreptul la un proces echitabil; deportarea ilegală sau transferul sau privarea ilegală de libertate a unui civil; luarea civililor ostatici.

Tribunalul are puterea de a judeca toți responsabili în cel mai înalt grad pentru distrugerea bunurilor culturale în timpul conflictului armat, în conformitate cu *Convenția de la Haga din 1954 pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat* [43]. De asemenea, TKR deține jurisdicție asupra crimelor împotriva persoanelor protejate internațional, în conformitate cu *Convenția de la Viena din 1961 privind relațiile diplomatice* [44].

Analizând caracterizarea infracțiunilor în Statutul TKR, putem afirma că acesta este o copie a reglementărilor CIP. Astfel, definiția genocidului în conformitate cu art. 4 este cvasi-identică cu cea din art. 6 din Statutul de la Roma, care încorporează definiția din Convenția din 1948. Art. 4 prevede, de asemenea, pedepsirea tentativelor, complicității la genocid și co-autorilor infracțiunilor. Cu toate acestea, Statutul TKR este mai puțin detaliat decât Statutul de la Roma în acest sens. În ceea ce privește crimele împotriva umanității, art. 5 al Statutului TKR reproduce parțial art. 7 alin. (1) din Statutul de la Roma. Astfel, definiția termenului, preluată din Statutul Tribunalului Internațional Penal pentru Ruanda, impune ca toate atacurile îndreptate împotriva populației civile să fie comise pe ”motive naționale, politice, etnice, rasiale sau religioase”, în timp ce art. 7 din Statutul de la Roma necesită astfel de motive doar pentru actele de persecuție. Cât privește încălcările Convențiilor de la Viena, art. 6 din statutul TKR este o reproducție parțială a art. 8 din Statutul CIP.

Dacă ne referim la jurisprudența TKR, în afară de Statut, aceasta se bazează pe practica tribunalelor militare și a tribunalelor internaționale *ad-hoc*. Spre exemplu în Cauza 001 [24] pentru a codifica sclavia ca o crimă împotriva umanității, Curtea a recurs la jurisprudența Tribunalului de la Nuremberg și pentru fosta Iugoslavia, care la rândul lor au formulat sentințe de condamnare în baza *Convenției privind sclavia din 1926* [50] și a *Convenției privind abolirea muncii forțate din 1957* [48]. Tot în această cauză, TKR a recurs și la *Declarația privind tortura din 1975* [53], jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului (Afacerea greacă, 1969) și Comentariul Convenției IV de la Geneva (Comitetul Internațional al Crucii Roșii) pentru a standardiza tortura ca crimă împotriva umanității. La fel, pentru a codifica persecuția ca crimă împotriva umanității, Tribunalul a recurs la practica Tribunalului Internațional Penal pentru fosta Iugoslavia și la cea a tribunalelor militare, folosind argumentele și analiza Comisiei ONU pentru Crimele de Război.

Tribunalul Special pentru Liban

Spre deosebire de primele două tribunale hibride, TSL a fost creat prin *Rezoluția Consiliului de Securitate din 30 mai 2007* [143]. Această rezoluție a instituit Tribunalul prin aplicarea directă a *Capitolului VII din Carta ONU*. În conformitate cu Capitolul VII, Consiliului

de Securitate i se acordă puterea de a determina existența unei amenințări împotriva păcii și de a face recomandări, sau de a decide ce măsuri trebuie luate pentru a menține sau de a restabili pacea și securitatea internațională (art. 39). Capitolul respectiv permite ONU să ia măsuri militare și non-militare pentru a restabili pacea și securitatea internațională. Astfel, în viziunea ONU, crearea tribunalului a fost crucială pentru pacea și securitatea internațională. Atât Acordul între ONU și Liban privind instituirea Tribunalului, cât și Statutul acestuia au fost anexate la Rezoluție.

TSL se deosebește considerabil de alte tribunale hibride:

- este singurul tribunal internațional a cărui competență materială se extinde numai la infracțiuni definite prin referire la dreptul intern;
- este primul tribunal internațional cu jurisdicție asupra infracțiunilor de terorism (în conformitate cu dreptul intern).
- nu i-a fost atribuită competența de a urmări cele mai grave încălcări ale dreptului penal intern, cum ar fi crimele de război, genocid și crime împotriva umanității.

Spre deosebire de alte tribunale hibride internaționalizate, care se conduc atât de legislația internă, cât și de cea internațională, Tribunalul Special pentru Liban aplică numai Codul penal al Libanului ca sursă de drept material. Dispozițiile aplicabile ale Codului penal libanez includ terorismul, infracțiunile și delictele împotriva vieții și a integrității personale, asocierea ilicită și incapacitatea de a raporta infracțiunile și delictele. În opinia Secretarului General al ONU [104], deoarece sistemul judiciar intern nu va conduce urmărirea penală și sancționarea infracțiunilor interne, aplicarea legii materiale libaneze ar ”asigura că tribunalul va avea o dimensiune națională”. În plus, în absența unei definiții coerente a terorismului în dreptul internațional, legea internă libaneză ar oferi mijloacele de urmărire penală a autorului atacurilor teroriste în cadrul definiției sale de terorism. Totuși, excluderea completă a jurisdicției internaționale a dreptului penal pare contrară creării unui tribunal care să ofere ”cele mai înalte standarde internaționale ale justiției penale”.

Proeminent printre prevederile legislative este art. 314 din Codul penal al Libanului, potrivit căruia ”comportamentul terorist” înseamnă orice comportament care vizează crearea unei stări de panică și comis prin mijloace cum ar fi dispozitivele explozive, materialele inflamabile, produsele toxice sau corozive și agenți infecțioși sau microbieni care ar putea crea un pericol public.

Înaltul Tribunal Penal Irakian

Tribunalul irakian nu a fost creat cu implicarea ONU, acesta poate fi considerat hibrid doar datorită prevederilor internaționale pe care le folosește pentru a judeca persoanele bănuite de genocid, crimele împotriva umanității și crimele de război. Astfel, art. 13 oferă ÎTPI jurisdicție

asupra încălcărilor grave ale Convenției de la Geneva din 12 august 1949; încălcări grave ale legilor și cutumelor aplicabile în conflictele armate internaționale, în cadrul stabilit de dreptul internațional; încălcări grave ale legilor și obiceiurilor de război aplicabile în conflictele armate ce nu poartă un caracter internațional, în cadrul stabilit de dreptul internațional.

Art. 11 al Statutului ÎTPI stipulează că tribunalul are jurisdicție asupra crimelor prevăzute de Convenția cu privire la Prevenirea și Reprimarea Crimei de Genocid, din 9 decembrie 1948, ratificată de Irak la 20 ianuarie 1959.

Pentru prima dată în legislația internă irakiană, articolele 11-13 ale Statutului stabilesc competența Tribunalului de a urmări genocidul (art. 11), crimele împotriva umanității (art. 12) și crimele de război comise atât pe plan internațional, cât și conflictele armate internaționale (art. 13). Aceste dispoziții de fond redau, probabil, cel mai important aspect al Statutului, deoarece sunt modelate pe baza celor prevăzute în Statutul de la Roma și încorporează astfel normele cele mai actuale stabilite de dreptul internațional în structura dreptului intern irakian.

Deși Statutul ÎTPI este formulat după exemplul din Statutul Curții Internaționale Penale, există unele diferențe în ceea ce privește definițiile infracțiunilor în conformitate cu dreptul internațional. Infracțiunea de genocid definită la art. 11 din Statutul ÎTPI include două paragrafe. Primul paragraf a fost luat literalmente din art. 2 din *Convenția privind prevenirea și pedepsirea genocidului*; al doilea paragraf sună la fel ca și art. 3 din Convenția menționată mai sus. Această soluție se aseamănă cu soluțiile din Statutul Tribunalului Internațional Penal pentru fosta Iugoslavia (art. 4.2) și Statutul Tribunalului Internațional Penal pentru Ruanda (art. 2.2), care propun o abordare similară a definiției genocidului.

Tribunalul irakian are, de asemenea, jurisdicție sub incidența crimei împotriva umanității. Definiția acestei infracțiuni este formulată în mod similar cu art. 7 din Statutul CIP. Dar în același timp Statutul ÎTPI omite mai multe prevederi care definesc crimele împotriva umanității în Statutul de la Roma, acesta include infracțiuni precum transferul forțat al populației, sclavia sexuală, prostituția forțată și sarcina forțată, care nu făceau parte din dreptul internațional cutumiar în ansamblul său perioadă acoperită de jurisdicția temporală a ÎTPI. Potrivit jurisprudenței ÎTPI, fiecare crimă ce face parte din competența materială a acestui tribunal, trebuie pedepsită indiferent de faptul dacă este sau nu comisă în conflicte armate. Astfel, prevederea este în concordanță cu noile principii recunoscute ale dreptului penal internațional exprimate în hotărârea *Tadić* [35], adoptată de TIPIu și conformă cu art. 7 din Statutul Curții Internaționale Penale.

Art. 13 din Statutul ÎTPI este identic art. 8 din Statutul de la Roma și art. 20 din Proiectul Codului de crime împotriva păcii și securității omenirii elaborat de Comisia de Drept Internațional în 1996. Art. 13 din Statutul irakian a fost criticat sub aspectul aplicabilității deoarece încalcă

parțial principiul *nullum crimen sine lege*. Acest lucru se datorează faptului că alte încălcări ale legilor sau obiceiurilor de război, care constituie o categorie de crime de război, printre altele recunoscute în temeiul acestei dispoziții, nu au dobândit statutul de drept cutumiar decât după jumătatea anilor 90.

În jurisprudența sa ÎTPI se conduce de acte și convenții internaționale. Spre exemplu examinând cauza *Anfal*, Tribunalul a specificat că art. 17 alin. (2) din Statutul ÎTPI este în conformitate cu art. 38 din Statutul Curții Internaționale de Justiție, care constată că printre sursele dreptului internațional se numără ”deciziile judecătorești și lecțiile publiciștilor de cea mai înaltă calificare”. Or, art. 93 din Carta Națiunilor Unite, care este obligatorie pentru Irak ca stat-membru al Organizației Națiunilor Unite, face ca toate statele membre ale ONU să fie părți la Statutul Curții Internaționale de Justiție.

Art. 19 al Statutului ÎTPI încorporează o serie de drepturi ale acuzatului care, în ansamblu, sunt compatibile cu normele aplicabile în materie de drepturile omului, echivalând garanțiile fundamentale ale Pactului internațional privind drepturile civile și politice și ale altor instrumente privind drepturile omului. Irakul este obligat să respecte acest act prin semnătura sa pe tratat, precum și prin ratificarea instrumentului la 25 ianuarie 1971.

Având în vedere faptul că Statutul Tribunalului Internațional Penal pentru fosta Iugoslavia, creat în mai 1993 de către Consiliul de Securitate al ONU [147] pentru a judeca persoanele acuzate de încălcări grave ale dreptului internațional umanitar în fosta federație iugoslavă începând din anul 1991, a servit drept model pentru conturarea tribunalelor hibride, vom purcede la analiza mai detaliată a acestuia. Statutul TIPIu este încorporat în 34 de articole, în care în mod desfășurat este redat scopul instanței, competența acesteia, crimele care pot fi examinate de curte, principiile de drept cărora instanța dată se conformă, organizarea și compoziția tribunalului, desfășurarea procedurilor penale, la fel ca și cooperarea și asistența internațională. Conform Statutului, TIPIu are jurisdicție asupra persoanelor responsabile de încălcările grave ale dreptului umanitar internațional săvârșite pe teritoriul fostei Iugoslavii din 1991. Statutul precizează de asemenea că poziția oficială a unui învinuit, fie ca șef de stat sau de guvern, fie ca oficial guvernamental, nu-l scutește de răspundere penală și nici nu-i atenuează pedeapsa.

Articolele 2-5 din Statut identifică patru categorii diferite de infracțiuni, care intră în competența tribunalului, acestea regăsindu-se și printre infracțiunile condamnate conform ulterioarelor statute ale majorității tribunalelor hibride:

1. Încălcările grave ale *Convențiilor de la Geneva din 1949* (art. 2) - Cele patru convenții de la Geneva stabilesc reguli pentru protecția în timp de război a civililor care nu participă la lupte și a bolnavilor, răniților sau naufragiaților membri ai forțelor armate și a prizonierilor de război,

care nu mai pot lupta. Statele semnatare sunt obligate să adopte orice legislație necesară pentru a sancționa efectiv pe cale penală persoanele care comit sau care ordonă săvârșirea încălcărilor grave ale Convențiilor. Acestea sunt, de asemenea, obligate să caute persoanele suspectate că au săvârșit sau au dispus comiterea încălcărilor, să le aducă în fața instanțelor judecătorești sau să le predea spre judecată altui stat.

2. Încălcarea legilor sau obiceiurilor de război (art. 3) - Legile sau obiceiurile de război sunt un corp de drept internațional introdus prin diverse tratate, convenții și acorduri internaționale, în special *Convențiile de la Haga din 1899 și 1907, Convențiile de la Geneva din 1949 și Protocoalele adiționale din 1977*, precum și dezvoltarea dreptului internațional cutumiar.

3. Crimele împotriva umanității (art. 5) - Această noțiune a evoluat de-a lungul multor decenii și a fost inclusă în *Cartele Tribunalului de la Nuremberg și Tokyo*, care au condus procese penale în urma celui de-al doilea război mondial.

4. Genocidul – Art. 4 din Statutul TPII încorporează articolele 2 și 3 din *Convenția din 1948 privind prevenirea și pedepsirea crimei de genocid*. Articolul 4 enumeră actele care constituie genocid, dacă sunt comise cu intenția de a distruge, în totalitate sau în parte, un grup național, etnic, rasial sau religios. Aceste acte includ uciderea membrilor grupului și provocarea gravă a vătămarilor corporale sau mintale membrilor grupului. În plus, conspirația de a comite genocid, incitarea directă și publică a comiterii genocidului, încercarea de a comite genocid și complicitatea la genocid sunt, de asemenea, pedepsite în temeiul articolului 4.

Statutul TIPIu [132] are multe asemănări cu Carta de la Nuremberg. La fel ca Tribunalul de la Nuremberg, TIPIu are puterea de a-și elabora propriile reguli de procedură, dar ceea ce o diferențiază cu adevărat de Tribunalul de la Nuremberg este Camera de Apel, creată prin articolul 11 din statutul TPII. În fine, art. 7 din statutul TIPIu evidențiază în mod special răspunderea penală individuală și, de asemenea, anticipează argumentele care justifică acțiunile în baza ordinelor militare.

1.3. Legislația națională aplicabilă jurisdicțiilor naționale internaționalizate

Analizând cadrul legal aplicabil tribunalelor hibride, trebuie să accentuăm faptul că recurgerea la normele de drept interne constituie una din caracteristicile de bază ale jurisdicției internaționalizate. În particular, tribunalele hibride fac uz de legislație națională în ceea ce privește infracțiunile contra minorilor, infracțiunile sexuale, dar și infracțiuni contra siguranței publice și conviețuirii sociale.

Astfel, **Tribunalul Special pentru Sierra Leone** se ghidează de următoarele prevederi ale capitolului 31 al *Legii cu privire la prevenirea cruzimii față de copii din 24 decembrie 1926* [79]:

- Oricine, în mod ilegal și sexual, abuzează de orice fată sub vârsta de treisprezece ani, cu sau fără consimțământul ei, va fi vinovat de crimă, și va purta răspundere și va fi condamnat în fața Curții Supreme la închisoare, cu sau fără muncă grea, pentru o perioadă de cel mult cincisprezece ani (secțiunea 6 Abuzul asupra fetelor sub 13 ani).

- Oricine, în mod ilegal și sexual, va abuza de orice fată de vârsta peste treisprezece ani și sub vârsta de paisprezece ani, cu sau fără consimțământul ei, va fi vinovat de un delict, și va purta răspundere și va fi condamnat în fața Curții Supreme de Justiție la închisoare cu sau fără muncă grea, pentru o perioadă de cel mult doi ani (secțiunea 7 Abuzul asupra fetelor cu vârsta între 13 și 14 ani).

- Orice persoană care răpește orice fată necăsătorită sub vârsta de șaisprezece ani din posesia și împotriva voinței tatălui sau a mamei ei sau a oricărei alte persoane care-i poartă legal grijă, va fi vinovat de un delict, și va purta răspundere în fața Curții Supreme, riscând să fie lipsit de libertate pentru o perioadă de cel mult doi ani, cu sau fără muncă grea (secțiunea 12 Răpirea fetelor pentru scopuri amorale).

Sub jurisdicția TSSL cad și crimele prevăzute de *Legea cu privire la prejudiciul intenționat din 6 august 1861* [37]:

- Oricine, ilegal și intenționat, va incendia o locuință, orice persoană ce se află înăuntru, va fi vinovat de delict și va fi condamnat la discreția curții la servitute penală pe viață, sau va fi lipsit de libertate, iar dacă vinovatul este un tânăr sub vârsta de 16 ani – cu sau fără biciuire (secțiunea 2).

- Oricine, ilegal și intenționat, va incendia o clădire ce aparține Reginei sau altă clădire publică, va fi vinovat de delict și va fi condamnat la discreția Curții la servitute penală pe viață, sau va fi lipsit de libertate, iar dacă vinovatul este un tânăr sub vârsta de 16 ani – cu sau fără biciuire (secțiunea 5).

- Oricine, ilegal și intenționat, va incendia oricare altă clădire decât cele menționate mai sus, va fi vinovat de delict și va fi condamnat la discreția Curții la servitute penală pe o perioadă nu mai mare de 14 ani sau va fi lipsit de libertate, iar dacă vinovatul este un tânăr sub vârsta de 16 ani – cu sau fără biciuire (secțiunea 6).

Dacă analizăm cazul **Tribunalului Khmerilor Roșii**, acesta de asemenea are jurisdicție și asupra unor crime prevăzute de legea penală internă. În așa mod, magistrații Tribunalului pot judeca toți suspecții care au comis oricare dintre crimele prevăzute în *Codul Penal din 1956*:

- omorul (articolul 501, 503, 504, 505, 506, 507 și 508)

- tortura (articolul 500)
- persecuțiile religioase (articolele 209 și 210)

Conform art. 3 din Legea privind instituirea TKR (Statutul Tribunalului), statutul limitărilor prevăzute în Codul penal 1956 se prelungește pentru încă 30 de ani pentru infracțiunile enumerate mai sus, care cad sub jurisdicția Tribunalului.

Sancțiunile prevăzute la articolele 209, 500, 506 și 507 din Codul penal din 1956 sunt limitate la un maxim de închisoare pe viață, în conformitate cu articolul 32 din *Constituția Regatului Cambodgia*, și așa cum este stipulat în continuare la articolele 38 și 39 din respectiva lege.

Dacă analizăm cazul **Tribunalului pentru Liban**, legea aplicată în exercitarea jurisdicției sale este exclusiv internă, și anume:

- prevederile Codului penal libanez cu privire la urmărirea și pedepsirea actelor de terorism, crime și infracțiuni contra vieții și integrității personale, asociațiile ilegale și eșecul de a raporta crime și infracțiuni, inclusiv regulile privind elementele materiale ale unei infracțiuni, participarea și conspirație criminală; și

- articolele 6 și 7 din Legea libaneză din 11 ianuarie 1958 privind creșterea pedepselor pentru rășcoală, război civil și lupta interconfesională.

În ceea ce privește **Înaltul Tribunal Penal Irakian**, acesta a fost instituit în conformitate cu articolul. 33 (A) și (B), precum și articolul 30 din Legea Administrației a Statului Irak pentru perioada de tranziție. Articolul 14 stipulează încălcările dreptului intern irakian care vor fi judecate în cadrul ÎTPI:

- amestecul în afacerile justiției sau încercarea de a influența funcționarea acesteia;
- risipa și irosirea resurselor naționale, în conformitate cu articolul 2 litera (g) din Legea nr. 7 privind pedeapsa conspiratorilor împotriva siguranței publice și corupătorilor sistemului de guvernare din 1958;

- abuzul de putere și urmărirea politicilor care au condus la amenințarea cu război sau folosirea forțelor armate irakiene împotriva unei țări arabe, în conformitate cu articolul 1 din Legea nr. 7 din 1958.

- în cazul în care Tribunalul constată că elementul special al oricărei dintre infracțiunile prevăzute la articolele 11, 12 și 13 din Statut lipsește, și stabilește că actul implicat constituie infracțiune și se pedepsește conform Codului penal sau oricărei alte legi penale la momentul comiterii sale, Tribunalul are competența să judece cauza respectivă.

1.4. Concluzii la Capitolul 1

Analizând reflecțiile doctrinare și normative privind organizarea și funcționarea tribunalelor penale naționale internaționalizate, am formulat concluziile ce urmează:

1. Doctrina dreptului internațional penal nu este omogenă atunci când utilizează termenii pentru a desemna acest tip de jurisdicții. Nici reglementările internaționale nu le atribuie unei categorii specifice prestabilite. Cercetarea surselor propuse ne permite să concluzionăm că sunt utilizate două concepte: ***tribunale penale naționale internaționalizate*** și ***tribunale hibride***. Ambele concepte se referă la o formă specifică de jurisdicție de represiune universală, fiind compromisul "hibrid" dintre sistemul dreptului penal național și dreptului internațional penal, de unde provine denumirea lor. Prin urmare, cei doi termeni, ***tribunale penale naționale internaționalizate*** și ***tribunale penale hibride***, sunt și vor fi utilizați cu titlu de sinonime în continuare, pentru că ambii reflectă, în egală măsură, același concept și răspund, în egală măsură, naturii juridice duale a acestor jurisdicții.

2. Tribunalele penale hibride reprezintă un produs firesc al evoluției relațiilor sociale și a viziunilor comunității internaționale cu privire la înfăptuirea justiției în zonele afectate de conflicte, fiind luate în calcul realizările și eșecurile jurisdicțiilor internaționale cu caracter *ad-hoc* de la Nuremberg încolo, până la Ruanda și fosta Iugoslavia. Studiul multiaspectual al tribunalelor hibride permite să conchidem asupra faptului că forma respectivă a jurisdicțiilor plasate în planurile intern și internațional constituie o nouă configurație a justiției în lume și vine să răspundă necesităților socio-politice de a riposta împotriva încălcărilor drepturilor omului din diferite regiuni ca urmare a conflictelor interne sau internaționalizate, precum și să pună capăt impunității în special a oficialilor de diferit rang în respectivele zone.

3. Este firesc faptul că afirmarea unei noi forme de jurisdicție în lumea contemporană relevă anumite carențe și deficiențe, atât de ordin organizatoric, logistic și financiar, cât și de ordin juridic și consensual-politic, iar din această perspectivă, cercetarea tribunalelor penale naționale internaționale se impune drept o necesitate practică și se lovește de următoarele **probleme de cercetare**: lipsa literaturii de specialitate în limba română dedicate conceptului, structurii și competenței tribunalelor hibride; insuficiența studiilor consolidate de drept comparat în acest context; existența în literatura juridică a opiniilor divergente cu tente politice pronunțate asupra stabilirii și activității curților internaționalizate; modificările continue curente ale activității tribunalelor și apariția unor abordări, concepte și cauze în practica dezvoltată de ele; accesibilitatea limitată a anumitor surse în ceea ce privește declanșarea jurisdicției hibride. Ținând cont de problemele de cercetare invocate, principalele **direcții de cercetare** s-au referit la: stabilirea

conceptului de tribunal penal hibrid; determinarea principiilor de activitate și a limitelor de competență ale tribunalelor hibride în diversitatea acestora; identificarea structurii instituționale ale lor; investigarea procesului de declanșare a jurisdicției și desfășurare a procedurilor pendinte; proiectarea mecanismelor de adoptare și executare a actelor jurisdicționale din perspectiva dreptului comparat; analiza aspectelor inedite de structură, competență, lege aplicabilă, modalitate de constituire, jurisprudență degajată etc. ale fiecărui tribunal în parte.

2. EDIFICAREA TRIBUNALELOR PENALE INTERNAȚIONALIZATE

2.1. Conceptul de tribunal penal hibrid

Doctrina de drept internațional penal este promovată actualmente de către o serie de instituții internaționale de drept care judecă și pedepsesc persoanele ce s-au făcut vinovate de săvârșirea unor crime contra păcii, contra umanității, contra regulilor de purtare a războaielor sau au săvârșit crime de genocid, crime de război, precum și crime împotriva drepturilor omului. Până la începutul celui de-al doilea război mondial, justiția penală internațională se manifesta prin scriere de proiecte și exprimare a unor doleanțe despre necesitatea de conciliere între părțile unui conflict armat și de instituire a unor instanțe de drept care ar judeca vinovații de crime grave și de terorism [36].

Sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial a fost marcat prin apariția unor noi norme internaționale care au instituit răspunderea internațională penală a individului pentru comiterea celor mai grave atingeri la pacea și securitatea omenirii. Până la stabilirea tribunalelor internaționale de la Nüremberg și Tokyo, persoanele culpabile în comiterea crimelor de război și de agresiune au fost judecați de instanțe naționale, de regulă a statului învingător, în sistemul justiției militare. Procesele de la Nüremberg au confirmat că indivizii poartă răspundere, inclusiv în cel mai înalt grad, atât conform legii naționale, cât și normelor internaționale [122, pag. 244 – 253].

De la Nüremberg încolo, Organizația Națiunilor Unite, instituită în 1945, s-a implicat în diverse proiecte de dezvoltare a mecanismelor fiabile în vederea punerii în aplicare a normelor internaționale penale. Instituțiile rezultate sunt produse a diferitor compromise politice, primind și mandate jurisdicționale foarte diferite, atât datorită realităților *in situ* cu care s-a ciocnit fiecare tribunal instituit, cât și grație divergențelor existente între principalii actori politici.

Ultimul deceniu al sec. XX, după sfârșitul Războiului Rece, a fost marcat de evenimente care s-au ridicat la atentate grave împotriva drepturilor fundamentale ale omului și elementarelor reguli ale umanității. Actele de genocid comise în Bosnia și Ruanda au determinat ONU să instituie jurisdicții noi cu competențe teritoriale limitate care să atragă la răspundere penală pe cei vinovați de atrocitățile comise. În acest mod, a fost creat Tribunalul Internațional Penal pentru fosta Iugoslavia (TIPJu)[145] în 1993 și, un an mai târziu, Tribunalul Internațional Penal pentru Ruanda (TIPR) [146].

Există o obligație de a pune capăt tuturor încălcărilor de drept internațional umanitar. „Fiecare parte contractantă va lua măsurile necesare pentru încetarea actelor contrare dispozițiilor prezentei convenții, altele decât infracțiunile grave definite în articolul următor...” (articolele 49(3); 50(3); 129(3) și 146(3) respectiv ale celor patru Convenții de la Geneva din 1949). Articolul 85(1) al Protocolului adițional I (1977) prevede că dispozițiile Convenției privind represarea infracțiunilor și a infracțiunilor grave se aplică în egală măsură represiunii infracțiunilor și infracțiunilor din Protocol. Această obligație nu impune statele să adopte o legislație penală, dar le lasă să aleagă între prevenirea încălcărilor sau punerea în aplicare a unor măsuri corespunzătoare, administrative, disciplinare sau de alt gen, pentru a respecta obligația asumată [58, pp. 122-134].

În ciuda considerabilelor realizări ale jurisdicțiilor respective, acestea nu au fost concepute de a oferi un model definitiv cel mai optim pentru punerea în aplicare a justiției internaționale penale. Astfel, anii 60 ai secolului XX și experiența tribunalelor *ad-hoc* pentru fosta Iugoslavie și Rwanda au constituit un prim viraj înainte de venirea „spiritului de Roma” [59, pp. 13-19]. În 2002 necesitatea instituirii jurisdicțiilor penale cu caracter *ad-hoc* a fost diminuată prin crearea Curții Internaționale Penale (CIP), instituție permanentă înființată cu scopul de a pedepsi autorii celor mai grave crime internaționale. Însă înainte de crearea CIP, Consiliul de Securitate al ONU și comunitatea internațională au devenit conștienți de diferitele neajunsuri ale tribunalelor *ad-hoc* care împiedicau folosirea respectivului model jurisdicțional în viitor, iar Națiunile Unite au început să caute alternative. Acest lucru a dus la nașterea unei noi forme de jurisdicție internațională cu caracter penal – tribunalul hibrid [103, pag. 1013 – 1053].

Aceste tribunale sunt poziționate ca „hibride” sau „internaționalizate”, după cum am explicat în concluziile la capitolul precedent, deoarece aparatul instituțional al lor și legea aplicabilă constau dintr-o simbioză dintre internațional și intern, rezultând într-o forma mixtă de justiție. Ele angajează eforturile consolidate atât a comunității internaționale, dar și a statului în care pretinsele crime au fost comise.

Ținând cont de natura recentă a fenomenului tribunalelor hibride, definiția acestora este în proces de afirmare. În pofida unor ambiguități, totuși anumite caractere de bază pot fi deduse, și anume: îmbinarea elementelor de drept interne și internaționale (normele dreptului pozitiv, principiile și regulile dreptului internațional penal); angajarea funcționarilor internaționali și naționali (magistrați, membrii biroului procurorului, corpul auxiliar); funcționarea în baza unui statut negociat și aprobat de către guvernul statului-gazdă și structurile internaționale (ONU); desfășurarea procedurilor de anchetă și de judecată în conformitate cu un regulament prestabilit; instituirea în state afectate de conflicte soldate cu comiterea de crime de război și contra umanității.

Astfel, cert este faptul că tribunalele hibride formează o jurisdicție aparte, diferită de instanțele naționale de judecată și curțile internaționale (cu caracter *ad-hoc* sau permanente).

Potrivit *Dicționarului Enciclopedic de Drept Internațional al Universității din Oxford* [94], **tribunalul hibrid** reprezintă o instanță de judecată care în temeiul actelor sale constitutive este amplasată între instanțe internaționale veritabile și judecătoria interne cu caracter permanent ale unui stat, fapt ce se demonstrează prin componența corpului magistraților și a biroului procurorului, categoriile de infracțiuni ce intră în competența materială a tribunalului și regulile de procedură aplicabile. Acestea se instituie în baza unui acord încheiat între Națiunile Unite și statul afectat, se referă la pedepsirea crimelor internaționale grave comise în statul gazdă, presupun angajarea magistraților și procurorilor naționali și internaționali în comun de către statul-gazdă și ONU, beneficiază de un statut juridic care reglementează regulile de procedură și anchetă relevante stipulate și în textul acordului încheiat, includ în procedurile sale jurisdicționale standardele internaționale recunoscute ale unui proces echitabil.

În acest sens, conform Dicționarului citat rezultă că doar jurisdicțiile instituite în baza unui acord internațional încheiat între ONU și statul gazdă intră în categoria tribunalelor hibride, iar celelalte, care denotă îmbinarea elementelor interne și internaționale, sunt susceptibile a fi calificate ca fiind tribunale naționale internaționalizate, noțiune diferită de tribunalul hibrid.

Nu suntem întocmai de acord cu o asemenea opinie, considerăm că conceptele de „tribunal penal hibrid” și „tribunal penal național internaționalizat” sunt sinonime și se referă la aceeași categorie de jurisdicții specializate, investite cu pedepsirea încălcărilor grave ale normelor și principiilor internaționale penale și a regulilor dreptului penal național, comise în limitele teritoriale ale unui stat, înfăptuirea justiției având loc cu îmbinarea elementelor interne și internaționale. Iar declanșarea jurisdicției cu caracter mixt în baza unui acord încheiat între Națiunile Unite și guvernul statului afectat de crime, nu caracterizează decât accepțiunea clasică a tribunalului hibrid. Or, din 2000 încoace, când în baza Acordului dintre Guvernul Sierra Leone și ONU a fost creat Tribunalul Special pentru Sierra Leone [3], succedat de Tribunalul Special Rezidual pentru Sierra Leone [4] cu competențe similare, modalitatea respectivă (în baza acordului cu Națiunile Unite) de instituire a unei curți naționale cu caracter internaționalizat, a fost considerată cea mai reușită, redând în mod elocvent caracterul combinat al jurisdicției ce se creează. Însă această modalitate este deloc unică, precum vom vedea în continuare [123, pag. 33 – 39].

Paradoxal este faptul că *Ghidul asupra justiției internaționale penale al aceleiași Universități din Oxford* [21, pag. 210] operează cu termenul de **tribunal hibrid** ca fiind un tribunal național internaționalizat, având un caracter *ad-hoc* și o jurisdicție teritorială limitată, de regulă

avându-și sediul pe teritoriul statului în care crimele imputate au fost comise. Caracterul internațional al tribunalului se datorează aportului Națiunilor Unite reflectat în elaborarea statutului jurisdicției, desemnarea judecătorilor și procurorilor, stabilirea dreptului aplicabil. Ca exemple, sunt menționate Tribunalul Special pentru Sierra Leone, Colegiile Speciale pentru infracțiuni grave în Timorul de Est, Tribunal Special pentru Cambodgia (Tribunalul Khmerilor Roșii), Camerele pentru judecarea crimelor de război din Bosnia și Herțegovina și Tribunalul Special pentru Liban.

În acest context menționăm că Camerele pentru crimele de război și etnice din Kosovo, instituite conform regulamentelor adoptate de Misiunea de administrare provizorie a ONU în Kosovo (UNMIK), în special Regulamentul nr. 2000/64 din 15 decembrie 2000 [148], de asemenea aparțin categoriei de tribunale hibride. Competența materială a camerelor enunțate a vizat crimele de război, alte încălcări grave ale dreptului umanitar și infracțiunile grave motivate etnic comise de persoane ce nu poartă răspundere în grad înalt și care nu pot fi judecate de TIPIu. Deși camerele instituite au avut o jurisdicție concurentă cu tribunalul internațional, ele au avut competența să pedepsească categoriile de crime comise în spațiul kosovar de o gravitate mai mică care nu au intrat în competența materială a TIPIu, acesta fiind investit cu atragerea la răspunderea internațională penală a persoanelor, inclusiv oficialilor de stat, ce poartă răspundere în cel mai înalt grad pentru comiterea celor mai grave crime de război și contra umanității. Astfel, persoanele vinovate de comiterea crimelor de o gravitate medie și redusă au fost judecate de către camere speciale, compuse din magistrați internaționali majoritari, iar acuzația a fost reprezentată de procurori internaționali. Deși justiția astfel efectuată a fost criticată, juriștii teoreticieni și practicieni au recunoscut că s-a îmbunătățit considerabil calitatea actului jurisdicțional adoptat pe categoria respectivă de cauze [55, pag. 1062 – 1063].

Tribunale hibride pot fi o soluție eficientă în cazul în care comunitatea locală este predispusă de a înfăptui justiție, dar are nevoie de asistență internațională pentru a urmări în mod rezultativ și a pedepsi crimele comise. Aceste tribunale sunt organisme *sui generis*, care includ judecători, procurori și personal adițional intern și internațional, și se conduc de norme juridice și reguli de procedură din dreptul pozitiv al statului-gazdă și normele și principiile relevante ale dreptului internațional [67, pag. 230].

Promovarea tribunalelor internaționalizate se datorează faptului că statele afectate de impunitate nu beneficiază de posibilități reale de sine stătător să pedepsească crimele comise, iar instituirea unor jurisdicții internaționale *ad-hoc* modelate după exemplul TIPIu și TIPR nu constituie o alternativă bună pe motive de cheltuieli și capacități jurisdicționale [21, pag. 210 - 211]. Modelul jurisdicției de tip hibrid s-a dezvoltat în circumstanțe speciale, în state afectate de

conflict armat, unde nu există tribunale interne capabile să facă față necesității imperioase de a pedepsi crimele comise în timpul conflictului, iar instituirea unui tribunal internațional nu se prezintă a fi rezonabilă. Există opinii doctrinare [51] conform cărora încrederea crescândă a comunității internaționale în jurisdicția de tip hibrid se datorează costurilor ridicate și frustrației cauzate de procesele judiciare dezvoltate de TIPIu și TIPR, rămânând nepedepsite multiple crime de genocid și epurări etnice comise în teritoriile fostei Iugoslavia și Rwandei, precum și problemelor politice cu care se confruntă CIP.

Motivele creării tribunalelor hibride sunt variate și complexe, dependente de contextul național în care crimele, ce urmează a fi persecutate, au fost săvârșite. Printre acestea enumerăm:

- *Lipsa de resurse la nivel național.* Curțile hibride au fost adesea instituite când sistemul judiciar intern a fost incapabil să facă față unei justiții eficiente din cauza lipsei de dotări tehnice și capacitate juridică sau insuficienței resurselor de bază pentru a examina competent crimele comise. Tribunalele hibride, de asemenea, au fost create pentru a depăși barierele juridice interne, precum amnistia sau imunitatea, prin aplicarea directă a dreptului internațional sau pentru a asigura aplicarea standardelor internaționale ale unui proces echitabil.

- *Suspiciunile de prejudecată sau lipsa de independență în sistemul judiciar.* În unele situații, elementul internațional a fost introdus pentru a depăși percepția incorectă sau lipsa de independență în cadrul sistemului jurisdicțional intern, care pot împiedica examinarea competentă, imparțială și echitabilă a cauzelor. Acesta a fost un factor motivant îndeosebi în stabilirea tribunalelor din Cambodgia și Liban, dar și celorlalte tribunale. Prin angajarea magistraților internaționali s-a urmărit finalitatea unei vulnerabilități mai mici a acestora la eventualele amenințări de securitate sau presiuni politice în cadrul înfăptuirii justiției.

- *Contribuirea la asigurarea dreptului la justiție.* Curțile hibride joacă un rol central în asigurarea respectării standardelor relevante ale unui proces echitabil, cei suspectați de crime fiind investigați, judecați și pedepsiți în conformitate cu aceste standarde.

- *Contribuirea la încetarea culturii de impunitate.* Tribunalele hibride sunt destinate să contribuie la încetarea impunității prin asigurarea judecării crimelor deosebit de grave. Restaurarea respectului pentru statul de drept și promovarea ideii că crimele de război, crimele împotriva umanității și genocidul nu trebuie să rămână nepedepsite, pot fi văzute ca piatra de temelie pentru o pace durabilă și o tranziție spre o societate post-conflict democratică [152, pag. 4].

- *Contribuirea la reconciliere.* Prin intermediul operării unei justiții credibile, care să atragă la răspundere penală pe cei vinovați de crime contra umanității și de război, indiferent de statutul lor politico-social și apartenența etnică, se poate promova ideea reconcilierii naționale în statele afectate de conflict mai ales de specific etnic.

Având în vedere respectivele motive ale instituirii tribunalelor penale hibride, urmează să punctăm și **avantajele** incontestabile ale acestora, și anume:

- *Finanțarea ce implică cheltuieli rezonabile.* Statele deseori nu au resursele necesare pentru a finanța procedurile de judecată interne și a face față proceselor costisitoare de lungă durată privind crimele internaționale, în special acele state în curs de dezvoltare după conflict sau în care lipsește un sistem judiciar eficient. La cazul tribunalului penal hibrid, statele afectate și comunitatea internațională pot partaja povara financiară a procedurilor penale. Spre exemplu, Tribunalul Cambodgian al Khmerilor Roșii și Tribunalul Special pentru Sierra Leone au fost finanțate în comun de către guvern și comunitatea internațională prin intermediul contribuțiilor Națiunilor Unite.

- *Flexibilitatea jurisdicției.* Spre deosebire de tribunalele internaționale care funcționează în întregime în afara sistemului judiciar național și practic nu au angajamente conform sistemului penal intern, tribunalele hibride oferă un model flexibil de justiție, care poate fi adaptat pentru fiecare situație post-conflictuală în parte. În plus, în cazul în care urmărirea internațională penală este limitată în general la autori de nivel înalt sau la făptașii responsabili în cel mai înalt grad pentru crimele internaționale investigate, tribunalele hibride pot avea o mai mare flexibilitate și capacitate de a se concentra pe o gamă mai largă de autori ai crimelor.

- *Legitimitatea post-conflictuală.* Tribunale hibride pot consolida legitimitatea mecanismelor justiției post-conflictuale prin utilizarea expertizei juridice internaționale permițând în același timp statelor afectate de conflict să joace un rol important în acest proces. Legitimitatea este o preocupare majoră pentru tribunale post-conflict care se pronunță asupra încălcărilor internaționale penale, umanitare și ale drepturilor omului. Procesele interne intentate în privința celor acuzați de comiterea crimelor de război, crimelor împotriva umanității și genocidului în societățile post-conflictuale poate părea a fi „justiția învingătorilor” asupra celor care au pierdut în deflagrație. Tribunalele interne pot fi părtinitoare în favoarea partidului de guvernământ, ce rezultă în procese inechitabile sau conduc la politizarea procesului judiciar sau execuții rapide. Fuziunea dreptului intern și internațional, precum și mixarea personalului judiciar pot atenua această percepție, demonstrând că hibridul menține standardele internaționale relevante și ordinea de drept. Desigur, realizarea efectivă a legitimității depinde de mai mulți factori, inclusiv de calitatea personalului Curții, precum și eficacitatea cooperării dintre comunitatea locală și cea internațională, și, nu în ultimul rând, de finanțare corespunzătoare.

- *Restabilirea sistemului jurisdicțional al statului.* O altă contribuție majoră a tribunalelor hibride este posibilitatea acestora de a întări potențialul în rândul judecătorilor și avocaților din statul afectat. Tribunalele hibride pot îmbunătăți în general potențialul judiciar intern prin

furnizarea unei platforme solide prin care personalul intern își poate ridica nivelul de profesionalism. Prin construirea infrastructurii judiciare și formarea personalului intern, tribunalele hibride pot lăsa o moștenire, care va spori eficiența sistemului intern judiciar în susținerea standardelor internaționale a justiției. Spre exemplu, unul din scopurile ONU în stabilirea Tribunalului din Sierra Leone a fost de a contribui la consolidarea instituțiilor publice, în special a sistemului judiciar, distrus în urma războiului civil devastator [83].

- *Accesibilitatea pentru victime și populația locală afectată.* Prezența unui tribunal hibrid în statul în care crimele au fost comise poate crește accesibilitatea justiției pentru populația afectată. O critică a curților internaționale este tendința lor de a răspunde în fața comunității internaționale mai degrabă decât în fața victimelor crimelor săvârșite. Cetățenii statului afectat nu pot simți o conexiune cu procedurile jurisdicționale dezvoltate și nici cu finalitatea acestora. De exemplu, o critică majoră a Tribunalului pentru fosta Iugoslavia și Ruanda, dar și într-o anumită măsură a Curții Internaționale Penale, este că efectele benefice ale urmăririlor penale nu ajung la comunitățile afectate, iar cetățenii statelor ce au suferit de pe urma atrocităților comise, nu au nici o înțelegere a procesului internațional și a finalităților lui juridice.

- *Evitarea reîntoarcerii la conflict.* Accesibilitatea crescândă a tribunalelor hibride, spre deosebire de tribunalele pur internaționale clasice, poate contribui la prevenirea unei întoarceri la conflict. Valorile normative de responsabilitate nu pot ajunge la nivel local atunci când instanțele de judecată sunt separate de statul afectat de conflict din punct de vedere cultural, lingvistic și fizic. Locația tribunalelor hibride în statele afectate poate oferi comunității locale acces mai mare la informațiile privind urmărirea penală și alte date relevante. Prezența *in personam*, limbile locale și teritoriul în care s-au produs crimele alegate pot oferi victimelor, martorilor și altor persoane interesate o participare mai mare în cursul procesului judiciar internaționalizat. La rândul său, accesibilitatea redusă și lipsa de cunoștințe despre urmărirea penală pot duce la un risc mai mare de reapariție a neînțelegerilor între reprezentanții diverselor grupări și, astfel, la reafirmarea focarelor de conflict.

Precum vedem, tribunalul penal hibrid, în pofida caracterului său recent, oferă unele avantaje semnificative pentru înfăptuirea eficientă a justiției în statele în care au fost comise crime de război și contra umanității, antrenând cheltuieli rezonabile și promovând standarde jurisdicționale internaționale.

Totuși, tribunalele penale hibride nu sunt perfecte și demonstrează anumite **deficiențe** care pot fi întâlnite în cadrul înfăptuirii justiției internaționalizate, și anume:

- Pericolul violenței și intimidării din partea anumitor grupări politice, etnice și religioase,
- Tentative de manipulare politică a procesului judiciar,

- Dificultăți de logistică și personal, mai ales cu referire la personalul național ce urmează a fi selectat și angajat,

- Pericolul de corupere, mai ales dacă practicile de corupere au fost frecvente în statul afectat,

- Riscul emiterii unor hotărâri contradictorii în diferite instanțe hibride, ceea ce va condiționa fragmentarea dreptului internațional penal,

- Imposibilitatea tribunalului de a cere cooperarea obligatorie a unui stat, al cărui ajutor este necesar pentru derularea procesului de judecată.

Spre deosebire de tribunale internaționale penale clasice, instituite conform rezoluțiilor Consiliului de Securitate al ONU, tribunalul de tip hibrid nu poate să pretindă cooperarea obligatorie a altor state în aspectele referitoare la justiția penală ce o exercită. Totuși, acest fapt nu împiedică tribunalul să se adreseze cu o solicitare către statul a cărui asistență este necesară, spre exemplu în găsirea persoanei căreia i se incriminează anumite fapte, însă acordarea asistenței cerute ține exclusiv de doleanțele statului solicitat, neexistând careva mecanisme specifice (autoritatea Consiliului de Securitate) pentru a-l obliga în acest sens [66, pag. 411 – 417].

Analizând conceptul tribunalului penal hibrid, nu putem să trecem neobservat cu vederea modalitățile de instituire a acestei categorii de jurisdicții, care în mod cert îi acordă anumite caractere specifice. Metodele utilizate pentru instituirea unui tribunal hibrid variază în funcție de împrejurările conflictului și realitățile juridice cu care se ciocnește fiecare stat.

Astfel, se cunosc patru modalități de stabilire a jurisdicției naționale internaționalizate:

- în temeiul unui acord bilateral încheiat între ONU și guvernul statului afectat;
- în mod direct prin intermediul rezoluțiilor Consiliului de Securitate al ONU;
- prin incorporarea în instanțele naționale a unor elemente internaționale;
- sub autoritatea rezoluțiilor Consiliului de Securitate al ONU în teritoriile administrate de Națiunile Unite.

Date fiind modalitățile respective, am identificat patru categorii specifice de tribunale clasificate în dependență de modalitatea de instituire. Nu există un model unic de instituire a tribunalelor hibride. Deși există unii factori comuni, toate tribunalele hibride au apărut în diferite circumstanțe. O similitudine între tribunale hibride este că, spre deosebire de tribunalele internaționale clasice, majoritatea instanțelor hibride nu au fost create printr-o rezoluție a Consiliului de Securitate al ONU în temeiul capitolului VII din Carta ONU. Singura excepție de la această regulă este Tribunalul Special pentru Liban. O altă asemănare este suportul financiar limitat al ONU acordat tribunalelor hibride. În majoritatea cazurilor, deși Națiunile Unite și alte

state contribuie financiar pentru întreținerea și funcționarea tribunalelor de tip hibrid, pe seama statului afectat de asemenea sunt puse sarcini financiare.

Tribunale hibride instituite în temeiul acordurilor bilaterale între Națiunile Unite și guvern. De cele mai dese ori, precum am menționat deja, tribunalele hibride sunt instituite prin acorduri bilaterale încheiate între guvernul statului afectat și ONU. Nu este neobișnuit ca statele afectate să vină cu inițiativa semnării unui asemenea acord cu Națiunile Unite, cu toate că negocierile pot fi unice pentru fiecare situație. De regulă, se recurge la un acord bilateral de instituire a tribunalului internaționalizat în cazul în care guvernul statului în cauză nu poate lua o decizie politică cu privire la instituirea unui tribunal intern capabil a înfăptui o justiție imparțială și eficientă.

De exemplu, după unsprezece ani de război civil în Sierra Leone, sistemul judiciar al statului a fost devastat și lăsat fără capacitatea de a judeca responsabilii de conflict. În urma încetării focului, președintele leonin Kabbah a solicitat ONU să ofere asistență necesară pentru a stabili o „curte specială”, investită cu competență să-i judece pe cei vinovați de comiterea crimelor de război și încălcărilor grave ale dreptului umanitar în timpul războiului civil. Acordul oficial, semnat la 16 ianuarie 2002, a instituit Tribunalul Special pentru Sierra Leone (TSSL), mandatat să judece cazuri de crime conform dreptului penal intern și normelor internaționale.

Într-un mod similar cu Sierra Leone, dar cu o perioadă de negociere mai îndelungată, prin acord bilateral încheiat între ONU și guvernul Cambodgiei a fost creat Tribunalul Khmerilor Roșii (TKR). Primul și al doilea prim-miniștri ai Cambodgiei au solicitat ONU asistență în crearea unui tribunal pentru a pedepsi liderii Guvernului Khmerilor Roșii, care au fost responsabili pentru moartea a 1,7 milioane de persoane în perioada 1975-1979. Un grup de experți ai ONU, stabilit prin Rezoluția Adunării Generale cu scopul de a determina potențiale căi pentru a aduce făptașii în fața justiției, a recomandat ca tribunalul să fie plasat sub control internațional [81, pag. 188 – 189]. Cu toate acestea, Cambodgia a refuzat să accepte un tribunal internațional clasic. După o serie de negocieri dificile cu o durată de șapte ani, Guvernul din Cambodgia și ONU au ajuns în cele din urmă la un acord prin care a fost instituit TKR, fiind finanțat de Cambodgia și ONU cu contribuții voluntare de bani și personal al statelor-membre și donatori privați.

Tribunale formate prin rezoluția Consiliului de Securitate al ONU. Tribunalul Special pentru Liban (TSL) este singurul tribunal penal hibrid creat printr-o rezoluție a Consiliului de Securitate în temeiul unei cereri din partea statului libanez. Deși ONU și guvernul Libanului au încercat să încheie un acord bilateral similar celor semnate cu Sierra Leone și Cambodgia, parlamentul libanez a refuzat categoric ratificarea acordului încheiat, lipsindu-l astfel de oricare efecte juridice. În acest caz, Consiliul de Securitate a recurs la modalitatea clasică de instituire a

jurisdicției internaționale penale cu caracter *ad-hoc*, într-un mod similar cu formarea TIPIu și TIPR, adoptând în acest sens Rezoluția nr. 1757 din 30 mai 2007 [144]. TSL diferă de celelalte tribunale hibride din două considerente importante. În primul rând, TSL este singurul tribunal competent să judece infracțiunea de terorism, definită exclusiv de dreptul intern. În al doilea rând, spre deosebire de alte tribunale hibride, TSL își are sediul la Haga, și, deși nu este o jurisdicție a Națiunilor Unite, ONU a numit un secretar care supraveghează funcționarea zi de zi a tribunalului.

Tribunale hibride stabilite sub administrația ONU. Administrația ONU intermediară sau tranzitorie poate stabili un tribunal hibrid. În cazul în care există o situație de post-conflict caracterizat printr-o devastare a structurilor guvernamentale sau afectare serioasă a statalității, ONU poate facilita faza de tranziție și pune teritoriul sub administrarea sa internațională. În acest context, ONU poate dispune stabilirea unui tribunal atunci când statul afectat de conflict este incapabil sau nu dorește să facă acest lucru. Un exemplu de tribunal atipic cu anumite elemente hibride creat sub administrația ONU sunt Colegiile Speciale pentru infracțiuni grave în Timorul de Est. După ce forțele de poliție pro-indoneziene au distrus o mare parte din capitala Dili și s-au angajat în omorurile în masă, în anul 2000 Autoritatea Temporară a ONU în Timorul de Est a decis să instituie Colegiile Speciale în Dili în cadrul mandatului său pentru stabilirea și menținerea legii și ordinii după sfârșitul conflictului. Competența materială a colegiilor a vizat genocidul, crimele de război, crimele împotriva umanității, omorurile, tortura, infracțiunile sexuale. Colegiile astfel formate au inclus câte 2 magistrați internaționali și unul intern, procurori internaționali și naționali, care în cadrul anchetei și judecatei au aplicat norme internaționale și reguli dezvoltate de Autoritatea Temporară în cadrul administrării Timorului de Est. Spre regret, finanțarea insuficientă și lipsa unui sprijin politic solid din partea ONU, precum și opunerea continuă a guvernului indonezian procedurilor judiciare inițiate, au marcat negativ activitatea jurisdicțională a colegiilor și au condiționat închiderea acestora în 2005. Totuși, în perioada de mai puțin de 5 ani au fost pronunțate 95 de sentințe prin care au fost condamnați 391 de infractori. A fost creată o bază de date electronică a cauzelor instrumentate, fiind scanate peste 60 000 de pagini de documente aferente procesului, traduse principalele acte emise în limba locală (tetum), adoptate instrucțiuni procedurale noi și organizate întruniri cu membrii comunităților afectate pentru a le explica cursul justiției și rezultatele obținute [66, pag. 378 – 379].

De asemenea, Națiunile Unite au stabilit un tribunal atipic în **Kosovo** după diferendul ivit între sârbi și albanezii kosovari, cu anumite elemente de instanță hibridă. Consiliul de Securitate al ONU a adoptat Rezoluția 1244 din 10 iunie 1999 de creare a Misiunii de administrare provizorie a ONU în Kosovo (UNMIK) [141], care a fost autorizată să stabilească, *inter alia*, o nouă ordine de justiție și să administreze sistemul judiciar kosovar. Astfel a fost creat tribunalul cu elemente

hibride pentru Kosovo, care a funcționat într-un mod similar instanțelor interne, cu adiționarea normelor și a personalului internațional.

Instanțe interne cu elemente internaționale. Instanțe cu elemente internaționalizate pot fi create și ca jurisdicții interne cu o formulă de implicare internațională. Aceste tribunale sunt încadrate în sistemul de drept intern, dar, de asemenea, înglobează elemente ale dreptului internațional și dispun de personal internațional pentru a supraveghea procesele judiciare. O atare categorie de instanțe hibride ar putea fi o alegere mai “pragmatică” pentru statele ce se abțin de la implicarea internațională din anumite motive. Cu toate acestea, în cazul în care dreptul internațional nu este recunoscut ca aplicabil în sistemul de drept intern al statelor, tribunalele respective nu pot avea competența de a judeca crimele internaționale grave, cum ar fi genocidul sau crimele de război.

Spre exemplu, după conflictul etnic atroce din fosta Iugoslavia, care cel mai mult a devastat teritoriile bosniace, soldându-se cu genocidul de la Srebrenica, conform acordului de pace de la Dayton [52] a fost creat Oficiul Înaltului Reprezentant al ONU pentru Bosnia și Herțegovina, însărcinat între altele cu reforma sistemului juridic și judiciar bosniac. Înaltul Reprezentant a decis crearea Camerei pentru crime de război în Colegiul Penal al Curții de Stat a Bosniei, care și-a inaugurat în mod oficial activitatea la 06 ianuarie 2005. Deși este o instituție internă care funcționează în conformitate cu legislația națională, Camera angajează diferiți experți și personal internaționali, care participă la înfăptuirea justiției, precum și se conduce de normele și principiile relevante ale dreptului internațional penal și umanitar. Este marcant faptul că personalul Tribunalului Internațional Penal pentru fosta Iugoslavia organizează seminare pentru angajații camerei respective spre a împărtăși experiența jurisdicțională acumulată. În conformitate cu acordul încheiat între Înaltul Reprezentant pentru Bosnia și Herțegovina și TIPIu, Camera pentru crime de război va fi absorbită treptat de sistemul judiciar intern [66, pag. 406 – 410].

Astfel, cum vedem, Camera enunțată este încadrată în sistemul judiciar intern al Bosniei, însă demonstrează anumite elemente specifice unui tribunal internaționalizat, precum instituirea cu participarea organismelor internaționale, angajarea personalului mixt, aplicarea dreptului intern și a normelor și principiilor relevante de drept internațional, finanțarea externă, fapt care totuși nu implică încadrarea acesteia în categoria jurisdicțiilor penale hibride clasice.

În aceeași ordine de idei, spre comparație, Consiliul guvernului Irakului a stabilit Înaltul Tribunal Penal Irakian în 2003. Inițial proiectat ca fiind o instanță internaționalizată de tip clasic, tribunalul a fost totuși instituit ca o curte internă deoarece guvernul american, care a declanșat invazia militară în Irak și a instituit guvernarea provizorie, s-a opus vehement inițiativelor comunității internaționale de a institui o instanță internațională sau cel puțin internaționalizată

creată în temeiul unui acord cu ONU, care să înfăptuiască justiție în baza principiilor dreptului internațional umanitar și penal și a normelor dreptului penal irakian, cu participarea judecătorilor și procurorilor irakieni și a celor internaționali originari din alte state musulmane. Oricum însă tribunalului nu îi sunt străine anumite elemente de instanță internaționalizată. Astfel, el este instituit ca unul independent de sistemul intern judiciar și este competent să judece persoane pentru încălcări grave ale normelor de drept internațional, inclusiv care interzic fapte de genocid, precum și încălcări ale unor dispoziții de drept penal național. Deși include doar personal judiciar și auxiliar intern, statutul tribunalului autorizează apelarea către experți și magistrați internaționali în caz de necesitate, însă precedente în acest sens se pare că nu au fost înregistrate.

Legalitatea și imparțialitatea tribunalului adesea a fost contestată, iar acesta a fost criticat cu numeroase ocazii, atât datorită faptului că a fost format în urma intervenției militare sub stricta supraveghere a forțelor coaliției, în special americane, cât și deoarece a demonstrat puternice conotații politice în persecutarea membrilor partidului Ba'ath, inclusiv acelor care nu au întreprins acțiuni de sprijin în comiterea crimelor imputate regimului lui Saddam Hussein. În plus, perturbarea procesului de judecată, inclusiv boicoturile, asasinările apărătorilor și demisia judecătorilor, precum și consacrarea pedepsei capitale, în continuare au subminat credibilitatea procedurilor judiciare desfășurate și legalitatea mandatului [116, pag. 259].

Date fiind cele relevate, conchidem că tipologia tribunalelor hibride este variată, conceptul de tribunal penal hibrid înglobând o categorie de instanțe internaționalizate, elementele definitorii ale cărora pot fi diferite. Totuși, valoarea juridică a diverselor tipuri de tribunale hibride este certă, instanțele respective constituie o alternativă bună jurisdicțiilor internaționale penale cu caracter *ad-hoc*, dar și Curții Internaționale Penale deoarece permit investigarea și persecutarea unei varietăți de crime de război și contra umanității comise în limitele teritoriale ale unui stat, care nu demonstrează capacități judiciare suficiente pentru a organiza și desfășura o anchetă rezultativă corespunzătoare standardelor internaționale relevante, justiția internaționalizată fiind desfășurată în termene relativ restrânse și antrenând cheltuieli rezonabile. Totodată, justiția înfăptuită este în vizorul victimelor nemijlocite ale crimelor comise și în general a populației statului ce a avut de suferit de pe urma diferendului produs.

Deci, există argumente valabile pentru ca justiției naționale internaționalizate să i se acorde prioritate asupra justiției internaționale, tribunalul penal hibrid reprezintă o categorie de jurisdicție specifică operabilă ori de câte ori un stat se confruntă cu comiterea de crime internaționale grave, iar persecutarea acestora conform justiției internaționale este fie imposibilă, fie nerezonabilă. În aceste condiții tribunalul hibrid este soluția optimă pentru cazurile de justiție post-conflictuală care nu vizează multe entități statale, deoarece din anii 2000 încoace, când au fost instituite primele

instanțe jurisdicționale având elementele unui tribunal hibrid, rezultatele obținute în statele vizate au fost fără îndoială pozitive.

2.2. Principiile de activitate și limitele de competență ale tribunalelor hibride

Fiind o instituție juridică particulară, jurisdicției naționale internaționalizate îi este caracteristic un șir de aspecte distinctive privind declanșarea, organizarea, funcționarea, limitele de competență și activitatea decizională. Necesitatea instituirii unei jurisdicții penale naționale internaționalizate a fost condiționată de o configurare politică, socială și umanitară specifică, cauzată de comiterea multiplelor crime, ele fiind grave încălcări ale dreptului penal intern ale statelor pentru care s-a instituit jurisdicția respectivă, precum și a dreptului internațional umanitar și a legilor de purtare a războiului (*jus ad bellum*) [127, pag. 283 – 295].

Tribunalele sau curțile naționale internaționalizate în fapt reprezintă o îmbinare a esenței juridico-instituțională a unei jurisdicții naționale cu cea internațională, fiind ”hibridul” a două structuri distincte, independente și chiar poziționate în contrapunere.

Precum am expus în Capitolul precedent, actualmente în lume există patru tribunale penale naționale internaționalizate complexe, instituite în Sierra Leone, Cambodgia, Irak și Liban, tribunalul din Irak prezentând o particularitate în acest șir, inițial el fiind fondat ca o veritabilă curte hibridă în baza unui acord încheiat între Națiunile Unite și statul irakian, ulterior autoritățile naționale renunțând la competența internaționalizată a tribunalului și recurgând la crearea unui tribunal național, însă păstrând multiple elemente specifice jurisdicției internaționalizate care urma a fi declanșată. Totodată, există trei curți (camere/coleții judiciare) care demonstrează anumite aspecte ale tribunalului hibrid, fiind însă mai adânc înrădăcinate în sistemul de drept național și anume cele din Timorul de Est, Kosovo și Bosnia și Herțegovina.

Tribunalele internaționalizate îmbina în activitatea lor jurisdicțională nu doar elemente juridice de sorginte intern și internațional, ele incorporează și elemente de personal, magistrați, procurori proveniți din ambianțele internă și externă racordată realităților înfăptuirii justiției în statul afectat de crime și fărâdelegi. Fiecare tribunal național internaționalizat este unic după creare, componență, drept aplicabil. Fiind instituit pe teritoriul statului unde crimele imputate au fost comise, el reflectă tendința factorilor de decizie interni și externi de a persecuta teritorial comiterea crimelor și a pedepsi astfel infractorii culpabili, în mod special axându-se pe ideea înfăptuirii justiției de către persoanele sau reprezentanții acestora, care au avut de suferit nemijlocit de pe urma atrocităților săvârșite.

Urmează să menționăm faptul că numărul realmente existent astăzi al mecanismelor juridice și instituționale propune soluții fiabile cu privire la opțiunile de a pedepsi abuzurile grave și masive ale drepturilor omului comise în diverse state și de a clădi popoarelor afectate o cale spre viitor, mecanismele juridice respective constituind o sursă continuă a interesului din partea comunității internaționale [54, pag. 295].

Tribunalele internaționale, de regulă, sunt rezultatul unui acord încheiat între guvernul statului de reședință și Organizația Națiunilor Unite. Pentru ca un tribunal internaționalizat să-și desfășoare activitatea într-un mod eficient și productiv, este necesar ca instanțele judecătorești penale naționale să funcționeze cel puțin în parte, tribunalele internaționalizate fiind instituite având ca fundament sistemul de justiție național (cerință vizibilă *ad contrario* în cazul tribunalelor internaționale pure când sistemele judiciare naționale ale statelor respective au fost completamente compromise în perioada de conflict, și crearea unui tribunal național internaționalizat este fie imposibilă, fie inutilă). Tribunalele internaționalizate necesită investirea unor cheltuieli mai mici, în comparație cu un tribunal internațional bine stabilit. Crearea și funcționarea eficientă a unui tribunal național internaționalizat duce spre o veritabilă afirmare și dezvoltare a dreptului intern racordat ultimelor evoluții pe arena juridică internațională și jurisdicției naționale în ipostaza de categorie instituțională.

Ca și oricare alte instanțe penale cu caracter internațional sau național, tribunalele hibride își fundamentează activitatea în funcție de anumite ***principii generale***, înscrise de regulă în statutele lor, cum ar fi: legalității incriminării, răspunderii penale individuale, imprescriptibilității crimelor împotriva umanității și a crimelor de război, irelevanței juridice a scuzei îndeplinirii unui act de stat, neînlăturarea răspunderii penale în baza ordinului superiorului etc.

Principiul legalității incriminării

Inspirat din dreptul penal intern și inserat în prevederile actelor internaționale pertinente, acest principiu constituie o garanție judiciară fundamentală a unui proces penal echitabil, asigurând faptul că nici o persoană nu va putea fi trasă la răspunderea penală și pedepsită în mod corespunzător dacă fapta prejudiciabilă pe care a săvârșit-o nu este prevăzută de legea penală la momentul săvârșirii sale.

O serie de instrumente internaționale care consacră drepturi și libertăți fundamentale, dar și tratatele internaționale în materia penală, stabilesc că nimeni nu va putea fi condamnat pentru acțiuni sau omisiuni care, în momentul în care au fost săvârșite, nu constituiau un act delictuos potrivit dreptului penal național și dreptului internațional public.

În această optică, *Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice* în art. 15 alin. (1) stipulează că nimeni nu va fi condamnat pentru acțiuni sau omisiuni care nu constituiau

un act delictuos, potrivit dreptului național sau internațional, în momentul în care au fost săvârșite; *Statutul de la Roma al Curții Internaționale Penale* [131] prevede în art. 22 intitulat „*Nullum crimen sine lege*” că individul nu poate fi responsabil penal decât dacă conduita sa constituie la momentul săvârșirii faptei o crimă ce ține de competența CIP, iar *Convenția europeană a drepturilor omului* [46] stabilește în art. 7 denumit „Nici o pedeapsă fără lege” în alin. (1) că nimeni nu poate fi condamnat pentru o acțiune sau o omisiune care, la momentul săvârșirii, nu constituia o infracțiune potrivit dreptului național sau internațional.

Principiul răspunderii penale individuale

Indiferent dacă o crimă internațională a fost săvârșită de către o persoană care acționează în calitate de agent al statului sau de către o persoană particulară în nume propriu, răspunderea penală va reveni întotdeauna persoanei respective, ea fiind responsabilă direct pentru conduita sa neconformă și condamnată. Acest principiu consacră regula că, indiferent de situație, orice hotărâre cu urmări penale, orice faptă de această natură privește indivizi concreți, persoane bine determinate, care trebuie să-și regleze comportamentul propriu în cadrul normelor legale, conformându-se în mod imperativ interdicțiilor impuse de dreptul internațional penal [22].

Statutul Tribunalului Special pentru Sierra Leone [136] în art. 6 cu denumirea „răspunderea penală individuală” stabilește expres că persoana care a planificat, instigat, ordonat, comis sau în alt mod a ajutat sau favorizat planificarea, pregătirea sau comiterea unei fapte criminale pedepsite conform prevederilor Statutului, poartă răspundere penală individuală.

Principiul imprescriptibilității crimelor împotriva umanității și a crimelor de război

Principiul respectiv este unul de natură mai recentă, fiind consacrat expres pentru cea dintâi oară în textul *Convenției ONU asupra imprescriptibilității crimelor de război și a crimelor împotriva umanității* [47] din 26 noiembrie 1968. Din prevederile stipulate în Convenția menționată, rezultă că este vorba atât de prescripția răspunderii penale, cât și de prescripția executării pedepselor aplicate pentru comiterea crimelor enumerate. Convenția precizează în art. 2 că dispozițiile ei se aplică atât reprezentanților autorităților de stat, cât și particularilor, care au participat ca autori, complici sau instigatori la comiterea unei crime din categoriile indicate sau care ar fi luat parte la planificarea în vederea comiterii acestora, oricare ar fi gradul ei de executare, și reprezentanților autorităților de stat care au tolerat săvârșirea atrocităților condamnabile penal.

Mai târziu, principiul în cauză a fost consacrat și în textul altor documente juridice internaționale relevante, printre care și *Convenția europeană asupra imprescriptibilității crimelor împotriva umanității și a crimelor de război* [45] adoptată la 25 ianuarie 1974.

Argumentele forte aduse pentru declararea ca fiind imprescriptibile categoriile de crime împotriva umanității și cele de război se fundamentează pe platforma juridică precum că aceste

fapte reprezintă cele mai grave infracțiuni de drept internațional, reprimarea efectivă a lor fiind un element primordial în materia prevenirii crimelor internaționale și a protecției drepturilor omului și libertăților fundamentale la scara mondială.

De asemenea, nu poate fi trecut nejustificat cu vederea faptul că aplicarea de către tribunalele penale hibride exclusiv a normelor de drept intern privind prescripția infracțiunilor, în special, a crimelor condamnabile la cea mai largă scară, ar putea avea ca efect nepedepsirea faptelor încă nedescoperite și neexecutarea pedepsei de către cei condamnați *in absentia*, fiind necesară aplicarea practică atât a regulilor penale interne, cât și a principiilor și normelor dreptului internațional penal.

Irelevanța juridică a scuzei îndeplinirii unui act de stat

În dreptul internațional contemporan, care cuprinde reglementări diverse cu privire la răspunderea internațională a statelor, dar și a persoanelor particulare (răspunderea internațională penală) pentru faptele penale săvârșite cu vinovăție prin încălcarea normelor relevante de drept internațional, scuza îndeplinirii de către autorii infracțiunilor a unui act de stat nu poate fi admisă ca fiind una justificativă și acceptabilă, statele și persoanele fizice având obligația de a-și regla propriul comportament în conformitate cu exigențele ordinii juridice internaționale și principiile bunei cooperări între popoare și națiuni. Ca urmare, săvârșirea unei fapte penale condamnabile în cursul îndeplinirii unei însărcinări de stat sau oficiale, nu poate fi privită ca o cauză de înlăturare a răspunderii penale a autorului.

Admiterea exonerării de răspundere a unei persoane vinovate de comiterea crimelor deosebit de grave din motivul că le-ar fi comis în baza unei dispoziții guvernamentale, adică a unui act de stat oficial, ar însemna, în mod practic justificarea comiterii celor mai grave crime și veritabilă promovare a arbitrarului și abuzului în cadrul relațiilor de pe arena internațională.

Scuza îndeplinirii unui act de stat a fost respinsă în cuprinsul a numeroase instrumente în materia penală. Spre exemplu, *Statutul Tribunalului Militar Internațional de la Nuremberg* [143] prevedea în art. 7 că situația oficială a acuzaților, fie ca șefi de state, fie ca înalți demnitari, nu va fi considerată nici o scuză de absolvire, nici ca un motiv de reducere a pedepsei, iar în *Sentința* [120] dată de Tribunal, acesta a respins categoric teoria actului de stat invocată de apărătorii acuzaților, argumentând, între altele, că cel care a încălcat legile războiului nu poate spre a se justifica să invoce mandatul pe care l-a primit din partea statului, din moment ce statul oferindu-i acest mandat a depășit el însuși puterile care i sunt recunoscute în virtutea dreptului internațional.

Ordinul superiorului ierarhic nu înlătură răspunderea penală

Spre deosebire de dreptul intern al statelor în care tribunalele hibride au fost instituite, principiul conform căruia dacă o persoană a acționat din ordinul expres al superiorului, aceasta

poate să fie în anumite circumstanțe eliberată de la răspunderea penală, un asemenea ordin fiind asimilat constrângerii morale fundamentată pe terenul îndeplinirii obligațiilor de serviciu, în dreptul internațional penal ordinul superiorului nu constituie o cauză de absolvire de la răspunderea penală a persoanei culpabile.

În cazul săvârșirii unei fapte penale conform ordinului superiorului, responsabili penal sunt atât autorul faptei, cât și persoana care a dat nemijlocit ordinul, fiind considerată în funcție de circumstanțele concrete ale faptei condamnabile ca instigator la crima săvârșită sau ca autor al unei infracțiuni distincte.

Principiul în cauză își găsește expresie în marea majoritate a instrumentelor internaționale cu caracter penal, îndeosebi cu referire la crimele de război. În acest sens, *Statutul CIP* menționat *supra*, dând expresie acestui principiu în art. 33, precizează că în orice împrejurare un ordin de a comite crima de genocid sau o altă crimă împotriva umanității este un ordin în mod evident ilegal, deci pentru asemenea infracțiuni nu se va putea invoca scuza unei dispoziții primite din partea unui guvern sau a unui oficial superior.

Printre alte principii generale ale dreptului internațional penal, care condiționează activitatea tribunalelor penale naționale internaționalizate, pot fi menționate:

- principiul egalității în fața curții,
- dreptul la un proces penal echitabil,
- principiul *non bis in idem*,
- principiul umanismului,
- principiul democratismului.

Însă nu doar fundamentarea activității tribunalelor exclusiv în baza principiilor cu caracter general ale dreptului internațional penal este relevantă, pentru ca un tribunal național internaționalizat să desfășoare o activitate eficace și conformă scopurilor instituirii sale, e nevoie de respectarea și a câteva ***principii speciale***, și anume:

- 1) Utilizarea definițiilor stricte ale infracțiunii, preluate din dreptul internațional;
- 2) Independența și imparțialitatea judecătorilor naționali implicați în activitatea jurisdicțională internaționalizată;
- 3) Posedarea de către judecătorii și procurorii internaționali a unei vaste experiențe în examinarea și judecarea faptelor care constituie crime de drept internațional și dispunerea de către aceștia de o pregătire substanțială în desfășurarea unui proces judiciar echitabil;
- 4) Accesul părții apărării, precum și a reprezentanților victimelor și martorilor, la programe efective de protecție și asistență;
- 5) Necopierea prevederilor dreptului național în actele statutare ale tribunalelor.

În lumina celor menționate, urmează să evidențiem faptul că tribunalele penale hibride își desfășoară activitatea atât în baza principiilor recunoscute ale ramurilor dreptului internațional penal și dreptului contenciosului internațional (contenciosul represiunii universale), cât și această activitate este condiționată de respectarea principiilor specifice, proprii în exclusivitate jurisdicției penale internaționalizate, în acest mod fiind asigurată o platformă juridică solidă și fiabilă atingerii scopurilor și obiectivelor generice pentru care tribunale au fost nemijlocit instituite.

Cu referire la limitele de competență ale tribunalelor internaționale hibride, subliniem că ele își desfășoară activitatea pe baza **regulii de proeminență**. Dar, spre deosebire de tribunalele *ad-hoc*, se are în vedere nu proeminența competenței instanțelor din toate statele, dar regula proeminenței tribunalelor penale hibride față de instanțele jurisdicționale naționale ale statului gazdă.

În acest sens, *Statutul Tribunalului Special pentru Liban* [135] în art. 4 intitulat „jurisdicția concurentă” în prevederile alin. 1 în mod expres stabilește că ”Tribunalul și instanțele naționale de judecată dispun de jurisdicție concurentă, Tribunal având competențe proeminente asupra curților naționale”.

Dacă ne propunem scopul să determinăm limitele de competență pentru fiecare din cele patru tribunale penale hibride, atunci urmează să analizăm actele statutare ale fiecăruia și să conturăm direcțiile stabilite ale competențelor temporală (*ratione temporis*), materială (*ratione materiae*), personală (*ratione personae*) și spațială (*ratione loci*).

Tribunalul Special pentru Sierra Leone (TSSL)

Conflictul care a devastat Sierra Leone în perioada anilor 1990 a impus Guvernul leonez să solicite intervenția Consiliului de Securitate al ONU pentru a crea un tribunal internațional, acesta punându-și drept scop de a pedepsi pe cei responsabili pentru atrocitățile comise în timpul războiului civil leonez. Consiliul de Securitate a optat pentru principiul unei jurisdicții mixte, în rezultat fiind instituit Tribunalul Special pentru Sierra Leone ca și un organ judiciar independent, înființat prin Acordul încheiat la 16 ianuarie 2002 între Sierra Leone și ONU [3] ca urmare a Rezoluției nr. 1315 (2000) a Consiliului de Securitate [146], pentru judecarea persoanelor vinovate în comiterea faptelor de încălcare a dreptului internațional umanitar și a dreptului statului Sierra Leone, săvârșite după data de 30 noiembrie 1996.

În ceea ce privește competența TSSL, aici au apărut două probleme particulare referitoare la competențele *ratione temporis* și *ratione personae* ale tribunalului hibrid. Prima problemă a constatat în alegerea datei de declanșare a jurisdicției temporale. Secretarul General al ONU a respins data de 23 martie 1991, ziua în care războiului civil și-a luat începutul, pe motiv că o dată atât de îndepărtată „ar cauza un volum de muncă substanțială pentru ministerul public și pentru

tribunal” [95, pag. 645]. S-a optat pentru data de 30 noiembrie 1996, data semnării, în Abidjan (Coasta de Fildeș) a primului acord de pace între Guvernul din Sierra Leone și rebelii Frontului Revoluționar Unit (RUF), dată care a condiționat comiterea de către toate părțile și grupurile armate implicate în conflict pe întreg teritoriul statului a celor mai grave crime.

În acest sens, deși în mod indubitabil a fost accentuată data calendaristică de inițiere a războiului civil devastator, în mod special s-a evitat extinderea inutilă a jurisdicției temporale a TSSL, fiind stabilită o dată de la care violențele au ascensionat brusc.

Astfel, competența *ratione temporis* a Tribunalului leonez include perioada de la 30 noiembrie 1996 și implicit până în prezent, Statutul TSSL neindicând expres limita calendaristică finală a competenței temporale.

Cu referire la competența *ratione loci* a TSSL, art. 1 al Statutului stabilește că limitele spațiale în care actele prejudiciabile și condamnabile au fost comise sunt încadrate pe teritoriul Sierra Leone.

Competența *ratione loci* a Tribunalului este una simplă, ea referindu-se exclusiv la limitele teritoriale ale statului Sierra Leone, în care au fost comise crimele imputabile ce intră în competența materială. Astfel, art. 1 para. (1) al Statutului TSSL [136] consacră că, tribunalul va fi competent să judece persoanele care poartă responsabilitate în cel mai înalt grad pentru încălcările grave ale dreptului internațional umanitar și legislației naționale comise pe teritoriul Sierra Leone începând cu 30 noiembrie 1996, incluzând acei lideri, care săvârșind crimele respective, au periclitat instaurarea și implementarea procesului de pace în statul leonez. Astfel, competența spațială a Tribunalului este una prestabilită, limitându-se doar la teritoriul național al statului. De fapt, competența respectivă corespunde regulii generale a competenței spațiale, Tribunalul Cambodgian al Khmerilor Roșii și Tribunalul Special pentru Liban de asemenea având o competență teritorială exclusivă, spre deosebire de Înalțul Tribunal Penal Irakian, competența spațială a căruia se referă atât la statul Irak, cât și la oricare alt teritoriu, nefiind specificate limitele acestuia.

Considerăm că stabilirea competenței teritoriale exclusive corespunde pe deplin aspectelor specifice ale conflictului leonez iscat și se corelează cu necesitatea declanșării unei jurisdicții internaționalizate care să pedepsească crimele comise anume pe teritoriul Sierra Leone. Spre deosebire de jurisdicția internaționalizată din Irak, unde competența materială s-a referit *inter alia* la crimele comise pe teritoriul Kuweitului și în timpul războiului cu Iranul. În speță, atrocitățile imputabile în principal frontului leonez revoluționar au fost săvârșite în limitele teritoriale exclusive ale Sierra Leone.

Este de menționat că deși competența spațială este una exclusivă, fiind încadrată în limitele teritoriale ale Sierra Leone, ea trebuie interpretată ca incluzând acele acte de planificare și/sau instigare săvârșite în afara teritoriului leonez, consecințele cărora au fost resimțite în sfera jurisdicției teritoriale. De asemenea, subliniem că jurisdicția Tribunalului este superioară instanțelor interne, dar, spre deosebire, de instanțele internaționale penale specializate teritorial (Tribunalele Internaționale Penal pentru fosta Iugoslavie sau Ruanda), acesta nu are superioritate față de curțile de justiție ale altor state [96, pag. 16], chiar dacă resortisanții lor sau forțele guvernamentale au sprijinit direct sau indirect săvârșirea crimelor.

Într-un final, conchidem că competența spațială a TSSL cel mai bine corespunde scopului și obiectivelor de instituire a jurisdicției respective și transpune în plan practic responsabilitatea concordată a statului leonez și comunității internaționale, reprezentată prin ONU, de a persecuta pe cei vinovați de comiterea unor crime grave în sânul continentului african și a reinstaura în rândurile populației civile credibilitatea în actul justiției.

O altă problemă care urma să fie rezolvată s-a referit la competența *ratione personae* a TSSL. În Rezoluția menționată nr. 1315 (2000), Consiliul de Securitate al ONU a recomandat raportarea acestei competențe la persoanele care purtau responsabilitate în cel mai înalt grad pentru crimele comise. Găsind această formulă destul de limitată, Secretarul General a propus termenul de „principalul responsabil”, care ar acoperi, în afară de liderii politici și militari, alte persoane investite cu puteri decizionale, luând în considerație gravitatea crimelor comise și amploarea acestora [95, pag. 645, pag. 646]. Statutul TSSL în versiunea finală utilizează formula propusă de către Consiliul de Securitate, dar o interpretare extensivă nu este exclusă, în măsura în care această calificare constituie un punct de reper pentru procurorul investit cu investigația crimelor în vederea adoptării unei strategii de urmărire penală.

Astfel, *Statutul TSSL* stabilește în art. 1 că Tribunalul „are puterea de a urmări persoanele care poartă responsabilitate în cel mai înalt grad pentru încălcări ale dreptului umanitar internațional și a legilor din Sierra Leone comise pe teritoriul Sierra Leone din 30 noiembrie 1996, inclusiv acei lideri care, în comiterea acestor crime, au amenințat stabilirea și punerea în aplicare a procesului de pace în Sierra Leone”.

Luând în considerație faptul că diferendul din Sierra Leone a avut ca particularitate participarea minorilor în acțiunile militare, Secretarul General a conchis că aceștia urmează a fi de asemenea calificați ca fiind victime ale războiului civil. Astfel, în ceea ce privește limita de vârstă a persoanelor puse sub urmărire penală, art. 7 al Statutului TSSL prevede că instanța nu are competență jurisdicțională asupra persoanelor care la data comiterii crimei nu au atins vârsta de 15 ani. Iar persoanele care la momentul săvârșirii crimei aveau între 15 și 18 ani sunt supuși

răspunderii în fața Curții, însă vor fi tratați cu demnitate și sentiment de valoare, luând în considerare vârsta fragedă și oportunitatea reabilitării, reintegrării și asumarea unui rol constructiv în societate, în conformitate cu standardele internaționale ale drepturilor omului, în special drepturile copilului. Deci, competența *ratione personae* a TSSL privește persoanele care la momentul comiterii faptelor imputate au atins vârsta de 15 ani, fiind responsabili în cel mai înalt grad pentru săvârșirea faptelor condamnabile prevăzute de Statut.

Cu privire la competența *ratione materiae* a TSSR specificăm că ea include crimele împotriva umanității (art. 2) și anume: omor; exterminare; determinare la sclavie; deportare; înmormântare; tortură; viol, sclavie sexuală, prostituire forțată, graviditate forțată și orice altă formă de violență sexuală; persecutarea din motive de ordin politic, rasial, etnic, religios; alte acte inumane. De asemenea în competența *ratione materiae* se includ încălcările art. 3 comun al Convențiilor de la Geneva din 12 august 1949 și a Protocolului II adițional din iunie 1977 la acestea, și anume atentarea la viață, sănătate fizică și psihică a persoanelor, în special omorul sau tratamentul inuman, tortura, mutilarea sau orice altă formă de pedepse corporale; pedepsele colective; luarea de ostatici; actele de terorism; atingerile aduse demnității umane, în special tratamentele umilitoare și degradante, violul, prostituirea forțată sau orice altă formă de tratament indecent; jaful; condamnările pronunțate și execuțiile efectuate fără o judecată prealabilă, date în afara unei instanțe legal constituită cu respectarea garanțiilor judiciare general recunoscute ca indispensabile; amenințarea cu comiterea oricărei din acțiunile respective enumerate.

Art. 4 din Statutul TSSL enumeră alte încălcări grave ale dreptului internațional umanitar, precum: atacurile intenționate îndreptate împotriva populației civile în ansamblu sau împotriva indivizilor care nu participă direct la ostilități; atacurile intenționate îndreptate împotriva personalului, instalațiilor, materialului, unităților sau vehiculelor implicate în asistență umanitară sau misiuni de menținere a păcii în conformitate cu Carta ONU, pe perioada protecției oferite civililor și bunurilor cu caracter civil de dreptul internațional al conflictelor armate; recrutarea sau înrolarea copiilor sub 15 ani în forțele armate sau grupări ori îndreptarea lor la participarea directă la ostilități.

Cât despre infracțiunile prevăzute de legislația Sierra Leone, Statutul Tribunalului în art. 5 specifică infracțiunile care țin de abuzul față de fete prevăzute de Actul de Prevenire a Tratatului violent față de Copii din 1926 (abuzul asupra unei fete sub 13 ani, abuzul asupra unei fete între 13 și 14 ani, răpirea unei fete în scopuri imorale), infracțiunile care țin de distrugerea violentă a proprietății prevăzute de Actul privind Distrugerii Grave din 1861 (incendierea caselor de locuit, clădirilor publice, altor clădiri).

Date fiind limitele de competență stabilite, conchidem că jurisdicția internaționalizată

leoneză a fost instituită astfel încât să asigure o persecutare efectivă a crimelor comise în perioada războiului civil, precum și să promoveze o veritabilă reabilitare umanitară și juridică a populației civile care a avut de suferit de pe urma comiterii actelor penale atroce.

Tribunalul Khmerilor Roșii (TKR)

La cazul Cambodgiei, a fost necesar să se scurgă o perioadă de douăzeci de ani pentru ca comunitatea internațională să manifeste un interes de a aduce Khmerii Roșii în fața justiției pentru crimele internaționale comise între anii 1975 și 1979. Tribunalul a fost creat abia la 27 octombrie 2004, scopul acestuia conform prevederilor art.1 din *Statutul* TKR [133] fiind să aducă în fața justiției pe liderii regimului Khmerilor Roșii responsabili în cel mai înalt grad pentru comiterea crimelor și încălcărilor grave ale dreptului penal cambodgian, dreptului internațional umanitar și convențiilor internaționale la care Cambodgia este parte, în perioada 17 aprilie 1975 – 06 ianuarie 1979, astfel competența *ratione personae* a TKR vizează persoanele oficiale ale Regimului Khmerilor Roșii responsabile în cel mai înalt grad pentru atrocitățile comise în perioada dictaturii comuniste lui Pol Pot. Merită atenție faptul că TKR este modelat structural după instanțele naționale cambodgiene și funcționează conform unui sistem de drept civil [98, pag. 9].

Cu referire la competența *ratione temporis* a Tribunalului, precizăm că acesta este investit să aducă în fața justiției penale toți suspecții care s-au angajat în comiterea oricăror dintre infracțiunile inserate în Statut comise în perioada 17 aprilie 1975 – 06 ianuarie 1979.

Axându-ne pe stabilirea limitelor competenței spațiale a Tribunalului cambodgian, urmează să precizăm că Statutul nu delimitează careva teritorii concrete supuse jurisdicției internaționalizate, implicit deducându-se *ratione loci* ca fiind teritoriul delimitat geografic și juridic al Regatului Cambodgia.

Cât despre *ratione materiae*, această competență se referă la infracțiunile stipulate în Codul Penal Cambodgian din 1956, Convenția privind prevenirea și pedepsirea crimei de genocid din 1948, Convențiile de la Geneva din 12 august 1949, Convenția de la Haga din 1954 pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat, Convenția de la Viena din 1961 asupra relațiilor diplomatice, și anume următoarele fapte: omorul, tortura, persecuția religioasă, crimele împotriva umanității, exterminarea, înrobirea, deportarea, detenția arbitrară, violul, persecuțiile pe motive politice, rasiale și religioase, alte acte inumane, distrugerea bunurilor culturale în timpul conflictelor armate, crimele comise împotriva personalului diplomatic și consular, cauzarea intenționată a vătămarilor corporale grave, obligarea prizonierilor de război și a civililor să exercite serviciul în forțele armate ostile, privarea intenționată a prizonierilor de război de dreptul la un proces echitabil, luarea de ostatici, actele de genocid precum omorul membrilor unui grup național, etnic, rasial sau religios, cauzarea vătămarilor corporale sau mentale grave membrilor unui grup,

înăutățirea premeditată a condițiilor de viață pentru membrii grupului în vederea distrugerii fizice a acestora, prevenirea nașterilor, transferul forțat de copii de la un grup la altul etc.

Evidențiem că specificul competenței TKR se referă la pedepsirea crimelor atroce comise cu treizeci de ani înainte de declanșarea nemijlocită a jurisdicției naționale cambodgiene internaționalizate, cu atragerea la răspunderea penală a criminalilor oficiali rămași în viață.

Înaltul Tribunal Penal Irakian (ÎTPI)

Proiectul de statut inițial al Tribunal Penal Irakian a fost adoptat în decembrie 2003 de către autoritatea provizorie americană în cadrul forțelor aliate ale SUA, Polonia, Australia, și Marea Britanie dislocate în Irak, Tribunalul urmând a reprezenta rezultatul unui acord încheiat între Națiunile Unite și Guvernul irakian instaurat de după invazia direcționară spre răsturnarea guvernului partidului irakian Ba'ath și capturarea lui Saddam Hussein.

Statutul modificat al ÎTPI, care a și intrat efectiv în vigoare, a fost adoptat în baza Rezoluției nr.10 a Adunării Naționale a Republicii Irak din 18 octombrie 2005 [110], jurisdicția penală având ca scop pedepsirea persoanelor fizice vinovate de săvârșirea crimelor în perioada 17 iulie 1968 – 1 mai 2003.

Astfel, competența ***ratione temporis*** a Tribunalului irakian include limitele temporale incluse între 17 iulie 1968 (data loviturii de stat în rezultatul căreia partidul Ba'ath a venit la guvernare) și 01 mai 2003 (data finalizării fazei militare a operațiunii de către forțele aliate în Irak).

Statutul Tribunalului (înserat în textul Rezoluției adoptate) cuprinde 40 articole, conținutul cărora certifică faptul integrării instituționale a ÎTPI în sistemul judecătoresc național al statului. Componenta organelor principale ale Tribunalului este complet irakiană, judecătorii, procurorii și judecătorii de instrucție sunt de origine irakiană, ei însă pot fi asistați de consilieri străini și alt personal de origine non-irakiană.

Cu referire la competența ***ratione materiae*** a instanței de judecată, menționăm că ÎTPI judecă crime de anvergură internațională cum ar fi: genocidul (omorul membrilor unui grup național, etnic, rasial sau religios, cauzarea vătămărilor corporale sau mentale grave membrilor unui grup, înăutățirea premeditată a condițiilor de viață pentru membrii grupului în vederea distrugerii fizice a acestora, prevenirea nașterilor în cadrul grupului, transferul forțat de copii de la un grup la altul), crimele împotriva umanității (omorul premeditat, exterminarea, înrobirea, deportarea sau transferul forțat al populației, detenția arbitrară, tortura, violul și sclavia sexuală sau alte forme de violență sexuală, persecutarea membrilor unui grup, dispariția forțată a persoanelor, alte acte inumane săvârșite cu intenție), și crime de război (omorul cu intenție, tortura și tratamentul inuman și degradant, cauzarea intenționată a vătămărilor corporale grave,

distrugerea proprietății în afara unei necesități militare reale, obligarea prizonierilor de război să satisfacă serviciul militar în forțele inamicului, privarea intenționată a prizonierilor de război de dreptul la un proces echitabil, luarea de ostatici), comise în perioada regimului sub conducerea Partidului socialismului arab Ba'ath în frunte cu Saddam Hussein.

De asemenea, Tribunalul este investit cu atribuții speciale în examinarea infracțiunilor prevăzute de legea penală irakiană, și anume: influențarea înfăptuirii justiției, risipa resurselor naționale, abuz de poziție oficială, declanșarea ostilităților sau amenințarea cu declanșarea acestora împotriva unui stat arab.

Activitatea principală a Tribunalului privește în mod special:

- Operațiunile militare „Anfal”, care au condus, în 1988, la moartea a aproximativ 180.000 de kurzi irakieni,
- Gazarea orașului kurd Halabja în 1988, în rezultat fiind cauzat decesul a 5600 de persoane civile,
- Zdrobirea revoltei šiitilor din 1991,
- Invazia irakiană în Kuweit în 1990,
- Masacrul membrilor tribului kurd Barzani în 1983,
- Omorurile premeditate ale liderilor partidelor politice din opoziție,
- Omorurile premeditate ale demnitarilor religioși neconformi partidului de guvernământ.

Competența *ratione personae* a ITPI se răsfrânge la oricare persoană fizică rezidentă irakiană sau non-irakiană, vinovată de comiterea actelor condamnabile penal enumerate în prevederile Statutului.

Competența spațială a Tribunalului constituie o particularitate în rândul curților hibride, referindu-se atât la limitele teritoriale ale statutului irakian, cât și la oricare alte teritorii, nespecificând încadrarea geografică a acestora, deci putem concluziona că *ratione loci* a ITPI în fapt este una universală.

Este necesar să scoatem în evidență că instituirea tribunalului penal a fost vehement criticată atât de liderii politici opuși ideii invaziei militare în Irak pentru răsturnarea regimului lui Hussein (inclusiv șefii statelor-membre NATO precum Franța, Italia și Germania), dar și de către factorii de decizie ai lumii arabe, vehiculându-se că procesul penal este departe de a fi democratic, echitabil și imparțial.

Ne raliem considerațiilor precum că instituționalizarea procesului penal de atragere la răspundere a oficialilor Partidului Ba'ath irakian pare să fie mai mult o răzbunare politică asupra guvernării nefavorabile în persoana lui Saddam Hussein a unui stat bogat exportator petrolier de

către marile puteri occidentale și în special SUA, decât un act al supremației justiției, pedepsirea fostului dictator autoritar fiind calificată ca un simplu act barbar atât de specific istoricește conjuncturii politice a popoarelor Orientului Apropiat, forțele democratice aliate neaducând în esență nimic proxim spiritului uman și civilizat de înfăptuire a justiției penale.

Tribunalul Special pentru Liban

La 30 mai 2007 în baza Rezoluției Consiliului de Securitate al ONU nr. 1757 (2007) [143] își găsește expresia juridico-instituțională și Tribunalul Special pentru Liban. Rezoluția menționată, în temeiul Capitolului VII din Carta Organizației Națiunilor Unite, prevede necesitatea creării unui tribunal internațional pentru a judeca asasinii fostului prim-ministru din Liban Rafik Hariri, ucis într-un bombardament la Beirut la 14 februarie 2005. Tribunalul are de asemenea jurisdicție asupra a 14 asasinate, atentate de omor și atentatele cu bombă vizând politicienii libanezi de orientare anti-siriană și persoane civile, comise începând cu luna octombrie 2004.

Subliniem faptul că declanșarea jurisdicției penale internaționalizate în Liban de asemenea a prezentat un specific în comparație cu modalitățile tradiționale de stabilire a tribunalelor hibride. Astfel, în pofida faptului încheierii unui acord [2] între Națiunile Unite și Guvernul libanez în vederea instituirii unui tribunal mixt investit cu competențe să judece crimele comise în Liban, inclusiv asasinatul în urma căruia a fost ucis Rafik Hariri și alte 22 de persoane, președintele Parlamentului libanez, din cauza unei crize politice în ascensiune și lipsei de înțelegere între multiplele grupări politice și religioase naționale, a refuzat să supună acordul respectiv procedurii de ratificare în Parlament, acesta deci neintrând în vigoare și fiind privat de oricare forță juridică. Reprezentanții opoziției parlamentare au găsit susținere în rândul altor colegi din partidul de guvernare și au semnat o petiție comună în adresa Secretarului General al Națiunilor Unite cu solicitarea de a interveni și de a institui în mod unilateral tribunalul internaționalizat [70], situație ce a urmat mai târziu.

În ceea ce privește competența *ratione materiae*, specificăm că în baza Statutului său TSL este competent să judece următoarele categorii de infracțiuni: acte de terorism, atentate la viața și integritatea fizică a individului, asocierea ilicită, necomunicarea informației cu privire la crime și infracțiuni, îndemnarea la insurecție sau război civil, îndemnarea la luptă interreligioasă.

Spre deosebire de cadrul legal tradițional aplicabil tribunalelor hibride, TSL își exercită competențele doar în limitele dreptului libanez intern, și anume ținând cont de prevederile pertinente din Codul Penal Libanez și Legea privind înăsprirea pedepselor pentru îndemnare la insurecție, război civil și luptă interreligioasă din 11 ianuarie 1958. Este notoriu faptul că limitarea competenței materiale exclusiv la faptele condamnabile prevăzute de legea penală libaneză, este interpretată de unii doctrinari ca reflectând în primul rând o dorință pentru asistența reciprocă și

cooperarea internațională cu privire la activitatea tribunalului respectiv [115, pag. 130].

Cu referire la competența *ratione loci*, menționăm că limitele spațiale privesc în exclusivitate teritoriul geografic al statului libanez.

Limitele competenței temporale ale TSL sunt fluctuante, astfel Statutul stipulează că Tribunalul are competență asupra faptelor săvârșite în perioada cuprinsă între 01 octombrie 2004 și 12 decembrie 2005, dar și oricare altă dată ulterioară dacă părțile decid astfel și, mai presus de toate, dacă Consiliul de Securitate își dă acordul. În acest sens, *ratione temporis* competența TSL nu este prestabilită, fiind indicată expres data de la când începe să curgă perioada din care Tribunalul devine competent și anume 01 octombrie 2004, dar nefiind stipulată data-limită pentru competența acestuia, astfel lăsând suficient loc pentru incertitudine și interpretare diferită.

În ceea ce privește *ratione personae*, aceasta competență a Tribunalului de asemenea nu este delimitată cu o claritate suficientă. Art. 1 din Statut precizează numai că jurisdicția are competență să judece persoanele responsabile pentru faptele imputabile sau de asemenea, în cazul prelungirii jurisdicției tribunalului, oricare persoane care ar fi responsabile în acest sens.

Spre deosebire de tribunalele anterioare ale căror jurisdicție personală a fost imediat sau treptat limitată la responsabilii în cel mai înalt grad pentru infracțiunile grave săvârșite, TSL ar putea avea jurisdicție asupra tuturor persoanelor legate de un act de terorism asupra căruia este exercitată competența materială. În cele din urmă, jurisdicția TSL ar putea fi extinsă de o manieră suficientă pentru a acoperi o multitudine de crime comise pe teritoriul libanez după data de 01 octombrie 2004, cu condiția că Consiliul de Securitate consimte aceasta.

O astfel de ingerință în domeniul de activitate a Tribunalului permite să păstreze un control internațional asupra evoluțiilor din Liban și să acționeze în mod selectiv, mai ales, în condițiile în care în imediată vecinătate în Siria conflictele sunt pendinte, și în situația când Orientul Apropiat reprezintă un continuu focar al tensiunii și neliniștii.

Urmează să menționăm că în general, date fiind relațiile considerabil de tensionate între Guvernul Libanului și cel al Siriei încă înainte de anul 2004, partidul Ba'ath¹ sirian în frunte cu actualul președinte Bashar al-Assad fiind considerat un oponent politic forte față de partidele arabe și creștine libaneze, anume numele lui Assad s-a vehiculat cel mai des ca și vinovat principal de atacurile de teroare comise pe teritoriul Libanului, el sprijinind forțele grupării radicale šiite Hezbollah în organizarea nemijlocită a atentatelor criminale.

În spațiul mediatic s-a vehiculat ideea că potrivit depozițiilor depuse de către martori,

¹ Partidul Renașterii Socialiste Arabe Baas creat la 07 aprilie 1947 în Damasc (Siria), din februarie 1966 este divizat în două grupări distincte, și anume Partidul Baas din Siria și Partidul Baas din Irak, existând și formațiuni politice baasiste în alte state și teritorii arabe precum Yemen, Liban, Palestina, Iordania, Algeria.

identitatea cărora rămâne nedezvăluită, anume forțele de inteligență și speciale siriene au asistat executorii atacurilor în atingerea scopurilor sale, mărturiile respective fiind pe picior larg tratate în public ca și false sau angajate politic. Oricum, în ordonanța de învinuire a Procurorului TSL din 06 februarie 2013 [92], asemenea mărturii privind implicarea forțelor siriene nu își găsesc reflectare.

Însă în lumina situației din Siria, pe durata război civil între rebelii susținuți de multiple puteri occidentale și forțele guvernamentale ale lui Assad susținute de Rusia, toate în contextul luptei declarate cu organizație teroristă Statul Islamic, nu se par atât de bizare opiniile precum că procesele de înlăturare de la guvernământ ale lui Bashar al-Assad și Partidului Ba’ath sirian au început mult mai devreme, instituționalizarea Tribunalului Special pentru Liban, oficialii cărora deseori au menționat despre existența depozițiilor privind implicarea forțelor siriene în atacurile persecutate din Liban, fiind un fapt care certifică intenția anumitor state de a schimba guvernarea socialistă în Siria spre una favorabilă lor, mai ales în condițiile destinului politic lamentabil al Partidului Ba’ath irakian.

De asemenea, este destul de criticabilă însăși instituirea curții hibride libaneze, dat fiind numărul redus de victime ale atacurilor, până la 100 de persoane (spre comparație în Cambodgia în urma regimului Khmerilor Roșii au avut de suferit peste 1,7 milioane de victime [70]), principalul motiv fiind asasinarea Premierului Hariri și apropiaților săi, faptă infracțională susceptibilă de a fi reprimată suficient și prin operarea sistemului judiciar național, mai ales în condițiile aplicabilității cadrului legal intern pertinent.

Astfel, în contextul celor relatate cu privire la Tribunalul pentru Liban, reiterăm că alteori instituirea unui tribunal hibrid poate avea în spate nu atât intenții juridice și umaniste de a pedepsi criminalii vinovați de atentate și acte de teroare, cât și puternice considerațiuni politice, relevanța veridică a cărora nu va fi dezvăluită decât mult mai târziu.

În concluzie generală pe terenul investigației principiilor de activitate și a limitelor de competență a tribunalelor penale naționale internaționalizate, urmează să conchidem că fiecare dintre aceste tribunale a fost creat în împrejurări speciale, cu necesitatea de a opera efectiv în diferite circumstanțe. Prin urmare, nu există un model uniform al tribunalului “hibrid”. Aceste tribunale reprezintă în fapt niște tentative din partea comunității internaționale să răspundă la faptele prejudiciabile comise în cadrul conflictelor locale, cu investirea a unor resurse mai reduse. Oricum însă crimele comise în cadrul conflictelor interne au fost de cele mai dese ori de amploare și au devenit în consecință o preocupare a societății internaționale la scară largă, nu doar pentru victime și cetățenii din statul afectat.

Declanșarea jurisdicției naționale internaționalizate a răspuns necesității înlăturării unei

justiții imparțiale și eficiente, instanțele de judecată interne sau internaționale de multe ori nefiind capabile să promoveze o justiție fiabilă pe un teren național dezmembrat, iar în situații post conflictuale nevoia de a dezvolta capacitatea locală în sectorul justiției este de o importanță proeminentă.

Există argumente întemeiate pentru a se acorda prioritate justiției naționale asupra justiției internaționale. Procesele interne sunt mai aproape de populație, prin istoria și cultura sa. Cu toate acestea, în societățile de post-conflict și de tranziție, este adesea foarte complicat de a stabili sau de a restaura dominația legii și de a judeca cazuri de crime și abuzuri aduse drepturilor omului care rezultă dintr-un conflict consumat. În unele cazuri, nu există voință politică suficientă, sistemul de justiție anterior fiind supus opresiunii, infrastructura fiind distrusă, iar personalul calificat fiind în imposibilitate să-și onoreze obligațiile de serviciu. Astfel, în cazul în care justiția națională nu este operabilă, justiția hibridă sau internațională vine să o asiste.

Din considerentele dezvoltate supra, susținem că similar oricăror alte mecanisme jurisdicționale, instituirea tribunalelor hibride necesită o cooperare internațională efectivă și o asistență judiciară considerabilă. Tribunalele hibride uneori au dificultăți în obținerea asistenței autorităților străine în anchetarea crimelor internaționale, precum și se ciocnesc cu alte probleme în activitatea desfășurată. Cu toate acestea, curțile hibride reprezintă un efort sincer și laudabil, orientat spre a îmbunătăți experiențele judiciare prin care trec societățile post conflictuale, și de a remedia multe dintre deficiențe ale tribunalelor internaționale și naționale în materie. Unele dintre avantajele potențiale ale tribunalelor hibride includ capacitatea de a stimula o mai largă acceptare publică, edificarea capacităților locale și diseminarea normelor internaționale în materia contenciosului drepturilor omului și umanitar.

2.3. Organizarea și structura instituțională ale tribunalelor hibride

Una dintre cele mai interesante inovații în domeniul dreptului internațional penal la sfârșitul anilor 1990 – începutul anilor 2000 se referă la apariția unei “a treia generații” de organe penale (tribunalele de la Nürnberg și Tokyo fiind prima, tribunalele penale pentru fosta Iugoslavia și Ruanda, Curtea Internațională Penală fiind a doua generație), care sunt numite, având în vedere lipsa unui termen mai potrivit, tribunale “naționale internaționalizate” sau “hibride”. Ele au fost proiectate ca un melanj juridic al elementelor naționale și internaționale, făcând parte din mecanismele specializate destinate pentru a pune capăt impunității dintr-un anumit stat [84, pag. 93].

Ca și toate organele judiciare internaționale, inclusiv instanțe *ad-hoc* sau permanente, tribunalele penale internaționalizate sunt compuse din judecători calificați și independenți, care activează în baza unor reguli prestabilite de procedură și adoptă decizii obligatorii. Aceștia sunt supui acelorași principii care reglementează activitatea din întreg domeniul justiției internaționale (procesul echitabil, imparțialitatea și independența). Similar altor tribunale cu caracter penal, scopul instanțelor hibride este să sancționeze gravele încălcări ale dreptului internațional penal, dreptului internațional umanitar și a dreptului internațional al drepturilor omului săvârșite de către persoane fizice, inclusiv ce poartă răspundere în cel mai înalt grad, și, astfel, să descurajeze comiterea unor eventuale încălcări și să ajute la restabilirea statului de drept [125, pag. 75 – 83].

În așa fel, ca și toate celelalte organisme penale ce înglobează elemente internaționale, pentru a-și îndeplini în mod corespunzător misiunea nobilă, tribunalele hibride urmează să-și fundamenteze activitatea pe principiile de cooperare internațională și asistență judiciară din partea statelor și organizațiilor internaționale, deși în cazul curților penale internaționalizate, aspectul de cooperare pare a fi unul mai dificil datorită statutului juridic aparte al acestor jurisdicții.

În ciuda însă anumitor similitudini importante cu alte instanțe de specific penal, tribunalele penale internaționalizate formează o categorie jurisdicțională distinctă, care le diferențiază de toate celelalte entități înrudite. În unele cazuri, aceste instanțe fac parte din sistemul judiciar al unei anumite țări (stat-gazdă), în timp ce în altele, au fost altoite în sistemul judecătoresc local. Există și situații când tribunalele internaționalizate reprezintă o instituție cu totul diferită, plasându-se pe poziții de superioritate față de sistemul jurisdicțional intern. Dar în toate cazurile, natura tribunalelor hibride este una mixă, ele încorporând în același timp trăsături atât naționale, cât și internaționale.

Personalul calificat al tribunalelor hibride. În timp ce curțile interne, de regulă, angajează doar cetățeni autohtoni, iar instanțele internaționale de justiție angajează resortisanți din orice state, cu excepția celor în care atrocitățile imputabile au avut loc, tribunalele hibride din Timorul de Est, Kosovo, Sierra Leone, Cambodgia, Liban și Irak într-adevăr demonstrează un amestec de personal național și internațional. Termenul de “personal” folosit în acest context se referă la judecători, procurori, referenți și personal tehnic și administrativ. Totuși modul de angajare a personalului diferă de la caz la caz [88, pag. 204].

La un capăt al spectrului este Tribunalul Special pentru Sierra Leone (TSSL), la cazul căruia Statutul [136] prevede că majoritatea judecătorilor din camerele preliminare și camerele de apel sunt numiți de către Guvernul din Sierra Leone, iar restul sunt desemnați de către Secretarul General al ONU (art. 12). Magistrații numiți de Guvernul Sierra Leone nu trebuie să fie autohtoni, și teoretic ar putea fi internaționali, instanța de judecată astfel compusă de fapt în mod predominant

include personal judiciar internațional. De asemenea, Grefierul (șeful Grefei) și Procurorul tribunalului sunt numiți de către Secretarul General al ONU (art. 15, 16 din Statut). Unicul oficial de rang înalt care conform Statutului necesită a fi din Sierra Leone, este Procurorul Adjunct, dar de fapt, chiar și pentru această poziție guvernul leonez a numit un resortisant străin deoarece nu au fost stabilite candidaturi corespunzătoare din rândul conaționalilor, fiind documentată o insuficiență de personal calificat în urma războiului civil ce a devastat țara. Cât despre personalul de suport (tehnic și administrativ) al TSSL, aceasta este unul mixt și include atât resortisanți ai Sierra Leone, cât și cetățeni străini.

La celălalt capăt al spectrului se poziționează Tribunalul Khmerilor Roșii din Cambodgia (TKR), unde judecătorii sunt în majoritatea lor de origine cambodgiană. Conform Statutului TKR [133], judecătorii internaționali sunt desemnați de către Secretarul General al ONU, dar trebuie să fie întăriți în funcție de către Consiliului Suprem al Magistraturii din Cambodgia (art. 9-11). Regula super-majorității a fost dezvoltată astfel încât întotdeauna cel puțin un judecător internațional trebuie să voteze “pro” pentru ca o decizie a tribunalului să fie adoptată. Cât despre biroul procurorului, un resortisant cambodgian și un jurist internațional își îndeplinesc atribuțiile ca co-procurori egali în poziție și drepturi.

În cadrul acestui “spectru de personal” de la predominant internațional la predominant național, Camerele din Kosovo au o poziție similară TKR. În Kosovo, inițial, judecătorii și procurorii internaționali au fost adăugați la instanțele judecătorești interne și puteau să aleagă să asiste pasiv la judecată sau să preia controlul asupra instrumentării și examinării spețelor. Cu toate acestea, judecătorii străini au constituit o minoritate în cadrul Camerelor kosovare, fiind adesea depășiți numeric în cadrul procesului de votare. Ulterior, conform Regulamentului nr. 2000/64 adoptat de către Misiunea de administrare provizorie a ONU în Kosovo (UNMIK) [148], Reprezentantul Special al ONU în Pristina a fost investit cu competențe de a desemna pentru participarea la judecarea cauzelor cu privire la crime etnice și de război de rang inferior, în funcție de necesitate, un procuror internațional, un judecător de instrucție internațional și un grup de trei judecători cu cel puțin doi magistrați internaționali, la cererea procurorului, avocatului apărării sau a inculpatului pentru a asigura desfășurarea procesului în corespundere cu standardele internaționale relevante. În comparație cu alte tribunale hibride, Camerele din Kosovo sunt unice prin faptul că nu reprezintă jurisdicții instituționalizate, fiind alipite la instanțele interne existente.

În timp ce în Kosovo hibriditatea Camerelor și participarea judecătorilor internaționali la examinarea cauzelor cu privire la crime etnice și de război de rang inferior a fost opțională, în Timorul de Est administrația tranzitorie a ONU a stabilit ca “infraacțiunile grave” să fie judecate de camere speciale compuse din doi judecători internaționali și unul originar din Timorul de Est

[149]. În cadrul examinării cauzelor respective, Procurorul general pentru infracțiuni grave a beneficiat de autoritate exclusivă în instrumentarea acestor crime, fiind un funcționar internațional asistat de resortisanții locali ce alcătuiau biroul său. În practică însă, în pofida intențiilor nobile ale administrației de tranziție a ONU de a promova participarea la înfăptuirea justiției a juriștilor locali, munca de bază și asistența calificată a fost în principal furnizată de funcționarii internaționali [82, pag. 110 – 111].

Cât despre Tribunalul din Irak, la faza proiectării instituției acestuia și definitivării Statutului său inițial (care așa și nu a fost adoptat), s-a optat ca și în Kosovo pentru includerea judecătorilor internaționali, care să fie numiți de către Consiliul irakian al Guvernatorilor (cabinetul de miniștri) [99]. Cu toate acestea, când s-a renunțat la proiectul de statut al tribunalului din 2003 și s-a adoptat Legea cu privire la Înalțul Tribunal Penal Irakian din 2005, această posibilitate a fost redusă în mod substanțial, judecătorii internaționali urmând fi numiți doar în cazul în care una din părți a cauzei este un stat [78].

Deși deținerea unui număr mare de personal internațional este binevenit, recrutarea și ocuparea forței de muncă străine totuși prezintă potențiale complicații. Recrutarea personalului desfășurată sub egida Secretariatului General al ONU adesea este lentă, iar angajarea conform Regulamentului ONU privind personalul a unui membru al staff-ului destinat activării în cadrul unei jurisdicții hibride, ar putea dura luni de zile [153]. Multe tensiuni mai apar în aspectele de remunerație și condiții de angajare, care se pot distinge semnificativ cu privire la personalul internațional și cel intern [154]. În plus, cooperarea eficientă între personalul național și internațional poate fi împiedicată de separarea fizică (stabilirea în spații diferite) și barierele lingvistice.

În general, structura tribunalelor penale internaționalizate este asemănătoare și alcătuită din biroul pentru urmărirea penală (biroul procurorului), personalul judiciar și personalul tehnic. Pe fonul fiecărui tribunal diferă jurisdicția creată în Kosovo. Aceasta își exercită competențele *ad-hoc* și nu dispune de unități speciale abilitate în acest sens. De fapt, există același complet de judecată care efectuează investigațiile procesuale preliminare, desfășoară proceduri de primă instanță și de apel. O astfel de abordare nu pare total propice pentru desfășurarea unei justiții în baza standardelor internaționale relevante care să asigure promovarea respectării drepturilor omului.

În celelalte tribunale există camere specializate. În instanțele încorporate în jurisdicțiile naționale, fiecare unitate funcțională aparține gradului ierarhic jurisdicțional corespunzător instanței respective, de fapt repetând structura internă a jurisdicției naționale. Fiecare instanță dispune de o cameră de apel, cu excepția Kosovo, precum am menționat supra.

Din punct de vedere structural, este interesant Tribunalul Irakian. De fapt, el întruchipează un sistem specializat de tribunale militare. Sediul central este situat în Bagdad. Cu toate acestea, unități ale sale pot fi create *ad-hoc* în alte localități ale statului la propunerea Consiliului de Miniștri din Irak.

La capitolul personalului judiciar calificat, menționăm că pe lângă magistrații ce efectuează procedurile judiciare, în unele tribunale au fost stabiliți judecători de instrucție sau “de investigație”, precum în instanțele hibride din Timorul de Est, Cambodgia, Irak și Liban. Aceștia pot examina preliminar cauza la distanță sau, după efectuarea anchetei, pot trimite cauza în instanță pentru examinarea judiciară în continuare. În cadrul Tribunalului pentru Sierra Leone în loc de judecători de instrucție este prevăzută o procedură de anchetă preliminară, care implică transmiterea necondiționată a dosarului în instanță pentru examinarea în fond a acestuia.

Cât despre procurori, aceștia sunt prezenți în toate curțile mixte și internaționalizate. Spre exemplu, în Irak a fost creată o procuratură specială care să includă exclusiv procurorii investiți cu sarcinile să reprezinte învinuirea în fața Înalțului Tribunal Penal.

Personalul administrativ de asemenea există în toate instanțele de judecată, cu excepția camerelor din Kosovo, care sunt deservite de către personalul din cadrul instanțelor naționale kosovare. Sarcina acestui personal include suportul administrativ pentru judecători și procurori, iar grefele tribunalelor oferă suport organizatoric pentru procedurile de judecată.

Ultima “inovare” a justiției internaționale a fost introducerea în personalul tribunalelor a părții apărării. Reprezentanții apărării fac parte din personalul instanțelor hibride doar în Liban și Irak, având sarcinile de bază să garanteze echilibrul între activitatea de urmărire penală și standardele de apărare a inculpaților.

Structura tribunalelor hibride. În cele ce urmează, vom analiza aspectele structurale ale fiecărei jurisdicții specializate.

Tribunalul Special pentru Sierra Leone este compus din următoarele subdiviziuni structurale: Camera de primă instanță (una sau mai multe dacă este necesar) și Camera de Apel; Procurorul; Grefa [114, pag. 113].

Judecătorii. Camerele sunt formate din nu mai puțin de opt și mai mult de unsprezece judecători independenți. Trei judecători intră în Camera de primă instanță, dintre care unul trebuie să fie desemnat de guvernul din Sierra Leone, și doi judecători sunt numiți de către Secretarul General al ONU. Cinci judecători activează în Curtea de Apel a Tribunalului, dintre care doi sunt judecătorii numiți de guvernul din Sierra Leone, și trei judecători numiți de către Secretarul General (art. 12 din Statut). Fiecare judecător își îndeplinește obligațiile numai în camera în care a fost numit. Judecătorii de la Curtea de Apel și judecătorii din primă instanță aleg câte un

președinte care dirijează procedurile în instanțele respective. Este marcant faptul că Președintele Curții de Apel se consideră a fi și Președintele Tribunalului.

În ceea ce privește condițiile care urmează a fi îndeplinite de către judecători pentru a fi investiți, aceștia trebuie să fie persoane de o înaltă moralitate, imparțialitate și integritate, care posedă calificarea necesară în țările sale de origine pentru numirea în colegiile judiciare. Ei trebuie să fie independenți în exercitarea funcțiilor ce le sunt conferite, fiind interzisă acceptarea sau solicitarea de instrucțiuni de la guvernul vreunui stat sau orice alte surse. De asemenea, la numirea judecătorilor se ia în considerație experiența acestora acumulată în domeniul dreptului internațional, inclusiv dreptului umanitar și al drepturilor omului, dreptului penal și justiției juvenile. Judecătorii sunt numiți pe o perioadă de trei ani, cu posibilitatea prelungirii mandatului.

Procurorul TSSL este numit de Secretarul General al ONU pentru o perioadă de trei ani, cu posibilitatea prelungirii mandatului. Acesta este responsabil de investigare și învinuire, acționând independent ca organ separat al tribunalului. Biroul Procurorului are competențe de a interoga suspectii, victimele și martorii, a colecta dovezi și a efectua investigații la fața locului. În îndeplinirea acestor sarcini, Procurorul poate fi sprijinit de autoritățile naționale de domeniu. Procurorul TSSL este asistat de un adjunct originar din Leone Sierra, precum și de alt personal din Sierra Leone și internațional necesar pentru a-și îndeplini funcțiile atribuite în mod efectiv și eficient (art. 15).

Grefa Tribunalului este responsabilă pentru administrare și întreținere. Ea este alcătuită din Grefier și alt personal necesar. Grefierul este numit de către Secretarul General al ONU, după consultări cu Președintele TSSL și trebuie să fie membru al personalului Organizației Națiunilor Unite. El va activa pentru un mandat de trei ani cu posibilitatea de prelungire a acestuia.

Grefierul Tribunalului instituie o secțiune specializată pentru victime și martori. Această unitate asigură, în consultare cu Biroul procurorului, măsurile de protecție, conciliere și altă asistență corespunzătoare pentru martori și victime care apar în fața instanței, dar și pentru alte persoane supuse riscului de pedepsire pentru mărturiile depuse în cadrul procesului internaționalizat. Personalul secțiunii cuprinde experți în gestionarea traumelor, inclusiv traume legate de crime de violență sexuală și abuzuri împotriva copiilor (art. 16 din Statut).

Tribunalul Khmerilor Roșii

Judecătorii. În calitate de judecători ai TKR se numesc persoane de un înalt nivel de moralitate, ce dau dovadă de imparțialitate și integritate, posedă calificările necesare în țările de origine pentru numirea lor în biroul judiciar. Ei își îndeplinesc funcțiile în mod independent și nu acceptă/ nu cer instrucțiuni de la nici un guvern sau din oricare altă sursă. În formarea componenței

camerelor jurisdicționale se ține cont de experiența judecătorilor în dreptul penal și dreptul internațional, inclusiv dreptul internațional umanitar și dreptul internațional al drepturilor omului.

TKR include o Cameră extraordinară de primă instanță compusă din cinci judecători, dintre care trei sunt judecători cambodgieni, inclusiv unul fiind președinte, și doi judecători străini. La rândul său, Camera Supremă a Curții, care servește drept Cameră de Apel și instanță finală, include șapte judecători, dintre care patru sunt resortisanți cambodgieni, inclusiv președintele, și trei străini (Statutul TKR, Capitolul III). Judecătorii Camerelor Extraordinaire sunt numiți din rândul magistraților ce profesează în prezent sau sunt desemnați adițional în conformitate cu procedurile existente pentru numirea judecătorilor; toți aceștia demonstrează o înaltă moralitate, spirit de imparțialitate, integritate și experiență, în special în domeniile dreptului penal și/sau dreptului internațional, inclusiv umanitar și al drepturilor omului.

Consiliul Superior al Magistraturii desemnează cel puțin șapte judecători din Cambodgia și numește judecătorii supleanți dacă este necesar, de asemenea desemnează și candidatura președintelui fiecărei Camere din rândul judecătorilor cambodgieni numiți. Tot Consiliul Superior al Magistraturii desemnează cel puțin cinci persoane de naționalitate străină ca judecători internaționali, alegând candidaturile de pe lista prezentată de către Secretarul General al ONU (Capitolul IV).

Investigațiile în cadrul TKR sunt conduse de doi judecători de instrucție, unul cambodgian și altul străin, care pot face cercetări în baza informației primite de la orice instituție, inclusiv guvernul Cambodgiei, ONU sau organizații nonguvernamentale. Judecătorii de instrucție sunt numiți de către Consiliul Superior al Magistraturii din rândul juriștilor ce profesează, cel străin fiind ales din candidații propuși de către Secretarul General al ONU. De asemenea sunt aleși judecători de investigație supleanți (Capitolul VII din Statut).

Judecători care conduc împreună ancheta cooperează pentru a dezvolta o abordare comună a anchetei judiciare. În cazul în care judecătorii nu sunt în măsură să cadă de acord asupra efectuării investigațiilor, ancheta este efectuată dacă judecătorul sau unul dintre ei nu solicită în termen de 30 de zile de la Directorul Departamentului de administrare să rezolve diferendele ivite. În acest caz, Directorul Departamentului trimite cauza spre examinare în Camera preliminară.

Principiile în conformitate cu care trebuie să acționeze Oficiul de Anchetă:

- Imparțialitatea;
- Independența: judecătorii trebuie să acționeze independent, ceea ce înseamnă că nu trebuie să accepte sau să caute orice instrucțiuni de la nici un guvern sau orice altă sursă;

- Egalitatea de arme: judecătorii trebuie să mențină întotdeauna un echilibru între drepturile părților implicate, protecția intereselor victimelor și a martorilor și drepturile apărării și părții învinuirii;

- Confidențialitatea: procedura în stadiul de anchetă este scrisă și, de regulă, secretă. Acest lucru este necesar pentru a proteja eficient drepturile și interesele părților;

- Respectarea prezumției nevinovăției suspectului sau persoanei inculpate;

- Efectuarea unei investigații eficiente.

Procurorii TKR. Doi co-procurori, unul cambodgian și unul străin, sunt responsabili de toate punerile sub acuzare în fața Tribunalului. Consiliului Superior al Magistraturii numește procurorul cambodgian și desemnează candidaturile procurorilor naționali supleanți, în funcție de necesitate, dintre juriștii cambodgieni. Co-procurorul străin este numit de același Consiliu Superior al Magistraturii din candidaturile propuse de către Secretarul General al ONU în acest sens. Fiecare co-procuror are dreptul să-și aleagă unul sau mai mulți adjuncți, care îl vor asista în îndeplinirea obligațiilor. Adjuncții străini de asemenea sunt aleși de pe lista prezentată de Secretarul General al Națiunilor Unite.

În calitate de Co-procurori se numesc persoane ce demonstrează înaltă moralitate, competență profesională notorie și vastă experiență în desfășurarea anchetelor și urmăririlor penale. Co-procurorii efectuează funcțiile în mod independent și nu acceptă sau nu căuta instrucțiuni directorii din exterior. Co-procurorii cooperează pentru a dezvolta o abordare comună a urmăririi penale. Dacă procurorii nu sunt de acord să înceapă urmărirea penală, diferendul este rezolvat ca și în cazul Judecătorilor de Ancheta.

Având în vedere competențele tribunalului (spațială, temporală, materială și personală), sfera de aplicare a urmăririi penale se limitează la înalți lideri ai Kampuchiei Democratice și cei care au fost responsabili în cel mai înalt grad pentru crime și încălcări grave ale dreptului penal cambodgian, dreptului umanitar internațional și convențiilor internaționale recunoscute de Cambodgia, comise în perioada 17 aprilie 1975 – 06 ianuarie 1979.

Faptul că Oficiul Co-procurorilor și Oficiul Co-judecătorilor sunt conduse de două persoane, a dus la întârzieri și blocaj al derulării procesului penal internaționalizat. Ancheta Co-procurorilor în privința primilor cinci bănuți a fost menită să fie preliminară, dar a durat aproximativ un an, din cauza provocărilor apărute în gestionarea acesteia. Investigările lente, rezultate din bifurcarea oficiilor, au dus la faptul că procesul de anchetă asupra persoanei care s-a declarat vinovată practic la toate capetele de acuzare a durat aproape doi ani (cazul 001). Iar investigarea celorlalți patru acuzați a durat încă doi ani și jumătate, mai mult chiar decât presupusa durata de viață a TKR [72].

Oficiul de administrație este responsabil de supravegherea personalului pe lângă judecători, co-procurori și judecătorii de instrucție. Oficiul este condus de un Director cambodgian și un Director Adjunct străin. Directorul Oficiului de Administrație este desemnat de Guvernul Regal din Cambodgia pentru un mandat de doi ani cu posibilitatea de reînnoire, fiind responsabil de întreaga activitate a Oficiului, cu excepția chestiunilor supuse regulilor și procedurilor ONU. Directorul se desemnează din rândul persoanelor cu o experiență semnificativă în administrarea judecătorească și cu o bună cunoaștere a uneia din limbile străine utilizate în activitatea Tribunalului (engleză, franceză). Directorul adjunct străin este numit de către Secretarul General al ONU, candidatura sa fiind aprobată de către Guvernul Regal. El este responsabil de recrutarea și administrarea întregului personal internațional al TKR, în conformitate cu cerințele componenței străine. Totodată, Directorul adjunct administrează resursele financiare oferite prin intermediul fondurilor Națiunilor Unite.

Oficiul de Administrare este asistat de personalul din Cambodgia și staff-ul internațional, după necesitate. Tot personalul cambodgian al Oficiului de Administrare este numit de Guvernul Regal al Cambodgiei la cererea Directorului. Personalul străin este numit de Directorul Adjunct (Statutul TKR, Capitolul IX).

Secțiunea de Suport a Apărării: Are rolul principal de a asigura procesul corect prin reprezentare eficientă a acuzaților. Secțiunea este responsabilă pentru furnizarea unei liste de avocați acuzaților, care să le apere interesele și pentru acordarea de sprijin juridic și administrativ avocaților atribuiți. Secțiunea, de asemenea, acționează ca o voce pentru apărare la evenimente de informare și în mass-media, desfășoară cursuri de pregătire și organizează un program de practică pentru tinerii avocați. Personalul Secțiunii de Suport a Apărării include avocați experimentați în domeniul dreptului internațional, personalul de suport administrativ, asistenți lingvistici și stagiaari.

Secțiunea co-avocaților părții civile asigură organizarea eficace de reprezentare a părților civile la toate fazele procesului. Ei au responsabilitatea finală în instanță pentru susținerea în ansamblu a părților civile, strategia și prezentarea intereselor grupului consolidat al Părții Civile în fața instanței. În sarcina co-avocaților intră audierea clienților și martorilor, precum și alte acțiuni procesuale necesare. Există un co-avocat cambodgian și unul internațional, care sunt asistați la necesitate de alt personal calificat. Ei trebuie să acționeze de comun acord în toate chestiunile relevante, cu excepția cazului în care au decis să delege autoritatea unui co-avocat pentru o anumită chestiune.

Secțiunea de Suport a Victimelor a fost instituită pentru a sprijini TKR în asistarea victimelor care doresc să participe la proces. Secțiunea dată este punctul de contact central între Tribunal și victimele ororilor comise în timpul regimului Khmerilor Roșii sau reprezentanții lor.

Ea își propune să faciliteze participarea efectivă a victimelor în cadrul procedurilor prin prelucrarea plângerilor și cererilor de la victime care caută să-și exercite dreptul de a participa. Respectiva secțiune supraveghează, de asemenea, ca victimele să beneficieze de reprezentare juridică de înaltă calitate. În acest scop, secțiunea oferă suport juridic și administrativ avocaților părții civile. În cele din urmă, secțiunea servește ca un loc de întâlnire în cazul în care toți actorii implicați în procedură (victimele, membrii Curții, avocații și organizații intermediare etc.) intenționează să împărtășească opiniile lor pentru protecția cea mai eficientă a intereselor victimelor. Totodată, Secțiunea de suport a victimelor asigură siguranța și bunăstarea acelor victime care participă nemijlocit în cadrul procedurilor penale, prin oferirea măsurilor de protecție și altor tipuri de asistență, inclusiv sprijinul psihologic.

Este notabil faptul că TKR este primul tribunal internaționalizat care a oferit un rol activ pentru victime ca părți civile în cadrul procedurilor penale. În timp ce modelul de participare a victimelor în cadrul TKR a fost bazat pe cel francez, sistemul organizării și reprezentării părții civile este unul nou în plan mondial, acordându-se drepturi mult mai extinse părților civile decât chiar în Europa sau SUA, datorită faptului că domeniul crimelor este mult mai larg decât oricare altul prevăzut de dreptul intern al statelor.

De fapt, victimele pot participa în două moduri în fața TKR:

- Acestea pot depune plângeri la co-procurori, pe care ultimii le iau în considerare atunci când decid să înceapă sau nu urmărirea penală (ca reclamanti);
- Acestea pot înainta cereri la judecătorii de instrucție cu scopul să devină părți civile dacă au suferit vătămări fizice, morale sau materiale, ca o consecință directă a cel puțin uneia dintre presupusele crime ale persoanei învinuite (ca părți civile în procesul penal).

În fața TKR, acțiunea părții civile are un dublu scop:

- Participarea la urmărirea penală împotriva celor responsabili pentru crimele ce intră în competența Tribunalului (acțiune publică);
- Cererea de reparații colective și morale (acțiune civilă) [73, pag. 37 – 55].

Nu doar faptul lărgirii drepturilor procedurale a părților civile comparativ cu sistemele de drept civil obișnuite este unic, dar și numărul mare de părți civile recunoscute în cadrul procesului. În cazul 001 privind Centrul de Securitate S-21, instanța a hotărât ca 58 de solicitanți să fie acceptați ca părți civile. În cazul 002, care se referă la crimele comise în întreaga țară, au existat 3988 de cereri de admitere ca parte civilă, împreună cu mai mult de 4000 de plângeri ce relevau autorii în cauză [126].

Cu toate acestea, victimele nu au beneficiat de careva reparații semnificative în primele două cazuri judecate de către TKR. Unicele reparații care au fost acordate au fost simpla includere

a numelor părților civile în actele relevante, publicarea hotărârii finale cu citarea acestor nume și scuzele acuzatului aduse în timpul procesului. Curtea nu a admis cereri de reparație a prejudiciilor material/morale a părților civile [137, pag. 889].

Înaltul Tribunal Penal Irakian

ÎTPI este compus din: Camera de Recurs (nouă judecători); una sau mai multe curți penale (cinci judecători); judecători de instrucție; Procuratura; Departamentul Administrativ.

Judecătorii. Consiliul Juridic Suprem al Irakului desemnează candidaturile tuturor judecătorilor și procurorilor din ÎTPI, iar Consiliul de Miniștri le aprobă și întărește în funcție. Toți judecătorii, procurorii și alte categorii de personal trebuie să fie resortisanți irakieni.

Consiliul de Miniștri poate, dacă consideră necesar, în baza unei propuneri din partea Președintelui Tribunalului, să numească judecătorii non-irakieni care posedă experiența necesară în efectuarea proceselor penale și demonstrează o înaltă moralitate și onoare pentru a activa în cadrul instanței respective. În cazul în care un stat este parte la o plângere deferită Tribunalului spre examinare, judecătorii-originari din statul respectiv vor fi delegați cu ajutorul comunității internaționale și Națiunilor Unite.

Judecătorii de instrucție pregătesc dosarele pentru procesul judiciar, colectează probele necesare și decid dacă dosarele trebuie transmise Curții pentru examinarea ulterioară. Judecătorul de instrucție acționează independent de Tribunal deoarece este considerat o entitate separată (art. 8 din Statutul Tribunalului irakian).

Atât judecătorii de instrucție, cât și procurorii pot, după consultare cu Președintele instanței, să numească experți străini pentru a efectua expertize, oferi consultații și asistența specializată în investigarea cazurilor. Precum am menționat anterior, se pare că asemenea situații nu au avut loc în practică.

Departamentul de Administrare este gestionat de un ofițer cu titlul de Director de Departament ce deține o diplomă de licență în drept și are experiență administrativă și judiciară. El este asistat de personal subordonat în gestionarea afacerilor Tribunalului. Departamentul de administrare este responsabil de soluționarea chestiunilor administrative și financiare.

Tribunalul Special pentru Liban

TSL include următoarele organe: Camerele preliminară, de primă instanță, de apel; Procurorul; Grefa; Oficiul apărării.

Judecătorii. Camera de primă instanță este compusă din trei judecători, unul libanez și doi străini. Camera de Apel include cinci judecători, dintre care doi resortisanți libanezi și trei străini. De asemenea, sunt desemnați doi judecători alternativi (supleanți), unul străin și altul libanez. În fiecare cameră se alege câte un președinte, care conduce activitatea formațiunii jurisdicționale.

Președinte Camerei de Apel este și Președinte al Tribunalului. Jucătorii sunt numiți de Secretarul General al ONU pentru un mandat de trei ani, cu posibilitatea reînnoirii acestuia după consultări cu Guvernul libanez (art. 8-9) [135].

Procurorul este numit de Secretarul General al ONU pe termen de trei ani cu posibilitatea renumirii. El trebuie să demonstreze o moralitate înaltă, să posede cel mai înalt nivel de competențe profesionale și să dețină o vastă experiență în desfășurarea anchetelor și urmăririlor penale internaționale.

Procurorul TSL este asistat de un procuror-adjunct libanez și de alt personal de origine libaneză și străină, necesar pentru a îndeplini funcțiile atribuite în mod eficient. Biroul procurorului are competențe specifice de a interoga bănuții, victimele și martorii, de a colecta dovezi și a efectua investigații în teren (*in situ*). În îndeplinirea acestor sarcini, procurorul este, după caz, sprijinit de autoritățile libaneze respective (art. 11 Din Statutul Tribunalului).

Grefa. Sub autoritatea Președintelui Tribunalului Special, aceasta este responsabilă pentru administrarea și deservirea jurisdicției hibride. Grefa este condusă de un Grefier și include alt personal calificat necesar. Grefierul este numit de către Secretarul General al ONU și trebuie să fie un membru al personalului organizației internaționale. El este numit pentru un mandat de trei ani ce poate fi reînnoit pentru o perioadă suplimentară.

Oficiul apărării. Secretarul general, în consultare cu Președintele Tribunalului, desemnează un Șef al Oficiului de apărare, care este responsabil pentru numirea personalului Oficiului și întocmirea unei liste de avocați ai apărării. Oficiul apărării, care poate include unul sau mai mulți apărători publici, protejează dreptul la apărare, oferă sprijin și asistență consilierului de apărare și persoanelor care au dreptul la asistența juridică, inclusiv, dacă este cazul, cercetare juridică, colectare de probe și acordare de sfaturi calificate. Oficiul apărării organizează și reprezintă în fața TSL apărarea inculpaților (art. 13 din Statut).

Precum vedem, organizarea și structura tribunalelor naționale internaționalizate, deși reprezintă unele aspecte specifice, pot fi încadrate în anumite tipare prestabilite comune tuturor instanțelor hibride. O excepție în acest aspect ar reprezenta Camerele din Kosovo investite cu examinarea crimelor de război și etnice mai puțin grave, ce nu au fost incluse în competența *ratione materiae* a Tribunalului Internațional Penal pentru fosta Iugoslavia, însă camerele respective niciodată nu au fost privite de către experți, teoreticieni și practicieni din domeniul dreptului internațional ca fiind instanțe hibride în sens clasic, similar Camerelor din Timorul de Est și Bosnia, disputele în privința caracterelor hibride ale acestora continuând.

De fapt, structura și componența tribunalelor internaționalizate sunt logice și reflectă în mod direct competențele acestor instanțe de investigare și judecare a infracțiunilor comise în

teritoriile statelor afectate de conflicte interne sau fărâdelegilor săvârșite în perioada aflării la putere a anumitor regimuri non-democratice. Aspectele de structură ale curților penale, fie ele interne sau internaționale, cu caracter *ad-hoc* sau permanent, denotă anumite caracteristici stabile și obligatorii, fiecare instanță incluzând magistrați, procurori, personal administrativ și corp judiciar de asistență, diviziunile respective marcând activitatea de jurisdicție a oricărui for penal.

2.4. Concluzii la Capitolul 2

Analizând procesul complex de edificare a tribunalelor penale hibride, am formulat următoarele concluzii:

1. Tipologia tribunalelor hibride este variată, conceptul de tribunal penal hibrid înglobând o categorie de instanțe internaționalizate, elementele definitorii ale cărora pot fi radical diferite. Totuși, valoarea juridică a diverselor tipuri de tribunale hibride este certă, instanțele respective constituie o alternativă bună jurisdicțiilor penale cu caracter *ad-hoc*, dar și Curții Internaționale Penale deoarece permit investigarea și persecutarea unei varietăți de crime de război și contra umanității comise în limitele teritoriale ale unui stat, care nu demonstrează capacități judiciare suficiente pentru a organiza și desfășura o anchetă rezultativă corespunzătoare standardelor internaționale relevante, justiția internaționalizată fiind desfășurată în termene relativ restrânse și antrenând cheltuieli rezonabile. Totodată, justiția înfăptuită este în vizorul victimelor nemijlocite ale crimelor comise și în general a populației statului ce a avut de suferit de pe urma conflictului produs.

2. Există argumente valabile pentru ca justiției naționale internaționalizate să i se acorde prioritate asupra justiției internaționale, tribunalul penal hibrid reprezentând o categorie de jurisdicție specifică operabilă ori de câte ori un stat se confruntă cu comiterea de crime internaționale grave, iar persecutarea acestora conform justiției internaționale este fie imposibilă, fie nerezonabilă. Nu putem afirma că tribunalul hibrid este soluția cea mai optimă pentru toate cazurile de justiție post-conflictuală care nu vizează multe entități statale, însă din anii 2000 încoace, când au fost instituite primele instanțe jurisdicționale având elementele unui tribunal hibrid, rezultatele obținute în statele vizate au fost fără îndoială pozitive.

3. Ca și orice alte mecanisme jurisdicționale, tribunalele hibride necesită o cooperare internațională efectivă și o asistență judiciară considerabilă. Jurisdicțiile respective uneori au dificultăți în obținerea asistenței autorităților străine în anchetarea crimelor internaționale, precum și se ciocnesc cu alte probleme în activitatea desfășurată. Cu toate acestea, curțile hibride reprezintă un efort sincer și laudabil, orientat spre a îmbunătăți experiențele judiciare prin care trec

societățile post conflictuale, și de a remedia multe dintre deficiențe ale tribunalelor internaționale și naționale în materie. Unele dintre avantajele potențiale ale tribunalelor hibride includ capacitatea de a stimula o mai largă acceptare publică, edificarea capacităților locale și diseminarea normelor internaționale în materia contenciosului drepturilor omului.

4. Organizarea și structura tribunalelor naționale internaționalizate, deși reprezintă unele aspecte specifice, pot fi încadrate în anumite tipare prestabilite comune tuturor instanțelor hibride. O excepție în acest aspect ar reprezenta Camerele din Kosovo investite cu examinarea crimelor de război și etnice mai puțin grave, ce nu au fost incluse în competența *ratione materiae* a Tribunalului Internațional Penal pentru fosta Iugoslavia, însă camerele respective nu au fost privite de către experți, teoreticieni și practicieni din domeniul dreptului internațional ca fiind instanțe hibride în sens clasic, similar Camerelor din Timorul de Est și Bosnia, disputele în privința caracterelor hibride ale acestora continuând.

3. *DICTIO JURIS* A TRIBUNALELOR NAȚIONALE INTERNAȚIONALIZATE

3.1. Declanșarea jurisdicției și desfășurarea procedurilor pendinte

Inițierea investigațiilor și pornirea cauzelor penale sunt printre cele mai critice sarcini realizate de tribunalele internaționale hibride. Aceste decizii, de obicei luate de procurori în prima instanță și revizuite de judecători, joacă un rol enorm în determinarea legitimității și succesului final al întregului angajament dictat de dreptul internațional penal. Crimele deferite spre soluționare curților hibride sunt cu mult mai numeroase decât resursele puse la dispoziția lor, aceasta fiind o situație ce nu poate fi schimbată radical în viitorul apropiat. În cele ce urmează, vom analiza fiecare tribunal hibrid de tip clasic sub aspectul declanșării jurisdicției și desfășurării procedurilor.

Tribunalul Special pentru Sierra Leone. Începând cu 1991 Sierra Leone a fost devastată timp de un deceniu de un sângeros război civil, care a costat viața a mii de oameni și a condiționat plasarea țării într-o stare umanitară extrem de deplorabilă. Printre cauzele de bază ale războiului izbucnit se număra lupta pentru diamante, în ale căror zăcăminte este bogată țara, și intenția de a cuceri sfere de influență noi în spațiul african.

Războiul civil din Sierra Leone, declanșat între insurgenții sprijiniți și finanțați de președintele Liberiei Charles Taylor, pe de o parte, și forțele guvernamentale, pe de altă parte, a fost caracterizat printr-o brutalitate atroce, într-un deceniu de conflict, mai mult de 75 000 de civili fiind uciși și 500 000 de persoane strămutate intern. Populația civilă a suferit de tortură fizică, psihică și sexuală, tratamente inumane și degradante realizate prin tactici de amputări ale mâinilor, brațelor și picioarelor, mutilare, căsătorie forțată, violuri, recrutarea silnică a copiilor și luarea cu asalt de sate și orașe. În timp ce majoritatea crimelor au fost comise de rebelii Frontului Revoluționar Unit și Consiliului Forțelor Armate Revoluționare, forțele guvernamentale și cele de apărare civilă la fel au comis crime grave îndreptată împotriva propriei populații civile.

Chiar înainte ca acordul de pace de Loma din 07 iulie 1999 să fie semnat, natura și amploarea atrocităților comise a fost astfel de gravă, încât au existat cereri pentru a institui un tribunal capabil să-i tragă la răspundere penală pe cei vinovați. Era clar că fără desemnarea responsabilității pentru cele săvârșite la toate nivelurile, credința în soliditatea păcii, precum și realitatea acesteia, ar fi fost afectate. Oricum, în urma semnării acordului respectiv de pace, violențele nu s-au sfârșit, fiind localizate multiple focare de conflict.

La 12 iunie 2000 președintele leonez Alhaji Ahmad Tejan Kabbah a adresat Președintelui Consiliului de Securitate o scrisoare [80] solicitând sprijinul Națiunilor Unite și restului comunității internaționale în stabilirea unei curți speciale pentru Sierra Leone, investite să tragă la răspundere pe cei vinovați de încălcări grave ale dreptului umanitar. În scrisoarea sa, liderul african, al cărui popor la acel moment a fost prins într-un război alimentat de pofta pentru așa-numitul „conflict de diamante sângeroase”, a descris necesitatea unei curți puternice pentru a aduce și menține pacea și securitatea în țara lui și în regiune. El a pledat pentru o curte credibilă care ar judeca acei lideri ai Frontului Revoluționar Unit, care au planificat și executat pe parcursul unui deceniu, un război civil brutal orientat contra populației civile, și în care aproximativ 500 de participanți la operațiunea de menținere a păcii ONU la un moment dat, au fost luați ostatici. El a explicat că, fără sprijin internațional, Sierra Leone ar a fi incapabilă să asigure justiție credibilă în numele victimelor. Țara pur și simplu nu avea resurse, experți și legislație națională necesare pentru asemenea procese de amploare. Acest lucru a fost imposibil mai ales având în vedere infrastructura legală și judiciară distrusă, precum și natura răspândită și amploarea crimelor. În cele din urmă, președintele Kabbah a subliniat necesitatea instituirii unei curți care va satisface standardele internaționale pentru judecarea cauzelor penale în același timp având un mandat pentru a administra un melanj de drept internațional și intern pe teritoriul Sierra Leone.

Rezoluția nr. 1315 a Consiliului de Securitate, adoptată la 14 August 2000 [142], a configurat cadrul viitorului tribunal, bazându-se pe propunerile inițiate de președintele Kabbah. Aceasta reflectă două scopuri majore care stau la baza instituirii tribunalului. Mai întâi, rezoluția a confirmat dorința profundă a guvernului Sierra Leone și Consiliului de Securitate de a asigura urmărirea penală a celor care au comis crime grave conform standardelor internaționale de justiție, respectând normele legalității și unui proces echitabil. În al doilea rând, rezoluția a subliniat convingerea părților că, în circumstanțele specifice din Sierra Leone, un sistem credibil de justiție și responsabilitate ar ajuta nu doar la finalizarea impunității pentru gravele infracțiuni care au fost comise acolo, dar și ar contribui de asemenea la instituirea și consolidarea unei păci durabile și reconcilierea națională [122, pag. 116].

Versiunea finală a acordului bilateral, [3] la care a fost anexat Statutul Tribunalului Special pentru Sierra Leone, a fost semnat la Freetown la 16 ianuarie 2002. În acest act a fost stabilit cadrul legal pentru un tribunal mixt, combinând elemente interne și internaționale. Instrumentele constitutive a TSSL au inclus mai multe caracteristici destinate spre a reflecta specificul conflictului din țară și natura atroce a crimelor comise împotriva populației civile. Acordul a fost ratificat de Parlamentul din Sierra Leone în luna martie a anului respectiv și Curtea a început efectiv să funcționeze în august 2002 [77, pag. 4]. În comparație cu Tribunalul Khmerilor Roșii,

semnarea acestui acord a durat relativ puțin. Cererea președintelui leonez a parvenit în timp ce situația din Sierra Leone era încă pe ordinea de zi a Consiliului de Securitate [88, pag. 195]. Curtea specială pentru Sierra Leone este primul tribunal hibrid de tip clasic instituit în lume.

Fiind bazat pe un acord internațional, TSSL deține natura instituțională internațională a unei jurisdicții internaționale. Este frecvent menționat ca instanță *sui generis* de competență și structură mixtă. TSSL este oficial independent de entitățile sale fondatoare, deși ONU și guvernul din Sierra Leone au influență considerabilă asupra aspectelor administrative ale Curții, spre exemplu numirea ofițerilor superiori. Statutul a fost implementat în Sierra Leone în conformitate cu procedura reglementată prin tratatul constitutiv similar unei organizații internaționale.

Cu toate acestea, frustrarea comunității internaționale în legătură cu cheltuielile enorme ale Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Iugoslavia și Ruanda a dus la includerea în statutul TSSL a unei limitări semnificative a mandatului tribunalului. Standardul ce guvernează discreția urmăririi penale al TSSL se limitează la cei care poartă responsabilitate în cel mai înalt grad pentru crimele comise. Acest lucru i-a permis Procurorului Tribunalului să-și concentreze atenția doar pe câteva cazuri selective, care au fost cruciale pentru obiectivul de ”înfăptuire a justiției într-un interval de timp acceptabil politic” [96, pag. 26].

Astfel, în desfășurarea unei anchete, atribuțiile Procurorului sunt următoarele: el poate să invite și să audieze bănuții, să interogheze victimele și martorii, să înregistreze declarațiile acestora, colecteze dovezi și desfășoare investigații la fața locului; să ia toate măsurile considerate necesare în scopul anchetei, inclusiv măsuri speciale pentru a oferi siguranță, sprijin și asistență potențialilor martori și surse de informare; să caute, în acest scop, asistența oricărei autorități a statului în cauză, precum și a oricărei organizații internaționale relevante, inclusiv Interpol-ul, dacă este cazul; să solicite emiterea diferitor ordonanțe, inclusiv de protecție, din partea instanței sau a unui judecător.

În caz de urgență, procurorul poate solicita oricărui stat să aresteze un bănuț și să-l ia în custodie, în conformitate cu legile statului în cauză; să sechestreze toate probele fizice; să ia toate măsurile necesare pentru a preveni evadarea unui bănuț sau acuzat, prejudicierea sau intimidarea victimelor sau martorilor, sau distrugerea probelor.

Statutul și Regulile de procedură și probe ale TSSL oferă Procurorului responsabilitatea exclusivă de a decide care caz urmează a fi investigat și transmis spre examinare și îl obligă să acționeze independent (art. 15 din Statut). Judecătorilor li se cere să aprobe rechizitoriul dacă persoana este învinuită de o infracțiune sau infracțiuni din competența TSSL și dacă acuzațiile din rezumatul Procurorului s-ar ridica la crimele particularizate în rechizitoriu (Regula 47 (E) [106].

Dacă rechizitoriul este admis și nu este transmis spre o altă instanță națională, Procurorul avansează procedura, spre exemplu, cerând un mandat de arest. Transferul acuzatului la tribunal este urmat de apariția inițială a acestuia în fața Camerei competente. Dacă acuzatul pledează nevinovat, se inițiază pregătirile pentru procesul judiciar, ceea ce în particular înseamnă că Procurorul trebuie să dezvăluie dovezile inculpatorii și incriminatorii părții apărării. Magistrații TSSL pot admite anumite moțiuni și obiecții înainte de începerea procesului judiciar. În acest caz, în scopul de a grăbi procedurile, sunt convocați cel puțin trei judecători ai Camerei de Apel pentru a soluționa obiecțiile în privința chestiunii jurisdicției, dacă acestea au fost înaintate până la discursul de deschidere al procurorului.

Înainte de începerea procesului judiciar, se organizează o conferință pentru a examina argumentele procurorului și ale părții apărării. Curtea sau un judecător desemnat poate aduce schimbări în strategia părților, poate modifica sau înlătura unele capete de acuzare, poate exclude unii martori și declarații. La cererea părților sau din propria inițiativă, Curtea poate dispune măsuri pentru protecția victimelor și a martorilor. În caz de necesitate, presa și publicul pot fi excluse din sala de judecată.

Tribunalul poate înlătura o persoană din cadrul procedurii pentru a proteja dreptul acuzatului la un proces echitabil și public sau pentru a menține demnitatea și decența procedurii.

La deschiderea cauzei sale, fiecare parte poate face o declarație de deschidere limitată la probele pe care intenționează să le prezinte în sprijinul poziției sale. Curtea poate limita durata acestor declarații ținând cont de interesul justiției. Fiecare parte are dreptul de a cita martori și de a prezenta dovezi. Probele la proces se prezintă în următoarea consecutivitate:

1. Probele și martorii urmăririi penale;
2. Dovezile părții apărării;
3. Dovezile contrare ale urmăririi penale;
4. Dovezile cerute de instanță.

După prezentarea tuturor probelor, procurorul și partea apărării pronunță argumentele de închidere. În mod firesc, procesul se încheie cu deliberările instanței și sentința, care face obiectul apelului sau revizuirii.

Tribunalul Khmerilor Roșii. În cazul Cambodgiei, a fost necesar să se scurgă o perioadă de douăzeci de ani pentru ca comunitatea internațională să manifeste un interes de a aduce Khmerii Roșii în fața justiției pentru crimele internaționale comise între anii 1975 și 1979.

Când intențiile factorilor de decizie internaționali de a persecuta criminalii regimului Khmerilor Roșii au devenit evidente, întrebarea care a apărut se referea la stabilirea instanței care ar putea judeca persoanele culpabile acum 20 de ani după săvârșirea faptelor imputate. În 1997 doi

co-prim-miniștri din Cambodgia au adresat o scrisoare Secretarului General al Națiunilor Unite, solicitând asistența organizației universale să instituie proceduri împotriva înalților lideri ai regimului Khmerilor Roșii. În raportul din 1999, grupul de experți a recomandat crearea unui tribunal internațional, invocând preocuparea de lipsă de independență a justiției cambodgiene ca principalul motiv pentru aceasta alegere, Guvernul din Cambodgia însă a refuzat să accepte aceste propuneri, insistând realizarea justiției pe un teren de participare națională consolidată [129].

După lungi negocieri, un acord între Guvernul Regatului Cambodgia și Organizația Națiunilor Unite a fost încheiat și semnat la 06 iunie 2003 [1], fiind aprobat de Adunarea Generală a ONU. La acel moment, s-au prevăzut un total de patru dosare împotriva oficialilor Khmeri, și anume contra lui Ieng Sary – Ministrul adjunct al Afacerilor Externe, Kaing Guek Eav – Șeful agenției teritoriale de inteligență, Khieu Samphan – Șeful Statutului Khmer, succesorul dictatorului Pol Pot, și Nuon Chea – Secretarul adjunct al Partidului Comunist cambodgian, ulterior fiind inițiate proceduri penale și împotriva Thiritheii Ieng, soției lui Ieng Sary și ministrei protecției sociale în timpul Regimului Khmer.

Astfel, la 27 octombrie 2004 a fost instituit Tribunalul Khmerilor Roșii, de asemenea denumit și Camerele Extraordnare ale Curții Cambogia, scopul acestuia conform prevederilor art.1 din Statutul TKR [133] fiind să aducă în fața justiției pe liderii regimului Khmerilor Roșii responsabili în cel mai înalt grad pentru comiterea crimelor și încălcărilor grave ale dreptului penal cambodgian, dreptului internațional umanitar și convențiilor internaționale la care Cambodgia este parte, în perioada 17 aprilie 1975 – 6 ianuarie 1979.

Conform *Statutului și Regulilor interne de procedură* [107], TKR este prima instanță hibridă care angajează judecătorii de investigație și relevă sistemul instanței bazate primordial pe dreptul civil. Totuși, decizia de a lansa o investigație de urmărire penală le aparține co-procurorilor – urmărirea penală a infracțiunilor de competența TKR poate fi inițiată numai de co-procurori, fie din oficiu, fie pe baza unei sesizări (Regula 49 (1)).

În cazul în care co-procurorii au motive să creadă că infracțiuni de competența TKR au fost comise, aceștia vor deschide o anchetă judiciară prin trimiterea unei note introductive judecătorilor de investigație, fie împotriva uneia sau mai multor persoane cunoscute sau împotriva persoanelor necunoscute. Nota trebuie să conțină următoarele informații: un rezumat al faptelor; tipul de infracțiune presupusă; dispozițiile relevante ale legii care definește și pedepsește crimele; numele oricărei persoane ce trebuie audiate, dacă este cazul, data și semnăturile ambilor procurori (Regula 53 (1)). După ce au primit nota introductivă judecătorii de investigație trebuie să investigheze faptele menționate în aceasta, ulterior emițând o încheiere motivată. Încheierea dată va servi ulterior drept rechizitoriu în cadrul procesului judiciar.

În faza procesului judiciar, părțile nu se limitează doar la acuzare și apărare, dar și la partea civilă care în legislația procedural-penală cambodgiană se bucură de drepturi extensive. Pentru a fi admisă ca parte civilă, persoana trebuie să demonstreze o consecință directă a cel puțin uneia dintre infracțiunile imputate persoanei acuzate, în rezultatul căreia a suferit de fapt un prejudiciu fizic, material sau psihologic pe care ar putea să fundamenteze o cerere de despăgubire (Regula 23 bis (1)). Scopul acțiunii părții civile este, pe de o parte, participarea în cadrul procesului împotriva celor responsabili de crime de care este competent TKR, iar, pe de altă parte, posibilitatea de a primi despăgubiri, fie chiar și limitate, pentru suferințele trăite.

Curtea se sesizează în rezultatul rechizitoriilor transmise de către co-judecătorii de instrucție sau de Camera preliminară. Ședințele judiciare sunt publice dacă Curtea nu dispune altfel. În scopul de a facilita echitatea și operativitatea procesului, instanța poate convoca părțile și reprezentanții lor pentru o sesiune administrativă. Scopul acestei întâlniri va fi, printre altele, de a permite schimburi de opinii și acte între părți, de a facilita stabilirea datei inițiale sau a audierilor de fond și de a revizui statutul cauzei, permițând acuzatului să adreseze cereri în legătură cu acesta, inclusiv privind evaluarea stării sale psihice și fizice.

În faza pregătirii pentru proces, părțile trebuie să transmită instanței lista martorilor și experților pe care doresc să-i citeze, iar Curtea le poate cere să prezinte informații suplimentare.

Procesul începe cu o audiere inițială, în cadrul căreia Curtea va lua în considerare listele potențialilor martori și experți prezentate de părți. În cazul în care instanța consideră că audierea unui martor sau expert propus nu ar fi propice pentru buna administrare a justiției, acesta respinge cererea de citare a persoanei în cauză. De asemenea Curtea poate impune părții civile un termen expres pentru a determina natura și cantitatea prejudiciului material și moral ce va fi solicitat spre despăgubire în final.

Acuzatul trebuie să fie judecat în prezența sa. Dacă el, atunci când nu este plasat în detenție, nu participă la o audiere stabilită de Curte, aceasta poate emite un ordin de a amâna temporar audierea și elibera un mandat de arestare sau arestare și detenție.

După audierea inițială începe audierea în substanță a cauzei. Aceasta include interogarea inculpatului, audierea experților și a martorilor, audierea părții civile. În cazul în care instanța consideră că o nouă anchetă este necesară, ea poate, în orice moment, dispune investigații suplimentare. O astfel de dispoziție indică nominal care judecător sau judecatori efectuează noua anchetă. După examinarea tuturor probelor, Curtea cheamă părțile la proces să-și pronunțe discursurile de încheiere, după care intră în deliberare.

Tribunalul Special pentru Liban. În mai 2007, Consiliul de Securitate al Organizației Națiunilor Unite a adoptat Rezoluția nr. 1757, care a autorizat înființarea Tribunalului Special

pentru Liban (TSL). Această rezoluție a venit ca răspuns la solicitarea guvernului libanez de a crea un tribunal cu caracter internațional pentru urmărirea penală a făptuitorilor, organizatorilor și sponsorilor bombardamentelor teroriste care au dus la asasinatul prim-ministrului libanez Rafiq Hariri la 14 februarie 2005.

Rezoluția nr. 1757 este rezultatul multor procese interne și internaționale. Pe plan intern, au avut loc demonstrații în masă la scurt timp după atacul terorist din Beirut, iar în privința celor vinovați se vehiculau opinii despre guvernul sirian și oficialii care ocupau o poziție dominantă în politică, securitate, precum și în sectoarele judiciare ale Libanului mai mult de treizeci de ani [10].

Organizația Națiunilor Unite s-a implicat în anchetă aproape imediat, în mare măsură la insistența Statelor Unite ale Americii și a Franței, care au cerut Consiliului de Securitate să ia măsuri „pentru a pedepsi pe cei responsabili pentru acest atac terorist”. În ziua următoare asasinării, Consiliul de Securitate, invocând „lupta împotriva terorismului”, a cerut guvernului libanez „să aducă în fața justiției autorii, organizatorii și sponsorii acestui monstruos act terorist.” La 25 februarie, în urma discuțiilor cu guvernul libanez, Secretarul General al ONU l-a trimis pe Peter Fitzgerald, un anchetator internațional, pentru a conduce o misiune de investigație în Beirut și pentru a prezenta un raport [17, pag. 178]. Raportul a concluzionat că procesul de investigare libanez „a suferit de pe urma unor probleme serioase și nu a avut nici capacitatea, nici angajamentul de a ajunge la o concluzie satisfăcătoare și credibilă.” Datorită acestei insuficiențe, Fitzgerald a recomandat crearea unei comisii internaționale de anchetă și înlăturarea unor lideri ai serviciilor de securitate libaneze, pe care îi vedea ca un obstacol în calea oricărei investigații de succes.

Consiliul de Securitate a adoptat Rezoluția nr. 1595 la 7 aprilie 2005, solicitând stabilirea Comisiei Internaționale Independente de Investigare a ONU care urma să preia ancheta. Mandatul ei a fost descris în termeni largi ca „asistarea autorităților libaneze în ancheta lor privind toate aspectele legate de acel act terorist, inclusiv acordarea ajutorului la identificarea autorilor, finanțatorilor, organizatorilor și complicilor.” Guvernul libanez nu a jucat nici un rol în formarea Comisiei, decât elaborarea unei scrisori adresate Consiliului de Securitate pentru a-și exprima consimțământul privind ancheta. La 13 iunie 2005, guvernul libanez a semnat un memorandum de înțelegere cu Comisia, fiind de acord că guvernul ar putea ajuta, dar nu interferează în ancheta desfășurată de Comisie.

Comisia s-a confruntat cu obstacole temporale și funcționale chiar din start, iar raportul prezentat conținea lacune critice. Cu toate acestea, raportul a avut consecințe de anvergură. În termen de două săptămâni de la lansare, Consiliul de Securitate a folosit raportul ca să adopte măsuri suplimentare pentru a forța Siria să se conformeze cu ancheta. Conform Rezoluției nr. 1636,

Consiliul de Securitate a invocat Capitolul VII pentru a solicita Siriei să coopereze în cadrul anchetei „complet și necondiționat” sau să se confrunte cu “măsuri suplimentare”. Aceasta a fost prima dată în procesul de investigare, când ONU a invocat Capitolul VII, determinând „că acest act terorist și implicațiile sale constituie o amenințare la adresa păcii și securității internaționale.”

Codul penal libanez reglementează în mod clar infracțiunea de terorism, care permitea Libanului să-i judece pe cei responsabili pentru asasinarea lui Hariri în baza dreptului său intern, folosind sistemul judiciar libanez existent [157, pag. 182]. Cu toate acestea, guvernul libanez s-a adresat Consiliului de Securitate cu cererea ”de a stabili un tribunal cu un caracter internațional, constituit în sau în afara Libanului, pentru a-i judeca pe toți cei care sunt găsiți responsabili de terorism îndreptată împotriva prim-ministrului Hariri.” Autoritățile libaneze doreau un tribunal cu caracter internațional în scopul de a evita ”influența sau presiunile generate de politica instabilă a Libanului.”

După runde de discuții între guvernul libanez și ONU, Secretarul General a emis un raport la 21 martie 2006, recomandând înființarea unui “tribunal mixt”, printr-un acord între Liban și ONU. O săptămână mai târziu, Consiliul de Securitate a adoptat Rezoluția nr. 1664 îndemnând Secretarului General să negocieze un acord cu guvernul libanez „vizând stabilirea unui tribunal cu un caracter internațional.” Procesul a confruntat obstacole încă de la început. ONU a prezentat proiectul de statut al Tribunalului guvernului libanez la 10 noiembrie 2006, într-un moment de tensiune politică sporită în Liban. Deja fragmentat de dezacordul în privința unor probleme parlamentare, ca cererile Hezbollah pentru o cotă mai mare a puterii politice în cabinet, Guvernul a devenit polarizat pe marginea tribunalului. În următoarele câteva luni, situația din Liban a continuat să se deterioreze. Crearea Tribunalului a devenit problema centrală în situația care era denumită ”cele mai grele turbulențe politice ale Libanului din ultimele decenii.”

La 30 mai 2007, Consiliul de Securitate a emis Rezoluția nr. 1757 oferind guvernului libanez timp până la 10 iunie 2007, pentru ratificarea Acordului, moment în care Acordul va intra în vigoare în mod unilateral. Nu este surprinzător că Parlamentul nu l-a ratificat, condiționând faptul ca Tribunalul Special pentru Liban să fie primul tribunal creat pe baza de tratat din istoria ONU instituit direct prin rezoluție în temeiul Capitolului VII din Carta ONU.

Atunci când s-a analizat crearea unui Tribunal Special pentru Liban, atât Consiliul de Securitate, cât și Secretarul General al ONU au luat în considerare experiența anterioară în crearea tribunalelor penale internaționale *ad-hoc*. Secretarul General a remarcat că “o lecție importantă învățată din această experiență este faptul că statul în cauză trebuie să participe la înființarea tribunalului” [159, pag. 528]. Pe de o parte, având în vedere lipsa încrederii din partea populației față de sistemul judiciar național, înființarea unei autorități judiciare naționale exclusive nu ar fi

condus la realizarea obiectivului de a aduce în fața justiției pe cei responsabili de comiterea actului terorist. Pe de altă parte, înființarea unui tribunal exclusiv internațional ar fi dus la diminuarea rolului autorităților judiciare libaneze în proces și ar putea fi o sursă de critică, așa cum s-a întâmplat în cazul tribunalelor *ad-hoc* pentru fosta Iugoslavia și Ruanda. Prin urmare, obiectivul principal era crearea unui tribunal mixt, care ar permite să fie luate în considerare avantajele și dezavantajele celor două abordări și la fel de a combina componentele naționale și internaționale.

Astfel, spre deosebire de modalitățile obișnuite de declanșare a jurisdicției hibride, TSL a fost în mod practic instituit unilateral de către Consiliul de Securitate al ONU după ce din motivele crizei politice interne, ratificarea acordului între ONU și Guvernul Libanului a eșuat. Cu toate acestea, în asemenea circumstanțe, nu putem vorbi de practic o altă modalitate de declanșare a jurisdicției internaționalizate, dar mai degrabă de o tentativă din partea organizației cu vocație universală de a aduce justiție în Liban la solicitările oficialilor majoritari în situația unor puternice divergențe politice între grupurile decizionale.

În aspecte de procedură, în conformitate cu *Statutul și Regulile de procedură și probe* [105], investigațiile în cadrul TSL sunt conduse de procuror, care la îndeplinirea sarcinilor sale este mandatat să asiste Tribunalul în stabilirea adevărului, ceea ce presupune că procurorul activează independent și examinează în mod egal circumstanțele inculpatorii sau dezincriminatorii. Totuși, pentru a asigura promptitudinea și eficiența procedurilor, ancheta este condusă de un judecător de investigație (instrucție). Printre responsabilitățile acestuia se regăsesc: administrarea cauzei, controlul judiciar al acțiunilor procurorului, autorizarea unei investigații sau confirmarea unui rechizitoriu privind crimele legate de atacul împotriva Prim-ministrului Hariri, administrarea moțiunilor preliminare [109, pag. 528].

Dacă procurorul consideră că există probe suficiente că un bănuît a comis crime ce sunt de competența TSL, el pregătește un rechizitoriu pe care îl transmite judecătorului de investigație pentru examinare (Regula 68). Dacă rechizitoriul se confirmă, judecătorul poate emite mandatul de arest. În cazul în care judecătorul a confirmat rechizitoriul, o persoană care pretinde a fi victima unei infracțiuni de competența tribunalului poate solicita să-i fie acordat statutul de victimă participantă la procedură.

Având în vedere faptul că Statutul TSL reglementează procedura judecării *in absentia* în anumite circumstanțe, investigațiile vor continua chiar dacă bănuitul nu este arestat și plasat în custodia tribunalului. În toate celelalte cazuri, sosirea bănuitului la sediul TSL este urmată de apariția sa în fața unei instanțe competente și pregătirea pentru însuși judecata. Această procedură care include revelarea probelor este coordonată și supravegheată de judecătorul de investigație. Dacă dosarul este pregătit pentru judecată, el îl transmite Curții.

Camera TSL, după audierea părților, poate da indicații necesare cu privire la desfășurarea procedurii în mod echitabil, imparțial și rapid. Instanța poate, din oficiu sau la cererea unei părți, ordona o examinare medicală, psihiatrică sau psihologică a acuzatului. De asemenea, TSL este responsabilă pentru măsurile pentru protecția victimelor și a martorilor. Instanța poate, din oficiu sau la cererea unei părți, victimei sau martorului în cauză, să dispună măsuri corespunzătoare pentru izolarea și protecția victimelor și martorilor, cu condiția ca măsurile sunt în concordanță cu drepturile acuzatului. Tribunalul poate dispune ca persoanele acuzate în comun să fie judecate separat în cazul în care consideră că este necesar, pentru a evita un conflict de interese care ar putea aduce prejudicii grave unui acuzat sau pentru a proteja interesele justiției.

La începutul examinării cazului de către TSL, fiecare parte și victimele care participă la proces pot face o declarație de deschidere. Apărarea poate, cu toate acestea, alege să facă declarația sa după încheierea prezentării probelor de către procuror și înainte de prezentarea dovezilor întru apărare. După aceasta etapă, începe audierea inculpatului.

Judecătorii Curții, din oficiu sau la cererea unei părți sau a unui reprezentant legal al victimei care participă în cadrul procedurii, pot pune întrebări specifice acuzatului în orice stadiu al procedurii. Înainte de a pune întrebări, judecătorii trebuie să informeze inculpatul că are dreptul de a păstra tăcerea și nu trebuie să facă concluzii adverse dacă el își exercită acest drept.

După interogarea inculpatului, survine etapa audierii martorilor și cercetării probelor. După prezentarea tuturor probelor, procurorul poate ține un discurs de închidere. Indiferent dacă procurorul face sau nu acest lucru, victimele care participă la judecarea cauzei și partea apărării pot formula argumente de închidere. Ulterior, după caz, urmează etapa replicilor finale între părțile acuzării și apărării. Acuzatul poate face o declarație finală cu privire la aspectele relevante în proces. Când ambele părți au finalizat prezentarea cazului lor în fața magistraților, președintele declară ședința închisă, iar instanța deliberază în secret (Regula 148).

Înaltul Tribunal Penal Irakian. Sistemul în curs de dezvoltare al justiției internaționale penale este compus dintr-un spectru diversificat de instituții, de la instanțele pur internaționale (cum ar fi Curtea Penală Internațională și Tribunalul Penal Internațional ad-hoc pentru fosta Iugoslavie și Ruanda), tribunalele hibride internaționale (cum ar fi jurisdicțiile analizate *supra*), la instanțele pur interne și comisiile pentru crime de război. O adiționale recentă la această listă, care se încadrează undeva între tribunale hibride și instanțele naționale este așa-numitul „tribunalul intern internaționalizat”, exemplificat prin Înaltul Tribunal Penal Irakian din Bagdad.

Înaltul Tribunal Penal Irakian merită caracterizarea de tribunal intern internaționalizat pentru că statutul și regulamentul de procedură ale sale sunt modelate pe baza tribunalelor ONU pentru crime de război pentru fosta Iugoslavia, Ruanda, și Sierra Leone, iar statutul său prevede

că ÎTPI urmează să se ghideze de practica tribunalelor ONU și că judecătorii și procurorii săi urmează să fie asistați de experți internaționali. Dar ÎTPI nu este pe deplin internațional sau chiar suficient de internațional ca să fie numit un tribunal hibrid clasic, deoarece sediul său este în Bagdad, Procurorul său este irakian, folosește Codul Penal Irakian pentru a completa dispozițiile statutului și normelor sale, iar curtea sa este compusă exclusiv din judecători irakieni [116, pag. 259].

Dacă analizăm declanșarea jurisdicției și modalitatea de instituire a ÎTPI, urmează să subliniem amestecul direct al forțelor ocupante în acest proces. Astfel, la 9 decembrie 2003, Consiliul Guvernului Irakian a instituit Înalțul Tribunal Penal Irakian. Iar, a doua zi, Paul Bremer, reprezentant al Coaliției autorității provizorii a semnat Ordonanța nr. 48 ce includea Statutul ÎTPI, care, după publicarea sa în Monitorul Oficial, devine parte din sistemul juridic irakian. Americanii nu au încetat să afirme în repetate rânduri că ÎTPI este un tribunal irakian. Cu toate acestea, în realitate, autoritățile de ocupație, SUA în primul rând, sunt cei care au decis să-l instituie. Statutul, de asemenea, a fost pregătit de americani, cu asistență din partea experților din Marea Britanie. În plus, americanii au creat un birou special (Regime Crimes Liaison Office), în care a fost elaborat planul de acuzare, au fost organizate cursuri pentru judecători și procurori, au fost adunate dovezi, etc. [12, pag. 432]. În aceste condiții, nu este surprinzător faptul că irakienii și anumiți reprezentanți din comunitatea internațională au descris ÎTPI ca un cal troian, o marionetă a ocupanților, un instrument de răzbunare al adversarilor regimului lui Saddam Hussein. Cert este că stabilirea ÎTPI a fost o inițiativă a autorității de ocupație și nu a reprezentanților teritoriului ocupat.

În aspecte de procedură, *Statutul ÎTPI* stabilește ca responsabili pentru anchetă judecătorii de investigație. Un judecător poate aduna dovezi la faza de urmărire penală de la orice sursă pe care el o consideră necesară și comunica direct cu toate părțile relevante (articolul 8 (6) din Statut). Judecătorii trebuie să activeze în mod independent și să nu primească instrucțiuni de la vreun organ guvernamental sau terț. Procedurile penale sunt inițiate în baza unei plângeri orale sau scrise adresată Șefului judecătorilor de investigație. Astfel de plângeri pot fi înaintate din partea ministerelor irakiene, birourilor guvernamentale, ofițerilor de investigație, organizațiilor internaționale sau orice altă agenție sau organizație corespunzătoare.

Pentru a decide dacă este cazul să inițieze sau nu o anchetă, se va lua în considerare:

- dacă informațiile care sunt la dispoziție oferă suficiente dovezi pentru a considera că o infracțiune de competența ÎTPI a fost comisă;
- măsura în care interesele justiției vor fi îndeplinite mai bine de procedura în fața ÎTPI, decât în fața oricărui alt forum.

Dacă există suficiente probe pentru procesul în fața instanței, dosarul se transmite procurorului pentru a fi prezentat în judecată.

Instanța poate, în cazul în care consideră necesar pentru determinarea corectă a cauzei, să invite sau să acorde permisiunea pentru orice organizație sau persoană să facă observații cu privire la oricare aspect specificat de Curte. Înainte de a proceda la examinarea cazului, Curtea dispune examinarea medicală, inclusiv examinarea psihologică și psihiatrică a inculpatului. De asemenea dacă consideră necesar, din proprie inițiativă sau la cererea părților, Curtea dispune măsuri de protecție a victimelor și martorilor.

Toate procedurile în fața instanței se desfășoară în public. Fotografiera, înregistrările video sau radiodifuziunea procedurilor publice este interzisă, cu excepția cazului înregistrării autorizate de tribunal. Procesul poate fi închis doar dacă există motive temeinice ca: prejudecarea intereselor de stat; securitatea tribunalului; protejarea intimității persoanelor; în interesele justiției.

Procesul începe cu chemarea inculpatului și a altor părți și identificarea formală a inculpatului. Apoi este emis un ordin de transfer. Curtea audiază reclamantul și declarațiile părții civile, după care examinează probele și dispune citirea rapoartelor, investigațiilor și altor documente (art. 167 din Codul de procedură penală irakian [41]). Apoi sunt audiate declarațiile inculpatului împreună cu alte petiții ale părților.

Luând în considerare dispozițiile art. 168 Codul de procedură penală, examinarea, audierea încrucișată și reaudierea, sunt permise pentru fiecare caz. Partea care a invitat un martor va efectua audierea. Partea ce nu a invitat martorul respectiv, va efectua audierea încrucișată. După interogatoriul încrucișat, partea care a citat martorul va efectua reaudierea. Oricare judecător poate în orice stadiu adresa întrebări martorului. Acuzatul nu poate interoga direct orice martor, decât prin intermediul instanței. Probele pot fi transmise direct instanței, sau prin intermediul mijloacelor de comunicare (inclusiv video sau televiziune cu circuit închis) dispuse de tribunal.

3.2. Adoptarea și executarea actelor jurisdicționale: jurisprudența comparată

Fazele declanșării jurisdicției, inițierii și desfășurării procedurilor pendinte în mod firesc sunt succedate cu cele ale adoptării actelor jurisdicționale relevante și, ulterior, executării lor. În cele ce urmează vom dezvolta o analiză comparativă a procedurilor privind adoptarea și executarea hotărârilor adoptate de tribunalele care fac obiectul prezentei cercetări științifice.

Tribunalul Special pentru Sierra Leone. *Statutul TSSL și Regulile de procedură și probe* prevăd că prima instanță (Camera de primă instanță) este alcătuită din trei judecători, dintre care unul este numit de Guvern, iar alți doi sunt numiți de Secretarul General al ONU. Pentru adoptarea

unei hotărâri este necesară majoritatea voturilor. După prezentarea argumentelor de închidere, președintele ședinței o declară închisă, iar instanța deliberază în secret. O constatare a vinovăției poate fi atinsă numai atunci când o majoritate a Camerei consideră că vina a fost dovedită *dincolo de orice dubiu rezonabil*.

Camera votează separat pe fiecare capăt de acuzare cuprins în rechizitoriu. Dacă doi sau mai mulți acuzați sunt judecați împreună, concluziile distincte se fac ca la fiecare acuzat. În cazul în care Camera constată că acuzatul este vinovat pe unul sau mai multe dintre capetele de acuzare cuprinse în rechizitoriu, aceasta stabilește, de asemenea, sancțiunea aplicată pentru fiecare dintre acestea. Hotărârea trebuie să fie pronunțată în public. Aceasta va fi însoțită de un aviz motivat, în scris, la care pot fi anexate opinii separate.

În ceea ce privește procedura în apel, Camera de apel audiază cererile de apel declarate de persoanele condamnate în prima instanță sau de către procuror din următoarele motive:

- a. eroare de procedură;
- b. eroare de drept ce invalidează decizia;
- c. eroare de fapt care a condiționat o eroare judiciară.

Curtea de apel poate menține, anula sau revizui deciziile primei instanțe. Judecătorii Camerei de apel a TSSL se ghidează de deciziile Camerei de apel ale Tribunalului Internațional pentru fosta Iugoslavia și Ruanda. În interpretarea și aplicarea legilor din Sierra Leone, ele se conduc de deciziile Curții Supreme din Sierra Leone.

Judecătorul Camerei de apel care prezidează poate, după depunerea a recursului, să desemneze un judecător de pre-audiere dintre membrii Camerei de apel pentru a supraveghea toate apelurile legate de o anumită cauză. Judecătorul delegat va asigura ca procedura să nu fie întârziată nejustificat și va lua toate măsurile referitoare la aspecte procedurale, inclusiv emiterea de decizii, ordine și instrucțiuni de ghidare în vederea pregătirii cazului având în vedere standardele unui proces echitabil și rapid.

Camera de apel își va pronunța hotărârea în baza celor expuse în ședințele în ordine de apel, precum și în baza oricăror argumente orale și dovezi suplimentare, care i-au fost prezentate. Hotărârea trebuie să fie pronunțată de o majoritate a judecătorilor. Acesta trebuie să fie însoțită sau urmată cât mai curând posibil de către un aviz motivat, în scris, la care sunt anexate, după caz, opiniile divergente sau separate.

Instanța de apel poate dispune ca inculpatul să fie rejudecat în fața primei instanțe în cauză sau în fața altei instanțe. În cazul în care Camera de apel anulează o achitare a unui acuzat pe orice capăt de învinuire, se va proceda la condamnarea inculpatului pentru această infracțiune. O sentință pronunțată de Camera de apel va fi executată imediat. În cazul în care acuzatul nu este

prezent atunci când hotărârea urmează să fie pronunțată, Camera poate, cu excepția cazului achitării inculpatului, ordona arestarea sau transferarea acestuia la Tribunalul Special.

În cazul în care un fapt nou, care nu a fost cunoscut la momentul procedurii în fața primei instanțe sau Camerei de apel, a fost descoperit și care ar fi putut fi un temei decisiv pentru pronunțarea sentinței, persoana condamnată sau procurorul poate înainta o cerere de revizuire a hotărârii, care se depune la Camera de apel. Ultima poate respinge cererea în cazul în care consideră că este neîntemeiată. Dacă se stabilește temeinicia cererii, aceasta poate, după caz fie să o transmită primei instanțe; fie să-și rezerve jurisdicția asupra problemei.

Camera impune unei persoane condamnate, altele decât un infractor minor, pedeapsa cu închisoarea pentru un număr specificat de ani. La determinarea condițiilor de detenție, Camera poate, după caz, să recurgă la practica privind pedepsele cu închisoarea stabilite de către Tribunalul Penal Internațional pentru Ruanda și instanțele naționale din Sierra Leone.

În impunerea pedepselor, Camera ar trebui să ia în considerare factori cum ar fi gravitatea infracțiunii și circumstanțele individuale ale persoanei condamnate. Se indică dacă sentințele multiple se execută consecutiv sau concurrent. Orice perioadă în care persoana condamnată a fost reținută în arest în așteptarea transferului la Tribunalul Special sau în așteptarea procesului ori examinării apelului, se iau în considerare la condamnare.

Complementar pedepsei închisorii, Camera poate dispune confiscarea proprietății, veniturii și oricăror altor active dobândite ilegal sau prin comportament criminal, precum și întoarcerea lor la proprietarul lor de drept sau statului Sierra Leone.

Pedeapsa cu închisoarea se execută în Sierra Leone, cu excepția cazului în care circumstanțele impun altfel. Tribunalul Special poate încheia acorduri cu alte țări care doresc să accepte și să dețină persoanele condamnate. Locul de închisoare pentru fiecare persoană condamnată este desemnat de către Președintele TSSL. Transferul condamnatului la locul de detenție se efectuează cât mai curând posibil după ce termenul de apel a expirat.

După sentința de condamnare ce conține o constatare specifică prevăzută la art. 88 alineatul (B) din Regulile de Procedură și probe ale Tribunalului, Camera, la cererea procurorului sau din proprie inițiativă, poate organiza o audiere specială pentru a determina problema confiscării proprietății, inclusiv veniturile, și poate între timp dispune măsuri provizorii pe care le consideră adecvate pentru conservarea și protejarea proprietății sau veniturilor.

Grefierul transmite autorităților competente ale statului hotărârea prin care acuzatul este găsit vinovat de o infracțiune care a cauzat prejudiciu unei victime. În conformitate cu legislația națională relevantă, victima poate introduce o acțiune în fața unei instanțe naționale sau alt organism competent pentru a obține despăgubiri.

Începând cu a. 2003 și până în a. 2013, când TSSL și-a încheiat mandatul, fiind substituită prin Tribunalul Rezidual pentru Sierra-Leone, Procurorul Tribunalului a prezentat 13 învinuiri împotriva liderilor Forțelor de Apărare Civile (FAC), Frontului Revoluționar Unit (FRU), Consiliului Revoluționar al Forțelor Armate (CRFA) și fostului președinte liberian Charles Taylor. [93]

Dosarul Forțelor de Apărare Civile (FAC), Frontului Revoluționar Unit (FRU) și Consiliului Revoluționar al Forțelor Armate (CRFA): Învinuiți de crime împotriva umanității, încălcarea art. 3 al Convenției de la Geneva și alte încălcări grave ale dreptului umanitar internațional, precum: crime de război, atentate la viață și supunere la suferință mentală, jaful și pedepsele colective, incitarea copiilor-soldați la comiterea crimelor de război, crime de terorism, câte trei lideri din fiecare organizație au fost judecați și condamnați de curte, în Freetown, în cadrul a trei procese separate. La cererea Procurorului, Curtea a dispus procese comune pentru membrii organizațiilor date, pentru fiecare fiind consolidate rechizitorii relevante. Fiind arestați și acuzați în martie 2003 [112, pag. 32], majoritatea acuzaților au petrecut cel puțin un an în detenție provizorie până la începutul procesului lor.

Pentru finisarea acestor trei procese, inclusiv în cadrul procedurii în apel, au fost necesari între trei și cinci ani. Unul dintre acuzați, Sam Hinga Norman, fondatorul FAC, a decedat în timpul procesului care dura deja trei ani. În urma decesului, procesul împotriva sa a fost clasat. Cu toate că nu au fost găsiți vinovați pe toate capetele de acuzare, majoritatea învinuirilor contra tuturor acuzaților au fost admise. Nici unul din învinuiți nu a fost achitat complet.

În cazul Forțelor de Apărare Civile, doi dintre acuzați au fost condamnați în 2007 și au primit pedepse uimitor de blânde. Instanța a reevaluat fiecare capăt de acuzare individual și a determinat pedepse concurente de șase ani pentru liderii Forțelor de Apărare Monina Fofana, și opt ani pentru Allieu Kondewa. În urma apelului Procurorului sentințele au fost majorate la cincisprezece și, respectiv, douăzeci de ani. Acuzații în cazurile FRU și CRFA au fost condamnați la privare de libertate pe termen între 25 și 52 de ani.

Astfel, nouă persoane care au ocupat funcții de conducere în organizațiile respective au compărut în fața justiției, alte trei au decedat – liderul FRU Foday Sankoh, comandantul de câmp al FRU Sam Bockarie și fondatorul FAC Samuel Hinga Norman, iar unul a dispărut fără veste, presupus decedat – președintele CRFA Johnny Paul Koroma.

Într-un final, nouă persoane au fost găsite vinovate în comiterea faptelor imputabile și condamnate la închisoare între 15 și 52 de ani.

Dosarul lui Charles Taylor: Cel mai proeminent caz în fața TSSL a fost procesul fostului președinte liberian Charles Taylor. În urma numeroaselor cereri adresate guvernului Nigeriei, atât

din partea guvernului Sierra Leone cât și din partea comunității internaționale, de al preda pe Taylor spre a fi judecat pentru atrocitățile comise în timpul războiului civil din Sierra Leone, acesta a fost în final extrădat la 29 martie 2006 de autoritățile din Nigeria, care i-au oferit azil pentru câțiva ani.

În aprilie 2006, Președintele TSSL a cerut Consiliului de Securitate al ONU ca procesul lui Taylor să fie relocalizat la Haga din motive de securitate. La 30 iunie 2006 Consiliul de Securitate al ONU a autorizat transferul procesului lui Taylor la Haga. Unele capete de acuzare au fost retrase și doar 11 dintre ele au fost menținute în scopul de a reduce durata procesului.

Procesul judiciar a fost început la 4 iunie 2007. După această dată, procesul a fost amânat de mai multe ori, în scopul de a rezolva multe probleme administrative. Procesul în cele din urmă a fost reluat la 7 ianuarie 2008, cu prezentarea dovezilor de către procuror până la 27 februarie 2009. Prezentarea dovezilor apărării a început la 13 iulie 2009 și s-a încheiat la 12 noiembrie 2010. La 11 martie 2011 Curtea s-a retras în deliberare.

La 26 aprilie 2012, TSSL în unanimitate l-a găsit vinovat pe Taylor de instigare și planificare a crimelor de război (acte de terorism, omoruri, ofense la demnitatea personală, tratamente inumane, înrolarea și recrutarea copiilor sub 15 ani pentru participarea activă la ostilități) și a crimelor împotriva umanității (omoruri, violuri, sclavia sexuală, înrobirea, alte acte inumane). La 30 mai 2012, magistrații l-au condamnat la un termen de 50 de ani de închisoare, cu ispășirea pedepsei în Marea Britanie în cadrul unui acord încheiat cu TSSL. La 22 ianuarie 2013, a început procedura în fața Camerei de Apel. Audierile au durat două zile, timp ce procurorul și partea apărării au prezentat argumentele finale. Verdictul inițial a fost confirmat în apel la 26 septembrie 2013, Taylor devenind primul fost șef de stat, de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, condamnat în mod concludent de către un tribunal internațional.

Tribunalul Khmerilor Roșii. Conform *Statului TKR*, prima instanță a tribunalului este o Cameră extraordinară alcătuită din cinci judecători de profesie, dintre care trei sunt de origine cambodgiană, iar doi sunt judecători străini. Președintele instanței este numit dintre judecătorii naționali. Orice decizie a primei instanțe necesită supra-majoritatea (majoritatea plus unul) din voturile judecătorilor. Acest lucru înseamnă că pentru adoptarea oricărei soluții este necesar votul afirmativ atât a judecătorilor naționali cât și celor internaționali, deși amestecul exact al voturilor poate varia. Obiectivul principal a votului supra-majorității a fost de a asigura că nici o decizie nu va putea fi luată numai de către judecători cambodgieni sau numai de către judecători internaționali. Nici un inculpat nu va fi condamnat fără votul a cel puțin unui judecător internațional [124, pag. 143].

Judecătorii deliberază *in camera* pentru a ajunge la verdict. Un interpret poate fi chemat pentru a facilita dezbaterile. La acest stadiu procesual, nicio altă cerere nu poate fi depusă în instanță, și nici alte observații nu pot fi făcute. În timpul deliberărilor, judecătorii pot să redeschidă procedura. În cazul în care hotărârea nu este pronunțată în ședință finală, președintele Camerei notifică părțile privind data pronunțării ei. Hotărârea se limitează la faptele prezentate în rechizitoriu. Camera poate, totuși, schimba încadrarea juridică a infracțiunii prevăzute în actul de acuzare, atâta timp cât nu se introduc noi elemente constitutive. Camera va lua hotărârea doar în privința acuzatului. Dacă o altă persoană, care apare ca martor în timpul procesului este bănuită de comiterea unei infracțiuni sau în înțelegere cu cineva să comită o crimă, Camera va judeca persoana în cauză doar după ce aceasta a fost acuzată în conformitate cu regulile interne.

În conformitate cu Statutul TKR, Camera va încerca să ajungă la unanimitate de poziții. Dacă acest lucru nu este posibil, o condamnare solicită votul afirmativ a cel puțin patru judecători. Dacă majoritatea cerută nu este atinsă, decizia implicită prevede că acuzatul este achitat. În cazul când nu s-a ajuns la unanimitate, se poate formula opinia separată a magistratului, ce va fi atașată la hotărâre.

În cazul în care inculpatul este găsit vinovat, Camera urmează să-l condamne în conformitate cu Acordul de instituire a TKR, Statutul acestuia și Regulile interne de procedură. În situația în care Camera consideră că actele prevăzute în actul de acuzare nu au fost dovedite, sau că acuzatul nu este vinovat de aceste acte, acesta va fi achitat.

În caz de achitare sau în cazul în care pedeapsa conform sentinței pronunțate este mai mică sau egală cu detenția provizorie, persoana se eliberează imediat, cu excepția cazului în care acesta se află în detenție în raport cu alte învinuiri. În cazul în care cel reținut este găsit vinovat, Camera va decide cu privire la detenția continuă. În cazul în care acuzatul este prezent la judecată, dar nu reținut, Camera poate emite un ordin de reținere motivată. În cazul în care inculpatul este absent, se poate emite un ordin de arest și detenție. Aceste ordine sunt de efect imediat.

Camera va lua o decizie cu privire la cererile părții civile în proces. Camera nu va lua o hotărâre privind acțiunea părții civile, care este în contradicție cu hotărârea privind acțiunea penale în aceeași cauză. Dacă este cazul, Camera poate amâna decizia privind pretențiile părții civile pentru o nouă audiere.

Toate hotărârile se emit și se anunță în cadrul unei audieri publice. Un rezumat al constatărilor și partea dispozitivă sunt date citirii de către președinte sau orice alt judecător al Camerei. Judecătorul care nu este de acord cu hotărârea, poate citi un rezumat al opiniei sale separate. Grefierul trebuie să furnizeze o copie a hotărârii părților și să se asigure că aceasta este publicată de către Biroul administrativ.

Dacă acuzatul este absent când se pronunță hotărârea, el va fi notificat prin intermediul avocatului său, fie prin intermediul avocatului numit de Cameră. Termenul de apel începe a curge din data notificării.

Camera supremă, care servește drept cameră de recurs și ultimă instanță, trebuie să fie o Cameră extraordinară compusă din șapte judecători, dintre care patru judecători din Cambodgia, cu unul în calitate de președinte, și trei judecători străini.

Camera supremă decide asupra apelului împotriva unei hotărâri sau a unei decizii a Camerei de primă instanță din următoarele motive:

- a) eroare pe o chestiune de drept ce invalidează hotărârea sau decizia; sau
- b) eroare de fapt care a cauzat o eroare judiciară.

În plus, un recurs imediat împotriva unei decizii a primei instanțe se poate baza pe o eroare reieșită din exercitarea discreției primei instanțe în urma căreia s-a adus atingere situației recurentului. În acest scop, Camera supremă poate examina probe și solicita noi dovezi. Conform Regulilor interne de procedură (art. 104 (4), următoarele decizii ale primei instanțe sunt supuse casației imediate:

- a) deciziile care au ca efect încheierea procedurii;
- b) deciziile privind detenția și cautiunea în conformitate cu art. 82;
- c) deciziile privind măsurile de protecție prevăzute la art. 29 alin. (4) litera (c); și
- d) deciziile privind amestecul în administrarea justiției în conformitate cu art. 35 alin. (6).

La fel ca și în cazul primei instanțe, hotărârea trebuie adoptată prin unanimitate, dar dacă aceasta nu poate fi atinsă atunci este necesar votul afirmativ a cel puțin cinci judecători. În cazul când recursul este respins, hotărârea primei instanțe rămâne finală și nu poate fi supusă unei alte căi de atac ordinare.

Revizuirea hotărârii finale poate fi efectuată în următoarele cazuri:

a) au fost descoperite noi dovezi care nu au fost disponibile la momentul procesului, și astfel de indisponibilitate nu este total sau parțial imputabilă părții ce înaintează cererea; și sunt suficient de importante și fiind demonstrate în proces ar fi dus probabil la un verdict diferit;

b) a fost recent descoperit că probele decisive, luate în considerare în proces și pe care se bazează condamnarea, au fost false sau falsificate; sau

c) unul sau mai mulți dintre judecătorii care au participat la ancheta judiciară sau la condamnare, au comis, în acest caz, un act de comportament necorespunzător sau o încălcare gravă a dreptului suficientă pentru a justifica destituirea judecătorului sau judecătorilor din oficiu în conformitate cu Regulile Interne.

Procesul decizional în cazul dat este asemănător cu cel al Camerei supreme la examinarea cauzei în ordine de recurs.

Executarea unei pedepse se organizează la inițiativa co-procurorilor. Acordarea reparațiilor se face de către autoritățile naționale competente, în conformitate cu legislația cambodgiană la inițiativa oricărui membru al grupului colectiv, cu excepția cazului când verdictul specifică faptul că o anumită recompensă se acordă doar unui grup cunoscut. În acest caz, orice membru al grupului specificat va iniția executarea acestei recompense.

Co-procurorii pun în aplicare sentința, de îndată ce o decizie a Camerelor devine definitivă. Co-procurorii pot solicita asistență din partea autorităților corespunzătoare pentru a asigura executarea pedepselor.

Cererea privind sentințele concurente se înaintează ultimei instanțe care a luat o decizie cu privire la acuzat, imediat după această decizie. Camera poate fi sesizată printr-o cerere a co-procurorilor sau părții implicate. După audierea co-procurorilor, părților implicate, și avocaților lor, Camera emite decizia în public.

În cele ce urmează, vom prezenta cele mai de rezonanță cauze ale TKR.

Cauza 001 Kaing Guek Eav [24]. Inculpatul – fostul președinte al Centrului de securitate al Khmerilor Roșii S-21 în Phnom Penh – a fost învinuit de comiterea crimelor împotriva umanității (persecuție pe motive politice, exterminarea și omuciderea, sclavia, înmormântarea arbitrară, tortura și alte acte inumane); încălcări grave ale Convențiilor de la Geneva din 1949 (uciderea intenționată, tortura și tratamentul inuman, provocarea intenționată de suferințe grave sau vătămări grave ale corpului sau sănătății, privarea în mod intenționat a prizonierului de război sau a civilului de dreptul la un proces corect și regulat, detenția ilegală a civililor). El a fost transferat din detenție militară și plasat în detenție provizorie la 31 iulie 2007 prin ordinul co-judecătorilor de investigație. Kaing a fost pus sub acuzare de către co-judecători la 8 august 2008, iar rechizitoriul a fost modificat parțial de Camera Preliminară la 5 decembrie 2008, în rest fiind confirmat.

După audierea inițială la 17 și 18 februarie 2009, procesul judiciar început la 30 martie 2009. Prezentarea de probe s-a încheiat la 17 septembrie 2009. Audierile în fața Curții s-au terminat cu cinci zile de declarații de închidere între 23 și 27 noiembrie 2009. Pe parcursul celor 72 de zile de audieri, 9 experți, 24 martori și 22 de părți civile au fost audiate în fața Tribunalului.

Pe parcursul procesului, Curtea a examinat șapte domenii tematice relevante în proces: aspecte legate de detenția arbitrară și uciderea persoanelor în centrele de securitate/închisorile M-13, S-21, S-24 și Takmao; organizarea conflictului armat. Aproximativ 1 000 de documente au fost puse în fața Curții și supuse analizei.

La 26 iulie 2010, TKR l-a găsit vinovat pe Kaing Guek Eav în comiterea crimelor împotriva umanității și încălcărilor grave ale Convenției de la Geneva din 1949, și l-a condamnat la 35 de ani de închisoare. Sentința a fost redusă cu cinci ani ca un remediu pentru detenția sa ilegală de către Curtea Militară Cambodgiană între 10 mai 1999 și 30 iulie 2007. De asemenea, s-a luat în considerare timpul petrecut deja în detenție, sub autoritatea, atât a Tribunalului Militar Cambodgian, cât și a TKR.

În ceea ce privește pretențiile în latura civilă, Tribunalul Khmerilor Roșii a admis 64 solicitanți ca părți civile și le-a acordat următoarele reparații mai degrabă cu caracter moral: menționarea numelor părților civile și a membrilor familiilor lor decedați în hotărâre, publicarea tuturor declarațiilor de scuze și recunoaștere a răspunderii de către condamnat.

Este marcant faptul că în rezultatul procedurii în ordine de casație, a fost stabilită pedeapsa mai aspră, iar Kaing a fost condamnat la privare de libertate pe viață (pedeapsă maximă prevăzută de legea națională).

Cauza 002 Nuon Chea, Khieu Samphan, Ieng Sary, Ieng Thirith [26]. Primii doi inculpați sunt acuzați de crime împotriva umanității, încălcări grave ale Convenției de la Geneva din 1949 și genocid împotriva musulmanilor și vietnamezilor. Audierea inițială a avut loc în iunie 2011. De atunci, cauza 002 a fost întreruptă pentru a fi separată în două procese distincte, fiecare abordând o secțiune diferită a rechizitoriului (002/01, 002/02).

Primul proces (Cauza 002/01) [27] a început la 21 noiembrie 2011, concentrându-se pe presupuse crime împotriva umanității în legătură cu mișcarea forțată a populației din Phnom Penh și din alte regiuni, executarea soldaților Republicii Khmere la Toul Po Chrey imediat după preluarea puterii de către Khmerii Roșii, în 1975. Cercetarea probelor în cazul 002/01 s-a încheiat la 23 iulie 2013, iar declarațiile de închidere s-au pronunțat la data de 31 octombrie 2013. Hotărârea TKR a fost pronunțată la 7 august 2014. Nuon Chea și Khieu Samphan au fost găsiți vinovați de crime împotriva umanității și condamnați la închisoare pe viață. Ambii inculpați au înaintat cereri de apel și procedurile de apel sunt în curs de desfășurare.

Procesul în cauza 002/02 [28] a început la 17 octombrie 2014, iar prezentarea probelor a fost inițiată la 8 ianuarie 2015, procesul fiind pendinte. În cadrul acestei cauze, Nuon Chea și Khieu Samphan au fost învinuiți de acte de genocid împotriva musulmanilor Cham și vietnamezilor (cu excepția crimelor comise de armata revoluționară khmeră pe teritoriul vietnamez); facilitarea căsătoriilor forțate și violul (la nivel național); epurări interne; tratamentul inuman al civililor și omuciderile în centrele de securitate și închisorile din țară, supranumite „lagăre ale morții”; persecutările budiștilor etc.

Alți doi acuzați, Ieng Sary și soția sa Ieng Thirith [25], au fost, de asemenea, acuzați în cadrul cauzei 002 pentru crime împotriva umanității (asasinarea, exterminarea, înrobirea, deportarea, închisoarea, tortura, persecuția din motive politice și rasiale și alte acte inumane); genocidul prin uciderea membrilor comunității vietnameze; încălcări grave ale Convențiilor de la Geneva din 1949 (uciderea intenționată, tortura sau tratamentul inuman, provocând în mod intenționat suferință gravă sau vătămare gravă a sănătății, privarea intenționată a prizonierului de război sau a civilului de procesul echitabil, deportarea ilegală sau detenția arbitrară). De asemenea, s-a invocat că ei sunt direct responsabili în virtutea răspunderii în cel mai înalt grad pentru că a ordonat comiterea crimelor împotriva umanității (alte acte inumane și persecuții pe motive rasiale) și de genocid.

Procedurile împotriva lui Ieng Sary au fost terminate la 14 martie 2013, după moartea lui, în aceeași zi. Ieng Thirith a fost pusă sub acuzare, dar mai târziu a fost găsită inaptă pentru a fi judecată din cauza demenței. În urma unei reevaluări de către experții medicali, în august 2012, TKR a constatat că Ieng Thirith rămâne inaptă pentru a fi judecată. Experții medicali ajuns la concluzia că nici un tratament medical disponibil nu este de natură să amelioreze starea ei, în rezultatul aceasta a fost eliberată din detenție provizorie la 16 septembrie 2012, și în prezent se află sub control judiciar.

Cauza 003 Meas Muth [29]. La 07 septembrie 2009 co-procurorul internațional a prezentat judecătorilor de investigație 2 notificări introductive în vederea inițierii urmăririi penale în privința altor 5 bănuți, notificările respective au fost divizate în două cauze noi 003 și 004. În cauza 003 la 29 aprilie 2011 a fost înaintat rechizitoriul în privința a două persoane comandanți militari – Meas Muth și Sou Met, în iunie 2015 procesul în privința ultimului fiind clasat în legătură cu decesul lui.

Acuzatul Meas Muth – fostul comandant militar al Khmerilor Roșii – este acuzat de Tribunal pentru genocid; crime împotriva umanității (omorul, exterminare, aservire, întemnițarea arbitrară, tortura, persecuții); alte acte inumane (tratamente inumane, dispariții forțate, muncă forțată, căsătorie forțată, violul); încălcări grave ale Convențiilor de la Geneva din 1949 (uciderea intenționată, provocarea în mod intenționat a suferințelor mari sau vătămări grave ale corpului sau sănătății, tortura și detenția ilegală); încălcarea Codului penal cambodgian din 1956 (omor premeditat) etc. Meas Muth a fost acuzat *in absentia* la 3 martie 2015, la 14 decembrie al aceluiași an dânsul a compărut în fața judecătorului de investigație și a fost acuzat în privința altor multiple crime. Procesul penal respectiv continuă în faza investigării prejudiciare.

Cauza 004 Ao An, Yim Tith [30]. Dosarul respectiv vizează pedepsirea celor vinovați de acțiuni violente față de populația civilă, întemnițarea arbitrară în centre și închisori, epurări etnice,

genocid, crime împotriva umanității, alte acte inumane, inclusiv căsătoriile forțate, violul, disparițiile forțate, abuzurile fizice, munca forțată și condițiile de detenție inumane. Funcționarii de rang înalt ai regimului Khmer Ao An și Yim Tith au fost oficial inculpați în a. 2015, iar investigațiile continuă până în prezent.

Precum vedem, începând cu a. 2005 când Tribunalul a fost *de facto* instituit și până actualmente, patru cauze antrenând nouă acuzați au fost inițiate, fiind pendinte în privința tuturor cu excepția lui Ieng Sary, care a decedat, și soției sale acestuia, Ieng Thirith, eliberată sub control judiciar pe motive de sănătate. Paradoxal este faptul că acuzații în cadrul procedurilor pendinte, învinuiți de comiterea crimelor de război și genocid în anii 1975-1979 în timpul regimului lui Pol Pot, sunt încă în viață, fiind născuți în anii 20-30 ai sec. trecut.

Ținând cont de existența a doar patru cauze cu nouă inculpați și reiterând despre cifrele odioase de 1-3 milioane de persoane care au fost exterminate ca urmare a celui mai sângeros experiment social din istoria omenirii, eficiența Tribunalului Khmerilor Roșii în pedepsirea celor vinovați de atentarea la elementarele valori umane, spre regret rămâne discutabilă.

Tribunalul Special pentru Liban. La fel ca și în TSSL, prima instanță a Tribunalului pentru Liban este alcătuită din trei judecători, unul libanez și doi străini. Deliberările instanței au loc în privat și rămân secrete. Constatarea vinovăției poate avea loc doar dacă majoritatea magistraților consideră că culpa a fost demonstrată *dincolo de orice dubiu rezonabil*. Hotărârea se adoptă cu votul majorității și se comunică în public anexând opinii separate sau divergente. Data pronunțării hotărârii se anunță părților și victimelor care participă la proces.

Camera de primă instanță votează separat pe fiecare cap de învinuire cuprins în rechizitoriu. Dacă doi sau mai mulți acuzați sunt judecați împreună, se pronunță hotărâri separate pentru fiecare acuzat în parte. O copie a hotărârii și a opiniilor judecătorilor într-o limbă pe care acuzatul o înțelege trebuie, cât mai curând posibil acordată lui, dacă el este în arest. Copia acesteia va fi asigurată și pentru avocatul său cât mai curând posibil.

În cazul în care un acuzat care a participat la ședințele de judecată aflându-se în libertate este condamnat, Camera poate emite un mandat de arestare sau ordona arestarea sa în așteptarea procedurii de condamnare. Dacă Camera de primă instanță găsește acuzatul vinovat de o infracțiune, procurorul și apărarea pot prezenta orice informație relevantă pentru determinarea unei pedepse adecvate. Camera impune o sentință pentru fiecare cap de acuzare din rechizitoriu și indică dacă aceste sentințe se execută consecutiv sau simultan, cu excepția cazului în care decide să-și exercite puterea de a impune o singură sentință care reflectă totalitatea comportamentului criminal al acuzatului (Reguli de procedură și probe a TSL, Regula 171).

Camera trebuie să impună unei persoane condamnate drept pedeapsă închisoarea pe viață sau pentru un anumit număr de ani. La determinarea termenilor de închisoare pentru infracțiunile prevăzute în Statutul TSL, Camera poate, după caz, să recurgă la practica internațională în ceea ce privește pedepsele cu închisoarea și la practica instanțelor naționale a Libanului. Conform Statutului TSL (art. 24), în impunerea sentinței, Camera ar trebui să ia în considerare factori cum ar fi gravitatea infracțiunii și circumstanțele individuale ale persoanei condamnate.

O trăsătură specifică a procedurii în fața Tribunalului pentru Liban este condamnarea *in absentia*, în acest sens, art. 22 din Statut stabilește că TSL urmează să desfășoare proceduri în absența acuzatului dacă el nu poate fi adus în fața magistraților, iar în cazul condamnării în absență acuzatul are dreptul de a fi rejudecat în prezența sa în fața Tribunalului special, cu excepția cazului în care acesta acceptă hotărârea judecătorească.

Pedeapsa cu închisoarea se execută într-un stat desemnat de președintele Tribunalului dintr-o listă a statelor care au exprimat intenția de a accepta persoanele condamnate. Transferul persoanei condamnate în statul dat se efectuează cât mai curând posibil după expirarea termenului de recurs. Până la finalizarea aranjamentelor pentru transferul său la statul în care se execută pedeapsa, condamnatul trebuie să rămână în custodia Tribunalului. Executarea sentințelor sunt supravegheate de tribunal sau un organ desemnat de acesta.

Dacă ne referim la procedura de contestare a sentințelor date de TSL, în mod similar cu procedura altor tribunale hibride, un apel poate fi înaintat pentru următoarele motive:

- a) eroare pe o chestiune de drept ce invalidează decizia;
- b) eroare de fapt care a condiționat o eroare judiciară.

Camera de apel va pronunța hotărârea sa pe baza celor susține în ordine de apel, împreună cu probele suplimentare și dovezile contrare care au fost admise. Hotărârea va fi luată cu majoritatea voturilor judecătorilor. Aceasta este însoțită de un aviz motivat, în scris, la care pot fi anexate opinii separate sau divergente.

Camera de apel poate menține, anula, sau revizui hotărârea și/sau sentința. În interesul justiției, Camera de Apel poate dispune ca acuzatul să fie rejudecat de prima instanță. Decizia Camerei se pronunță în public, înștiințându-se părțile și victimele participante la proces. Hotărârea Camerei de apel este executorie din momentul pronunțării acesteia.

În cazul în care un fapt nou, care nu era cunoscut la momentul procedurii în fața primei instanțe sau Camerei de apel, a fost descoperit și care ar fi putut fi un factor decisiv în hotărâre, persoana condamnată sau procurorul poate prezenta o cerere de revizuire. Similar procedurii în fața TSSL, cererea de revizuire se depune la Camera de apel, care o poate respinge în cazul în care

consideră că este nefondată. Dacă se stabilește că cererea este întemeiată, acesta poate, după caz să trimită cauza spre reexaminare primei instanțe sau să-și rezerve jurisdicția asupra problemei.

Grefierul transmite autorităților competente ale statului în cauză hotărârea ce constată vinovăția acuzatului de o infracțiune care a cauzat prejudicii unei victime. Pe baza deciziei Tribunalului Special și în temeiul legislației naționale relevante, o victimă sau persoanele interesate pot înainta o acțiune în o instanță națională sau alt organism competent pentru a obține despăgubiri în ordine civilă.

Dacă ne referim la jurisprudența TSL, trebuie să evidențiem că de la începutul funcționării acestuia, s-au ridicat critici la adresa practicii de detenție. Din 2005 patru generali libanezi au fost reținuți, dar nu au fost acuzați. Patru ani mai târziu, în 2009 judecătorul de investigație a decis în final eliberarea acestora deoarece nu existau probe inculpatorii care să justifice detenția în continuare.

Cauza Ayyash și alții (STL-11-01) [33]. În anul 2011, judecătorul de investigație a confirmat rechizitoriul în prima cauză aflată pe rolul Tribunalului, menționând că există probe suficiente pentru a aduce acuzații în fața instanței. Rechizitoriul pune sub acuzare patru persoane de răspundere individuală penală în atacul împotriva Premierului Rafiq Hariri: Salim Jamil Ayyash, Mustafa Amine Badreddine, Hussein Hassan Oneissi și Assad Hassan Sabra.

Procesul în fața TSL a început la 16 ianuarie 2014. Toți inculpații sunt acuzați de complicitate în comiterea unui act terorist. Doi dintre acuzați, Ayyash și Baddredine, sunt acuzați de comiterea unui act terorist prin intermediul unui dispozitiv exploziv, omorul premeditat a lui Rafiq Hariri și 21 alte persoane, și de tentativă de omor premeditat a 226 de persoane. Ceilalți doi acuzați au fost desemnați ca complici.

În ciuda eforturilor depuse de autoritățile libaneze pentru a găsi și aresta acuzații, nici unul din ei nu este încă în stare de arest. Prin urmare, procesul se desfășoară *in absentia*. Din 25 august 2014, 22 de martori au fost audiați și un total de 319 de obiecte au fost admise ca probe.

Cauza Hamadeh, Hawi și El-Murr (STL-11-02). Suplimentar cauzei primare, TSL și-a declarat competența în alte trei atacuri teroriste împotriva politicianilor libanezi Marwan Hamadeh, George Hawi și Elias El-Murr, considerând că acestea sunt legate că actul de terorism împotriva fostului Premier Hariri. Nu a fost emis un rechizitoriu pe acest caz, dar procuratura își continuă investigațiile pe cauza dată [34].

Cauzele de obstrucționare a justiției (STL-14-05, STL-14-06). Tribunalul Special pentru Liban a examinat două cazuri de obstrucționare a justiției împotriva doi jurnaliști și organizații media cu privire la dezvăluirea identității martorilor confidențiali în cadrul celei dintâi cauze Ayyash și alții. Procurorul a susținut că publicarea numelor martorilor s-a ridicat la interferența în

administrarea justiției deoarece a redus încrederea atât a martorilor cât și a publicului în capacitatea Tribunalului de a proteja martorii săi, situație care în temeiul Regulii 60 *bis* din *Regulile de procedură și probe* intră în jurisdicția TSL și este condamnabilă penal. Tribunalul a considerat societatea media Akhbar Beirut S.A.L. și jurnalistul Al Amin (STL-14-06) [31] vinovați în obstrucționarea justiției, stabilindu-le pedepsi sub formă de amendă de la 6 000 la 20 000 euro. În ceea ce privește societatea media Al Jadeed S.A.L. și jurnalistul Khayat (STL-14-05) [32], aceștia au fost pe deplin achitați în fața Camerei de apel a Tribunalului.

Înaltul Tribunal Penal Irakian. *Statutul ÎTPI* prevede pentru componența Camerei primei instanțe din cinci judecători. Hotărârile sunt adoptate prin votul majorității lor. Acestea sunt pronunțate în public. Hotărârea nu se eliberează decât pe baza unei decizii de condamnare, la care opiniile separate a judecătorilor pot fi anexate (art. 23(2)).

Persoana condamnată sau procurorul poate contesta verdictele și deciziile în recurs la Camera de apel din următoarele motive:

- a. dacă verdictul este în contradicție cu legea sau există o eroare în interpretarea ea;
- b. eroare de procedură.
- c. eroare de fapt material care a condiționat o eroare judiciară.

Curtea de apel poate menține, anula sau revizui deciziile luate de prima instanță sau judecătorul de investigație. În cazul în care Curtea de apel anulează un verdict de achitare sau eliberare pronunțat de prima instanță sau judecătorul de investigație, cauza va fi retrimisă primei instanțe pentru rejudecare sau judecătorului de investigație pentru punerea în aplicare a deciziei sale. În cazul în care noi dovezi sau fapte au fost descoperite care nu au fost cunoscute la momentul procedurii în fața primei instanțe sau Camerei de Apel și care ar fi putut fi un factor decisiv în pronunțarea verdictului, persoana condamnată sau Procurorul poate înainta Tribunalului o cerere de revizuire/rejudecare.

Tribunalul respinge cererea în cazul în care consideră că este neîntemeiată. Dacă Tribunalul constată că cererea este temeinică, acesta poate, după audierea părților, precum și în vederea modificării hotărârii:

- a. trimite cauza spre rejudecare la instanța inițială; sau
- b. trimite cauza unei alte instanțe; sau
- c. Camera de Apel reexaminează cazul.

Sentințele se execută în conformitate cu legea. Un aspect definitoriu al executării actelor jurisdicționale ale Tribunalului irakian este faptul că nicio autoritate, inclusiv Președintele Republicii, nu poate acorda o grațiere sau reduce sancțiunile emise de acest Tribunal (art. 27 (2) din Statut). Sentințele sunt supuse executării în termen de treizeci de zile după ce devin definitive.

Inițial, membrii Consiliului Guvernatorilor Irakieni doreau ca Tribunalul să examineze o serie largă de cazuri. În cele din urmă au fost de acord cu o serie limitată de 10 - 15 cazuri ce se concentrează asupra evenimentelor majore. S-a ajuns la consensul că doar criminalii de cel mai înalt grad vor fi urmăriți de către tribunal; alți autori urmau să fie judecați în fața instanțelor irakiene de rând.

Cauza Dujail (Procesul lui Saddam Hussein). Cea mai importantă și cunoscută cauză aflată pe rolul Tribunalului irakian, a fost și pe larg mediatizată în toată lumea. A fost calificată drept consecința firească a invaziei forțelor occidentale. Prima audiere legală în cazul lui Saddam Hussein în fața ÎTPI a avut loc la data de 1 iulie 2004. Saddam Hussein a respins acuzațiile împotriva lui. Deși avocații pentru apărarea lui Saddam Hussein nu au fost prezenți la ședința din 1 iulie, prima sa soție, Sajida Talfah, a angajat o echipă juridică multinațională de peste 20 de avocați. Guvernul irakian a anunțat la sfârșitul lunii iunie 2005 că fostul dictator va răspunde la 12 acuzații de crime împotriva umanității, existând mai mult de 500 de cazuri confirmate împotriva lui. Primul proces a început la 19 octombrie 2005.

Saddam, la o primă etapă era judecat pentru masacrul din Dujail [119]. El a fost acuzat simultan cu alți șapte foști înalți oficiali (Taha Yassin Ramadan, Barzan Ibrahim Al-Tikriti, Awad Hamed Al-Bander, Abdullah Kadhem Ruaid, Ali Daeem Ali, Mohammed Ali Azawi, Mizher Abdullah Rawed) de ordonarea și supravegherea omorurilor a mai mult de 140 de șiiți în localitatea Dujail, acte care constituie crime împotriva umanității [128, pag. 81].

La prima ședință de judecată, Saddam Hussein a pledat nevinovat la toate acuzațiile. Șapte co-inculpați, la fel au pledat nevinovat. În urma unei cereri a apărării pentru mai mult timp pentru a se pregăti, procesul a fost amânat până la 28 noiembrie 2005.

În săptămânile după prima ședință, echipa de avocați a lui Saddam a întâmpinat probleme serioase de securitate. Doi avocați au fost omorâți. În consecință, avocații apărării au impus un boicot asupra procesului, până când cerințele de securitate le-au fost îndeplinite. Cu câteva zile înainte de reluarea procesului, apărarea a anunțat ca a acceptat protecția din partea oficialilor irakieni și americani și va apărea în fața instanței la 28 noiembrie.

După o sesiune scurtă la 28 noiembrie, în cadrul căreia au fost prezentate unele mărturii cu privire la crimele de la Dujail, judecătorul Rizgar Mohammed Amin a ordonat o amânare de o săptămână până la 5 decembrie, pentru a acorda timp apărării să identifice alți avocați.

Procesul a continuat apoi timp de mai multe luni. La 19 iunie 2006, Procurorul a solicitat instanței, în argumentele sale de închidere, ca pedeapsa cu moartea să fie impusă inculpaților Saddam Hussein, Barzan al-Tikriti și Taha Yassine Ramadan.

Discursul de închidere al Apărării a avut la 26 iulie 2006 și a fost ținut de către un avocat atribuit din oficiu deoarece avocații lui Saddam Hussein au boicotat procesul având în vedere declarata angajare a procesului, eventualele iregularități procesuale și problemele majore de securitate.

La 5 noiembrie 2006, Saddam Hussein a fost găsi vinovat și condamnat la moarte prin spânzurare. Conform regulilor procedurale, ori de câte ori o condamnare la moarte sau închisoare pe viață este pronunțată, o procedură automată de apel va intra în vigoare. La 3 decembrie 2006, echipa de Apărare a depus apel împotriva verdictelor lui Saddam Hussein, Awad Hamed Al-Bander și Barzan Ibrahim Al-Tikriti [16, pag. 379]. La 26 decembrie 2006, Curtea de Apel a confirmat condamnarea la moarte împotriva lui Saddam Hussein.

Cauza Anfal. Al doilea proces a început în iunie 2006 [151, pag. 318 – 404]. Inițial Saddam Hussein a fost unul din inculpați. Legea irakiană, cu toate acestea, nu permite condamnări în lipsă, astfel Saddam Hussein a fost retras din lista inculpaților după moartea sa, în decembrie 2006, lăsând alți șase inculpați să fie judecați pentru genocid, crime împotriva umanității și crime de război. Baza de fapt a dosarului s-a referit la o serie de atacuri în 1988 și 1989 împotriva populației kurde din nordul Irakului. Aproximativ 180.000 de persoane au fost ucise, sute de mii de persoane strămutate și sute de sate distruse, inclusiv cu utilizarea substanțelor chimice și a gazelor. Sentințele au fost pronunțate în iunie 2007, acuzațiile au fost retrase împotriva unui inculpat, Tahir Tawfiq Yousif Ali Ani, din lipsă de probe. Doi (Farhan Mutlak Salih Al Jibouri și Sabir Abdul Aziz Al Hussain Douri) au fost condamnați la închisoare pe viață pentru genocid și crime împotriva umanității. Ali Hassan al-Majid, Hussein Rashid și Sultan Hashem au fost condamnați la moarte pentru genocid, crime împotriva umanității și crime de război.

Cauza Intifada Shaabani. Al treilea proces a început în august 2007 și sentința a fost pronunțată la 1 decembrie 2008. Procesul a fost legat de zdrobirea brutală a unei rebeliuni šiite organizate împotriva regimului lui Hussein în 1991. Ca rezultat al operațiunilor militare ale forțelor guvernamentale, peste 100 000 de šiiti au fost uciși și peste 500 000 s-au refugiat pe teritoriul Iranului. Trei din cei cincisprezece inculpați au fost achitați. Patru inculpați au fost condamnați la închisoare pe viață, șase au primit durate lungi de închisoare și doi au fost condamnați la moarte.

Având în vedere cele enunțate, nu putem trece neobservat cu vederea opiniile precum că instituționalizarea procesului penal de atragere la răspundere a oficialilor Partidului Ba'ath irakian este configurată ca o adevărată răzbunare politică asupra guvernării nefavorabile în persoana lui Saddam Hussein a unui stat bogat exportator petrolier de către marile puteri occidentale și în special SUA, mai degrabă decât un act al supremației justiției, pedepsirea fostului dictator autoritar vizualizându-se ca un simplu act barbar atât de specific istoricește conjuncturii politice a

popoarelor Orientului Apropiat, forțele democratice aliate neaducând în esență nimic în comun cu spiritul umanistic și civilizat de înfăptuire a justiției penale.

3.3. Concluzii la Capitolul 3

Cercetând segmentul *Dictio juris* al activității tribunalelor internaționalizate, am concluzionat următoarele:

1. Inițierea investigațiilor și pornirea cauzelor penale sunt printre cele mai critice obiective îndeplinite de tribunalele internaționale hibride. Aceste decizii, de obicei luate de procurori în prima instanță și revizuite de judecători, joacă un rol enorm în determinarea legitimității și succesului final al întregului angajament al legislației penale internaționale. Crimele deferite spre soluționare curților hibride sunt cu mult mai numeroase decât resursele puse la dispoziția lor, aceasta fiind o situație ce nu poate fi schimbată radical în viitorul apropiat. În cele ce urmează, vom analiza fiecare tribunal hibrid de tip clasic sub aspectul declanșării jurisdicției și desfășurării procedurilor.

2. Necesitatea declanșării jurisdicției internaționalizate în zonele afectate de conflict se datorează pe de o parte, lipsei încrederii din partea populației față de sistemul judiciar național deoarece înființarea unei autorități judiciare naționale exclusive nu ar fi condus la realizarea obiectivului de a aduce în fața justiției pe cei responsabili de infracțiunile comise, iar pe de altă parte, faptului că înființarea unui tribunal exclusiv internațional ar fi dus la diminuarea rolului autorităților judiciare naționale în proces și ar putea fi o sursă de critică, așa cum s-a întâmplat în cazul tribunalelor *ad-hoc* pentru fosta Iugoslavia și Ruanda.

3. Modalitățile de declanșare a jurisdicției internaționalizate îmbracă tipaje comune, rezidând în încheierea unei acord între guvernele naționale din statele afectate de conflicte interne/internaționalizate privind instituirea unui tribunal înglobând elemente interne și internaționale. O excepție din această serie de tribunale hibride o reprezintă Tribunalul pentru Liban, care din cauza divergențelor politice din Liban nu a putut fi instituit în baza acordului încheiat cu ONU, și a fost creat exclusiv în baza rezoluției Consiliului de Securitate în conformitate cu prevederile Cap. VII din Carta Națiunilor Unite. În acest context, nu putem să nu scoatem în vizor și cazul Tribunalului din Bagdad, care s-a transformat din ideea inițială de tribunal internaționalizat clasic în unul cu puternice conotații naționale, precum și să nu reliefăm implicarea continuă a forțelor ocupante în instituirea și activitatea acestuia.

4. Din perspectiva dreptului penal și procesual penal comparat, procedurile pendinte în fața forurilor hibride demonstrează caracteristici similare de operare, fiind dezvoltate în baza

acelorași standarde și garanții fundamentale. Elemente distincte pot fi vizualizate doar în ceea ce privește gradul de implicare al segmentelor național și internațional la cazul jurisdicției hibride.

5. Cauzele soluționate și aflate pe rolul tribunalelor internaționalizate demonstrează eficiența relativă a acestora. Or, pe de o parte sunt înregistrate succese în aspectul pedepsirii persoanelor vinovate de comiterea diferitor infracțiuni în statele vizate, inclusiv în cel mai înalt grad, cu respectarea standardelor internaționale relevante pe terenul procesului echitabil, iar pe de altă parte sunt catalogate deficiențe privind respectarea termenelor rezonabile de aducere a celor vinovați în fața justiției, amestecul politicului național în procedura de înfăptuire a justiției internaționalizate, precum și riscurile legate de faptul că persecutarea anumitor persoane se datorează altor motive decât celor de drept, fiind puse în joc anumite interese politice ale forțelor externe.

6. Cauzele soluționate de Tribunalul Special pentru Liban și Înalțul Tribunal Penal Irakian demonstrează conotații specifice, în primul rând datorită unor interese politice puternice din exterior care au stat la baza instituirii acestora, dar și datorită dreptului penal intern aplicabil. Or, la cazul Tribunalului libanez nu pot fi trecute neobservat cu vederea viziunile precum că pedepsirea atacului terorist și omorul premierului Hariri ar putea investigate și judecate exclusiv la nivel intern, fără a fi instituit în acest sens un for separat hibrid, iar la cazul Tribunalului din Bagdad – nu pot fi ignorate opiniile celor care vociferează asupra unor revanșe mai degrabă politice asupra membrilor fostului partid de guvernământ condus de Saddam Hussein.

4. ASPECTELE INEDITE ALE TRIBUNALELOR PENALE HIBRIDE

4.1. Elementele specifice Tribunalului Special pentru Sierra Leone

Analizând elementele specifice ale TSSL și încercând de a nu repeta considerentele expuse anterior pe parcursul prezentei cercetări științifice, subliniem că Tribunalul are jurisdicție *ratione materiae* în afara încălcărilor de norme penale internaționale, asupra infracțiunilor prevăzute de legislația națională precum abuzul de fete și incendierea intenționată, ambele foarte tipice pentru conflictul din Sierra Leone [63, pag. 457 – 515]. Astfel, art. 5 din Statut permite TSSL să judece persoane responsabile pentru infracțiuni referitoare la abuzul de fete prevăzute de Actul de Prevenire a Tratatului violent față de Copii din 1926 și infracțiuni referitoare la distrugerea violentă a proprietății prevăzute de Actul privind Distrugerii Grave din 1861.

Statutul, cu toate acestea, nu include toate elementele normelor internaționale umanitare. În schimb, autorii au adaptat Statutul în așa fel ca competența *ratione materiae* să corespundă percepției lor de conflict și atrocităților comise în această perioadă. De exemplu, Statutul omite crima de genocid din jurisdicția TSSL pentru că nu a existat nici o afirmație că victimele atrocităților din Sierra Leone au fost urmărite în funcție de apartenența la grupuri naționale, etnice, rasiale sau religioase. Anumite încălcări grave a Convenției de la Geneva din 1948, de asemenea, sunt excluse, în mare parte deoarece conflictul a fost văzut ca unul intern, iar încălcările grave se aplică preponderent conflictelor internaționale. În acest context, este notabil faptul că Secretarul General al ONU a justificat decizia de a crea o instanță mixtă invocând între altele că anumite crime sau aspectele legate de crimele comise în timpul conflictului sunt mai bine reglementate de legea internă decât de cea internațională.

În ciuda faptului că data de 23 martie 1991 este universal convenită ca început al conflictului, este marcant că jurisdicția temporală a fost limitată la judecarea crimelor comise din 30 noiembrie 1996, data eșuării Acordului de Pace de la Abidjan. Acest lucru a provocat controverse considerabile. Pentru unii, Tribunalul ar trebui să ia în considerație întregul război. Pentru alții, instanța ar trebui să ia în considerare numai actele comise după Acordul de Pace de la Lomé din 7 iulie 1999, având în vedere dispozițiile de amnistie prevăzute în articolul IX.

În final, decizia a fost luată pentru o combinație de practică și motive politice. Practic, s-a considerat că ar fi fost prea îndelungat și costisitor ca procurorul să investigheze crimele începând cu anul 1991. Politic, judecarea actelor post-Lomé a fost considerată inacceptabilă de ONU, care

s-a opus prevederilor amnistiei în primul rând. În plus, s-a considerat că a existat o răspândire suficientă a actelor comise de toate părțile în toate zonele geografice începând cu noiembrie 1996.

Acordul între ONU și guvernul din Sierra Leone explică faptul că Tribunalul Special este instituit pentru “a urmări persoanele care poartă responsabilitate în cel mai înalt grad pentru grave încălcări ale dreptului umanitar internațional și a legii din Sierra Leone care au avut loc în teritoriul din Sierra Leone, din 30 noiembrie 1996”. Acest mandat se repetă în Statut, cu mențiunea că TSSL trebuie să aibă, de asemenea, puterea de a urmări “acei lideri care, în comiterea infracțiunilor au amenințat constituirea și punerea în aplicare a procesului de pace în Sierra Leone”.

Spre deosebire de cele două tribunale penale internaționale de la Haga și Arusha, ale căror mandate solicită judecarea persoanelor responsabile pentru crime ale dreptului internațional, TSSL este primul tribunal internaționalizat care a utilizat noțiunea de „răspundere în cel mai înalt grad” ca standard pentru urmărirea penală a presupușilor autori. Deși acest standard îngust a fost recomandat inițial prin rezoluția Consiliului de Securitate, un raport ulterior elaborat de Secretarul General al ONU a sugerat înlocuirea frazei specifice cu termenul mai general „persoanele cele mai responsabile”. Potrivit Secretarului General, acest mandat mai larg ar permite urmărirea penală a „altor ofițeri de comandă în lanțul ierarhic” care ar putea fi considerați ca „cei mai responsabili” judecând după gravitatea crimelor sau scara lor. Statutul TSSL în cele din urmă a angajat limbajul rezoluției Consiliului de Securitate și procurorul este astfel legat de un mandat mai limitat decât ceea ce a fost sugerat de către Secretarul General. Cu toate acestea, interpretarea mandatului este încă o chestiune care ține de latitudinea procurorului [76, pag. 6].

Alt element specific jurisdicției *ratione personae* o constituie alineatele 2 și 3 din art. 1 al Statutului care oferă scutire de la jurisdicția TSSL. Această scutire constă în faptul că orice încălcări comise de participanții la operațiunea de menținere a păcii și personalul asociat intră sub jurisdicția statului trimițător. Jurisdicția asupra acestor persoane este efectuată de către TSSL numai cu respectarea a unei serii de condiții: 1) refuzul sau incapacitatea statului trimițător de a judeca cazurile; 2) cu acordul Consiliului de Securitate al ONU; 3) la propunerea statului trimițător de a aplica jurisdicția TSSL asupra astfel de persoane.

Unul dintre aspectele șocante ale războiului civil din Sierra Leone a fost brutalitatea și violența comise împotriva copiilor. Mandatată să-i judece pe cei care poartă răspundere în cel mai înalt grad pentru crime de război și crime împotriva umanității, TSSL este primul tribunal internațional care explicit își proclamă competența peste minorii între 15 și 18 ani, și este primul tribunal internațional pentru a judeca persoane vinovate de recrutarea și folosirea copiilor-soldăți în timpul conflictului. Astfel, martorii minori în cadrul TSSL sunt, prin urmare, de importanță unică și fără precedent [113, pag. 3].

În acest context, subliniem că Tribunalul Special pentru Sierra Leone are cea mai extinsă practică între tribunalele internaționalizate și chiar internaționale în relație cu copiii ca martori potențiali. Un consultant cu experiență vastă în justiția juvenilă a fost angajat pentru a proiecta principiile care ar asigura colaborarea cu agențiile pentru protecția copilului în furnizarea de asistență psihologică și identificarea potențialilor martori. Aceasta a condus la adoptarea unui protocol, care a inclus un test de vulnerabilitate și a furnizat măsurile necesare de confidențialitate și securitate. Potențialii martori au fost intervievați de un investigator specializat, 20 de persoane au fost selectate pentru a depune mărturie la proces, deși doar câteva în cele din urmă au făcut acest lucru. Deși acești martori au trecut vârsta de 18 ani, au continuat să beneficieze de măsuri speciale pentru copii, ceea ce a inclus acordarea de pseudonime și alte măsuri pentru a proteja identitatea lor. Au fost luate măsurile necesare pentru a evita re-traumatizarea copiilor, aceștia depunând mărturii video, deși unii au preferat să depună mărturie în sala de judecată.

În sarcina de a reprezenta victimele de război în Sierra Leone, procurorii au fost conștienți de importanța de a aduce în fața justiției tinerii infractori responsabili pentru acțiunile lor în timpul conflictului, dar, de asemenea, au recunoscut ca majoritatea copiilor-combatanți au fost ei înșiși victime. Având în vedere consensul general internațional că copiii sunt tratați în mod diferit decât adulții într-o instanță de judecată, procurorul s-a axat pe mandatul legal pentru a-i urmări numai cei „responsabilitate în cel mai înalt grad”. Cu toate acestea, persoanele cu vârsta cuprinsă între 15 și 18 ani la data comiterii infracțiunii pot fi judecate de către TSSL, deși procurorul este direcționat să recurgă la mecanisme de conciliere alternative, în cazul corespunzător. Dacă infractorul minor nu poate fi supus lipirii de libertate, atunci TSSL poate dispune alte forme de corecție [57, pag. 391].

TSSL, în activitatea sa, s-a confruntat cu câteva chestiuni semnificative legate de aspecte jurisdicționale, și anume:

Relația cu dreptul intern. Avocatul apărării a înaintat moțiuni preliminare punând în discuție constituționalitatea instituirii TSSL. Cererea a fost respinsă deoarece crearea Tribunalului este bazată pe un tratat valabil, instanța fiind supusă dreptului internațional și independentă de legislația internă, fapt menționat expres în raportul Secretarului General, deci Constituția nu poate fi aplicată aspectului instituirii jurisdicției.

Recrutarea copiilor soldați – o infracțiune în temeiul dreptului internațional cutumiar în 1996. La 31 mai 2004, Curtea de apel a considerat că recrutarea sau antrenarea copiilor sub vârsta de 15 ani în 1996 a constituit infracțiune în temeiul dreptului internațional și că inculpații sunt supuși răspunderii penale individuale pe întreaga perioadă acoperită de jurisdicția Curții, fiind invocată drept sursă normativă Carta africană privind drepturile și bunăstarea copilului din 1990.

Curtea a remarcat că până la 1996 Sierra Leone a ratificat Convenția de la Geneva din 1949, care cere protecția copiilor sub 15 ani de efectele războiului, precum și cele două Protocoalele Adicionale din 1977 și Convenția drepturilor copilului, care interzic angajarea copiilor soldați. Ea, de asemenea, a conchis că încălcarea acestor garanții fundamentale duce la răspunderea penală individuală. Conform opiniei disidente a unui magistrat, interzicerea recrutării copiilor-soldați a apărut mai târziu, când a intrat în vigoare Statutul de la Roma al Curții Internaționale Penale.

Imunitatea șefului statului în cauza Taylor. La 31 mai 2004, Curtea de apel a decis că șefii de stat nu dețin imunitate de la urmărirea penală în fața unui tribunal penal internațional, iar cererea preliminară a lui Charles Taylor pentru a contesta legalitatea acuzării lui pe motiv că la momentul înaintării ei, el a fost președinte al Liberiei, beneficiind de imunitate jurisdicțională, a fost respinsă în unanimitate. Curtea a concluzionat că TSSL este un tribunal penal cu elemente internaționale din cauza rolului ONU în instituirea sa.

Nulitatea amnistiei pentru crime internaționale. Potrivit Camerei de apel, amnistia acordată în conformitate cu Acordul de pace de la Lomé nu exclude judecarea crimelor internaționale și crimelor împotriva umanității comise înainte de iulie 1999. Curtea de apel a decis că amnistia se aplică numai în cadrul jurisdicțiilor naționale penale și nu poate acoperi crimele internaționale, asupra căror statele își pot exercita jurisdicția universală [96, pag. 17 – 18].

Un alt element specific al TSSL este faptul că deși are jurisdicție concurentă și întâietate față de instanțele de judecată naționale, și astfel pare a fi înzestrată cu puteri similare cu cele ale tribunalelor pentru fosta Iugoslavia și Ruanda, primatul acesteia este limitat la instanțele naționale și nu se extinde la instanțele din statele terțe. Curtea nu are puterea de a cere sau impune predarea un acuzat din orice alt stat. Cu toate acestea, fără puterea de a induce predarea celor ce poartă responsabilitate în cel mai înalt grad, Curtea poate să fie considerată ca un răspuns parțial reușit la conflictul care a inundat țara deoarece rolul central în acest conflict a fost jucat de actorii regionali. Liberia și Burkina-Faso au acordat atât sprijin considerabil Frontului Revoluționar Unit (FRU), bazele pentru a lansa atacuri, precum și furnizarea de muniție, antrenament și bani. Inculpații ar putea căuta refugiu în aceste teritorii, fiind în siguranță de la raza de acțiune a TSSL.

Din perspectiva criticii instituționale și funcționale ale TSSL, observatorii internaționali au ridicat câteva probleme:

- *Eficiența.* Când judecătorii din camera de primă instanță au început ședințele, durata acestora atingea în medie 1,5 ore pe zi, fapt ce a cauzat probleme considerabile în aspectul eficienței. Cu toate că durata ședințelor lor a crescut treptat, amânarea deschiderii procesului de apărare pe perioade îndelungate și examinarea unor cereri pe parcursul a mai multe luni, de asemenea a ridicat întrebări privind eficiența TSSL.

- *Controlul asupra sălii de judecată.* Există preocupări cu privire la procedurile inițiale privind confuzia referitoare la reguli și proceduri. Când a început procesul, judecătorii nu au dat dovadă de o experiență suficientă de control în sala de judecată. Unii au dat prea mult loc de manevră pentru părți sau inculpați individuali (cazul lui Hinga Norman), sau nu au fost în mod adecvat sensibili față de martori. Au existat preocupări că Camera de apel a fost prea intervenționistă și, ocazional, chiar a adoptat o abordare de “inchiziție” [96, pag. 20].

- *Asistență juridică insuficientă pentru camere.* În primul an judecătorii nu au avut asistența juridică calificată, deși această unitate a fost extinsă ulterior. Cu toate acestea, unii încă cred că sunt insuficienți asistenți juridici ai judecătorilor.

- *Președintele absent și timpul inadecvat pentru Camera de apel în Freetown.* Pentru a reduce cheltuielile și atrage candidați profesioniști, Camera de apel nu rezidă permanent în Freetown. Acest lucru este, de asemenea, valabil, pentru Președintele Curții. Deși este o prevedere utilă din perspectiva economiei surselor financiare, timpul alocat pentru vizitele la Freetown în fața Camerei de apel de regulă este prea scurt. În special, absența Președintelui lasă un vid în administrarea camerelor.

- *Interacțiunea cu sistemul judiciar local.* Având în vedere caracterul mixt al camerelor, acesta ar putea aduce o contribuție pozitivă la moștenirea Curții. Deși unele eforturi au fost făcute pentru a ajunge la Administrația judiciară din Sierra Leone, a existat puțin răspuns și doar câteva programe formale între judecătorii Tribunalului și actorii justiției locale, acest potențial nefiind realizat complet. Un factor ce a complicat interacțiunea între cele două sisteme – hibrid și național – a fost cererea menționată supra privind legalitatea instituirii TSSL depusă la Curtea Supremă din Sierra Leone.

Luând în considerație faptul că TSSL este totuși primul tribunal hibrid instituit în baza unui acord bilateral cu ONU, este firesc faptul că are câteva neajunsuri specifice analizate mai sus, majoritatea din care derivă din prevederile Statutului alteori ambigue. Cu toate acestea, rolul său în înfăptuirea justiției nu trebuie minimizat, iar aportul la conturarea jurisprudenței naționale și internaționale este cert. Astfel, fără îndoială, Tribunalul Special pentru Sierra Leone a servit drept bază pentru instituirea altor tribunale hibride și îmbogățirea practicii internaționale de domeniu penal.

4.2. Caracterele distincte ale Tribunalului Khmerilor Roșii

Remarcăm că structural și organizatoric, TKR este o creatură de compromis, fapt clar demonstrat de istoria de negocieri tensionate și prelungite, care au condus la instituirea sa. De la

bun început au apărut critici referitoare la legalitatea instituirii Tribunalului, privind jurisdicția limitată și referințele insuficiente la dreptul internațional [122, pag. 190]. Preocupări suplimentare s-au ridicat mai recent după ce au apărut dovezi ale interferenței politice, prejudecății și corupției în rândurile magistraților și angajaților Tribunalului [91].

De regulă, activității Tribunalului Khmerilor Roșii i se aduc următoarele critici:

Protecția legală insuficientă, de la instituirea TKR, multe organizații pentru drepturile omului și-au exprimat preocuparea privind activitatea instituției în conformitate cu legea cambodgiană, care în esență nu a fost aplicată de când francezii au părăsit țara în 1953. Plus, există și problema practică – profesia juridică a fost aproape în întregime ștearsă de regimul Khmerilor Roșii, astfel în stat există puțini juriști cu o bună cunoaștere a legii cambodgiene. Cu toate că există noi juriști talentați care lucrează la Tribunal, totuși se demonstrează o lacună de cunoștințe instituționale a dreptului și procedurii datorită pierderii multor profesioniști în domeniu. În plus, având în vedere faptul că Cambodgia nu a modificat substanțial legislația sa națională după perioada administrației franceze, există multe lacune care nu corespund standardelor internaționale în domeniul drepturilor omului. Au fost găsite deficiențe ale procedurii în ceea ce privește accesul la probele și fișierele instanței, accesul la asistența juridică garantată, interogarea martorilor, precum și eșecul de a asigura independența judecătorilor și procurorilor, protecția inadecvată a martorilor și dreptul la asistență juridică (internațională). Astfel, frica precum că procedura cambodgiană nu oferă suficiente garanții pentru respectarea drepturilor inculpaților, s-a dovedit a fi justificată prin incapacitatea instanței de a elimina sau disciplina judecătoria datorită lipsei dispozițiilor în cadrul legilor cambodgiene relevante [117, pag. 322 – 323].

Jurisdicția limitată a TKR conduce la faptul că mii de cadre inferioare a regimului Khmerilor Roșii nu vor fi supuși sub nicio formă de justiție penală pentru infracțiunile comise. Mulți experți în domeniul drepturilor omului consideră că competența Tribunalului este incorectă și injustă, iar judecarea responsabililor în cel mai înalt grad nu arată întreaga răspândire a atrocităților. Mai mult de atât, jurisdicția personală limitată pune victimele regimului într-o situație dificilă – criminalii pot trăi în localitățile lor, deținând poziții de putere și nu vor fi supuși răspunderii penale în fața TKR sau unei alte instanțe naționale.

Corupția, TKR s-a confruntat cu acuzații de corupție și lipsă de transparență. În a. 2007 majoritatea donatorilor internaționali și-au suspendat finanțarea până la cercetarea plângerilor depuse care au scos la iveală anumite scheme de corupție angajând personalul TKR. Conform unui nou acord încheiat între ONU și Cambodgia, a fost desemnat un consilier independent pentru a ajuta întărirea administrației Tribunalului prin investigarea respectivelor plângeri și asigurarea că reclamanții nu vor fi supuși represiunilor ulterioare.

Interferența politică, în ciuda măsurilor luate în adresa combaterii flagelului corupției, există preocupări pe marginea tentativelor amestecului oficialilor guvernului cambodgian în activitatea ofițerilor TKR, în special în ceea ce privește viitoarele investigații. Unii oficiali de rang înalt din guvernul Cambodgiei au fost împotriva oricăror investigații după încheierea primelor două procese, sugerând că desfășurarea altor anchete va destabiliza pacea în țară. O astfel de poziție submină respectul și pune sub semn de întrebare activitatea Tribunalului ca o instanță independentă [118].

Existența unor bariere de ordin procesual. Controversele încă înconjoară barierele procesuale ale justiției înfăptuite de Tribunal, în special aceasta se referă la încetarea cauzei în privința lui Ieng Sary, care ocupa funcții înalte de conducere în cadrul regimului Khmerilor, condamnat în absență, precum și amnistiiile acordate unor persoane care s-au predat forțelor guvernamentale în 1996. Națiunile Unite sunt insistente că nu trebuie să existe amnistie pentru crimele genocidului, crime de război și crime împotriva umanității; o amnistie acordată oricărei persoane care se află sub jurisdicția Tribunalului nu poate obstrucționa urmărirea penală a lor [81, pag. 102 – 103]. Mai mult, art. 40 din Statutul TKR prevede că guvernul regal al Cambodgiei nu ar trebui să solicite amnistierea sau grațierea persoanelor care ar putea fi cercetate sau condamnate pentru crimele de război, împotriva umanității și de genocid. Precum vedem, această prevedere care nu instituie interdicția absolută de a solicita amnistia sau grațierea, poate permite regelui Cambodgiei să protejeze anumite persoane de a fi cercetate sau urmărite penal de către Tribunal. De asemenea, nu este clară situația ce se va întâmpla cu acele persoane care au fost deja grațiate sau amnistiate, deși urmau a fi cercetate și judecate pentru ororile comise.

În contextul deficiențelor activității Tribunalului cambodgian, a fost scos în vizor faptul că așteptările comunității internaționale și a societății statului față de jurisdicția hibridă trebuie să fie realiste, deși este specific TKR caracterul adaptabil realităților de pe plan intern, jurisdicția de asemenea urmează să releve un produs final al necesităților și compromisului politic între forțele implicate.

Mai mult, TKR a întâmpinat probleme în ceea ce privește finalizarea procedurilor pendinte, în special în aspectul relaționării cu instanțele interne, fiind necesară o conlucrare mai apropiată între tribunalul hibrid și curțile de drept intern [83]. În așa mod, va fi atins obiectivul unui impact pe termen lung și durabil al activității jurisdicției internaționalizate, precum și justiția înfăptuită va fi mai aproape și în vizorul celor afectați de fărâdelegile comise de exponenții regimului Khmer.

Nu poate fi trecut cu vederea faptul că TKR a fost nevoit să-și dezvolte activitatea inclusiv având probleme de ordin administrativ, al resurselor și financiar, mijloacele disponibile nefiind

întotdeauna suficiente pentru buna administrare a justiției hibride, pe viitor fiind necesară o mai bună consolidare a capacităților instituționale a prezentelor și viitoarelor curți internaționalizate.

Trebuie să accentuăm și faptul că impactul discutabil al activității tribunalului rezidă și în lipsa altor inițiative de justiție tranzițională, grație în special absenței unei voințe politice ferme în acest sens. Totodată, pentru a facilita tranziția societății afectate de conflicte spre valori democratice, un accent aparte urmează a fi pus pe mecanisme de reconciliere națională și socială, nu doar pe acte de justiție punitive. TKR urma să acționeze drept mecanism de bază în cadrul unei strategii de reconciliere națională, însă experiența demonstrează că activitatea tribunalului mai degrabă a fost una izolată.

În lumina celor enunțate supra, urmează să conchidem că TKR este departe de perfecțiune, propriul record pentru corupție și amestec politic, precum și lacunele în domeniul legislației ridică întrebări privind capacitatea instanței de a satisface standardele internaționale ale procesului echitabil și respectarea drepturilor fundamentale ale omului. Cu toate acestea, tribunalul a obținut succese în alte domenii notabile, punând bazele unei schimbări sociale în Cambodgia, condiționând totuși creșterea încrederii populației locale în sistemul judiciar și sfârșitul unei lungi și odioase perioade de impunitate.

4.3. Aspectele distinctive ale Tribunalul Special pentru Liban

Statutul TSL se deosebește considerabil de cel al altor instanțe hibride, fiind primul tribunal hibrid instituit exclusiv în baza Rezoluției Consiliului de Securitate al ONU. Cu toate acestea, Statutul Tribunalului pentru Liban este, fără îndoială, cel mai “național” dintre statute, în sensul că conține multiple referiri la dreptul intern [115, pag. 125]. Spre deosebire de alte tribunale hibride, TSL nu este mandatat să judece încălcări ale dreptului umanitar internațional și dreptului penal internațional. Precum am analizat în textul capitolelor precedente, TSL are un mandat limitat, având competența de a-i judeca pe cei considerați responsabili pentru atacul terorist din 14 februarie 2005, care a rezultat în moartea fostului prim-ministru libanez Rafiq Hariri și moartea sau rănirea a altor persoane. Statutul precizează în art. 1 că elementele utilizate pentru stabilirea unei legături cu cazul Hariri sunt: intenția criminală sau motivul, scopul atacurilor, natura victimelor vizate, șablonul atacurilor (*modus operandi*), autorii.

O trăsătură inedită a TSL este faptul că acesta examinează doar infracțiunile interne. Competența materială a TSL a fost limitată la infracțiuni definite de dreptul libanez. Art. 2 lit. (a) din Statutul TSL, care definește legea penală aplicabilă, se referă la infracțiuni specifice definite de către Codul penal libanez (de asemenea, cunoscut ca Legea nr. 340 din 1943), și anume: acte

de terorism (art. 314-316.); infracțiuni și crime împotriva vieții și integrității personale (art. 547-568), care includ omorul și vătămarea corporală; asociații ilicite (art. 335-339), care includ asociațiile de criminali, o infracțiune care se aseamănă într-o oarecare măsură cu conceptul de conspirație criminală, bine cunoscută în dreptul penal anglo-saxon; eșecul de a raporta infracțiuni și contravenții (art. 398-400) [65, pag. 10].

Astfel, particularitățile TSL rezidă în legislația aplicabilă, în special dreptul material. Într-adevăr, competența sa *ratione materiae* include infracțiunea de terorism, care nu a fost examinată anterior de către alte instanțe cu caracter internațional. Cu toate acestea, în ciuda dimensiunii internaționale a acestei infracțiuni, conceptul de terorism la care se referă TSL este reglementat de legislația libaneză, deoarece art. 2 al Statutului stabilește dreptul penal libanez ca drept material aplicabil. Nu este vorba însă de o aplicabilitate *sic et simpliciter* (fără posibilitatea de adaptare și revizuire), în măsura în care ar fi operante interpretările legii libaneze în conformitate cu principiile generale ale dreptului internațional și drepturilor omului [23, pag. 62]. Este vorba despre o formulare rezultată din ordonanța Camerei de apel din 16 februarie 2011, care astfel a răspuns la întrebarea dacă în ceea ce privește dreptul material aplicabil, trebuie să se ia în considerare normele internaționale în material de terorism. Camera de apel a concluzionat că dreptul internațional, cutumiar sau convențional ce decurge din tratatele ratificate de către Liban poate oferi Tribunalului doar orientări de interpretare, care, totuși, va trebui să se limiteze la aplicarea conceptului de terorism astfel cum este definit de dreptul penal libanez, și anume art. 314 din Codul penal, și aplicat de către instanțele judecătorești libaneze.

Astfel, Camera de Apel a definit terorismul ca:

(i) un act intenționat, care constituie sau nu o infracțiune în temeiul altor dispoziții ale Codului Penal, care vizează răspândirea terorii;

(ii) utilizarea unor mijloace predispuse să constituie un pericol public, cum ar fi dispozitive explozive, materiale inflamabile, produse toxice sau corozive și agenți infecțioși sau microbi.

În examinarea sa detaliată, Curtea de apel a constatat că instanțele din Liban au folosit de multe ori o abordare îngustă (ii), aplicând infracțiunea de terorism doar la acțiunile ce vizau utilizarea de mijloace enumerate în mod specific în cod - care exclude de exemplu, atacurile cu arme [7].

Nu putem să nu invocăm faptul că jurisprudența TSL bazată pe această definiție deschide ușa pentru cristalizarea unei definiții internaționale a terorismului în dreptul internațional. Ordonanța Camerei de apel va servi probabil ca o piatră de temelie în stabilirea componentelor juridice ale infracțiunii de terorism în dreptul internațional.

O altă trăsătură specifică a TSL este crearea pentru prima dată în istoria instanțelor hibride a unui oficiu al apărării autonom. Instrumentele fondatoare ale TSL abordează rolul apărării în diverse dispoziții. Art. 2 alin. (1) din Acordul ONU – Liban reflectă art. 7 din Statutul TSL și stipulează că Tribunalul de a avea patru organe/subdiviziuni structurale: camerele, procurorul, grefa și oficiul de apărare. În conformitate cu art. 11 din Acordul ONU – Liban, șeful oficiului apărării beneficiază, în timpul aflării în Liban, de aceleași privilegii, imunități, scutiri și facilități acordate procurorului și adjunctului său, grefierului, și judecătorilor.

Este foarte important că, prin art. 13, guvernul libanez garantează că avocatul apărării, care de obicei practică în fața tribunalelor internaționale și internaționalizate ca angajat privat și nu ca membru al personalului, de asemenea, se va bucura de diferite tipuri de imunități în timpul aflării în Liban: imunitate de arestul personal sau detenție și de la sechestrarea bagajelor personale; inviolabilitatea tuturor documentelor referitoare la exercitarea funcțiilor sale ca avocat al unui suspect sau acuzat; imunitatea de jurisdicție penală sau civilă în ceea ce privește cuvintele rostite sau scrise și actele întreprinse în capacitatea sa de avocat, o astfel de imunitate continuă să le fie acordată după încetarea funcțiilor sale ca avocat al unui suspect sau acuzat; imunitatea de la orice restricții de imigrare în timpul sejurului său, precum și în timpul călătoriei sale la Tribunal și înapoi.

În cele din urmă, art. 15 alin. (1) din acord prevede că autoritățile libaneze trebuie să coopereze cu toate organele ale TSL, în special cu procurorul și avocatul apărării, pe parcursul procedurilor. Aceasta include facilitarea accesului tuturor avocaților la locul faptei, audierea de persoane și obținerea documente relevante solicitate în cadrul anchetei. Aceasta prevedere este un alt pas important în marșul spre egalitate între urmărirea penală și apărare în cadrul tribunalelor penale internaționale [38, pag. 798].

O trăsătură semnificativă a TSL este succesiunea Oficiului procurorului de la Comisia Internațională Independentă de Investigare a ONU. Această caracteristică distinge TSL de alte tribunale internaționale prin faptul că procesul de investigare realizat de Comisia Internațională Independentă de Investigare constituie, de fapt, baza embrionară a Oficiului Procurorului [71, pag. 259]. TSL este singurul tribunal internațional care are o reglementare a tranziției de acest tip. Astfel, art. 19 din Statutul TSL prevede că dovezile colectate cu privire la cazurile care fac obiectul Tribunalului Special, înainte de înființarea Tribunalului, de către autoritățile naționale libaneze sau de către Comisia Internațională Independentă de Investigare, în conformitate cu mandatul său, stabilit în Rezoluția Consiliului de Securitate nr. 1595 (2005) și rezoluțiile ulterioare, se primesc de către Tribunal; admisibilitatea lor este stabilită de către Camere în conformitate cu standardele

internaționale privind colectarea probelor, iar ponderea care trebuie acordată acestor probe se stabilește de către Camere.

Un alt aspect caracteristic doar TSL este procesul *in absentia*. Această prevedere statutară a ridicat numeroase controverse în rândul reprezentanților comunității internaționale, mulți fiind de opinia că desfășurarea procesului în absența inculpatului nu este echitabilă. Însă aici un rol important îl are situația politică și ostilitatea față de tribunal, nu trebuie neglijat faptul că organizația militarizată radicală șiită și politică Hezbollah (considerată de multiple state precum SUA, Marea Britanie, Olanda, Canada, Australia, Egipt și Israel drept teroristă) refuză să predea oricare din membrii săi cercetați de TSL. Astfel, procesul *in absentia* este unica cale de a judeca unii responsabili de atacurile teroriste. Art. 22 din Statutul TSL stabilește că:

1. Tribunalul Special desfășoară ședințe de judecată în absența acuzatului, în cazul în care acesta: a renunțat în mod expres și în scris la dreptul de a fi prezent; nu a fost predat Tribunalului de către autoritățile statelor în cauză; a dispărut sau nu poate fi găsit și s-au luat toate măsurile rezonabile pentru a asigura prezența sa în fața Tribunalului și pentru a-i aduce la cunoștință acuzațiile confirmate de judecătorul de investigație.

2. Când procesul se desfășoară în absența acuzatului, Tribunalul Special se asigură că învinuitul a fost notificat, sau a primit rechizitoriul, sau notificarea privind rechizitoriul a fost adusă la cunoștință prin publicarea în mass-media sau comunicarea în statul de reședință sau naționalitate; învinuitul a desemnat un apărător prin propria sa alegere, să fie remunerat de către învinuit sau, în cazul în care inculpatul nu poate achita serviciile avocatului, de Tribunal; ori de câte ori învinuitul refuză sau nu reușește să numească un avocat al apărării, acesta va fi alocat de Oficiul apărării al Tribunalului, în vederea asigurării unei reprezentări depline a intereselor și drepturilor lui.

3. În cazul de condamnare *in absentia*, învinuitul, în cazul în care nu a desemnat un apărător ales prin propria dorință, are dreptul de a fi rejudecat în prezența sa de către Tribunalul Special, cu excepția cazului în care el acceptă hotărârea.

Un proces *in absentia* poate fi doar o modalitate pentru a obține cel puțin dreptate parțială pentru crimele teroriste care au perturbat grav societatea libaneză. În cadrul impus de Statutul TSL, interpretat în conformitate cu jurisprudența proprie a Tribunalului, un astfel de proces va fi în conformitate cu drepturile universale ale omului și cele mai înalte standarde internaționale ale justiției penale [61, pag. 136]. Însă recurgerea la un asemenea proces ar trebui să fie o ultimă opțiune.

De asemenea, specific pentru TSL este existența unui judecător de anchetă preventivă internațional și autonom, numit de Secretarul General. Acest magistrat este unic în justiția penală

internațională, având un rol critic în revizuirea rechizitoriilor și pregătirea cazurilor spre judecată. Judecătorul poate colecta, de asemenea, dovezi - inclusiv la cererea acuzării sau apărării, sau a unei victime-parte la procedură.

O altă caracteristică a TSL este participarea victimelor, acestea având dreptul să-și exprime punctul de vedere și preocupările în conformitate cu Statutul. Acest lucru este rezultatul unui proces care și-a început evoluția în cadrul Curții Internaționale Penale și Tribunalului Khmerilor Roșii. La TKR, victimele pot participa în calitate de părți civile pentru a sprijini urmărirea penală și pentru a cere despăgubiri. Pe când intervenția victimelor în fața TSL nu este în calitate de reclamanți privați. Art. 17 din Statut este cel care determină rolul de victime în procedură, stipulând că în cazul în care sunt afectate interesele personale ale victimelor, Tribunalul permite ca opiniile și preocupările lor să fie prezentate și luate în considerare la etapele procedurii determinate ca adecvate de judecătorul de anchetă preventivă sau de Camera consideră și într-un mod care să nu prejudicieze sau să fie incompatibil cu dreptul la apărare și cerințele unui proces echitabil și imparțial; astfel de opinii și preocupări pot fi prezentate de către reprezentanții legali ai victimelor când judecătorul sau Camera le consideră oportune.

Această dispoziție este mai mult detaliată în Regulile de Procedură a TSL. Asume aici este prevăzută stabilirea de către Grefier a unei Secțiuni de asistență pentru victime și martori și a unei Secțiuni pentru participarea victimelor, ale căror funcții sunt reglementate în detaliu de către Regulile de Procedură [86, pag. 28].

În decizia de a permite participarea unei victime în cadrul procesului, rolul principal îl are judecătorul de anchetă preventivă. Acesta trebuie să ia în considerație dacă: solicitantul a furnizat probe *prima facie* că este o victimă; interesele personale ale solicitantului sunt afectate; participarea solicitantului are scopul de a exprima punctul de vedere și preocupările acestuia; și dacă participarea solicitantului ar aduce prejudicii sau ar fi în contradicție cu drepturile acuzatului și inconsistent cu procesul echitabil și imparțial.

De asemenea la stabilirea victimei ca parte la proces se va lua în considerare dacă: solicitantul având informații concrete relevante referitoare la vinovăția sau nevinovăția acuzatului este probabil să fie un martor; interesele personale ale solicitantului sunt diferite de cele ale altor victime care participă la acțiune; participarea solicitantului ar compromite integritatea, demnitatea, bună-cuviință și obiectivitatea procedurii; participarea ar cauza întârzieri inutile sau ineficiență în procedură; participarea propusă ar avea un impact negativ asupra securității procedurii sau a oricărei persoane implicate; și dacă participarea propusă ar fi în altfel în interesul justiției (Regula 86, Reguli de procedură și probe).

În ceea ce privește despăgubirea victimelor, art. 25 din Statutul TSL nu conține nici o prevedere care ar stipula că Tribunalul este responsabil pentru acordarea despăgubirilor persoanelor recunoscute ca victime. Curtea doar identifică victimele, iar grefierul va transmite pur și simplu autorităților competente ale statului în cauză constatarea că acuzatul a fost condamnat pentru o infracțiune care a cauzat un prejudiciu pentru victimă. Astfel, persoana recunoscută ca victimă sau reprezentantul ei poate să înainteze, în baza dreptului intern libanez, o cerere de reparare a prejudiciului cauzat unei instanțe naționale sau altui organ competent. În acest caz, hotărârea definitivă și obligatorie a TSL cu privire la răspunderea penală a persoanei condamnate este imperativă pentru instanțele naționale.

4.4. Înalțul Tribunal Penal Irakian – tentativă nereușită de instituire a unei jurisdicții internaționalizate

Analizând aspectele specifice ale Tribunalului irakian, urmează să scoatem în vizor în prim plan modalitatea sa de instituire, precum și să subliniem amestecul direct al forțelor ocupante în acest proces. Pe motivul implicării directe a Coaliției autorității provizorii în crearea Tribunalului, precum am reliefat în cadrul capitolelor precedente, ÎTPI a fost adesea privit ca un cal troian și un instrument de răzbunare al adversarilor regimului lui Saddam Hussein.

Au existat multiple critici referitor la faptul că baza legislativă a ÎTPI este ordonanța puterii ocupante, mai mult decât atât, controlul continuu al acestui proces din partea SUA a subminat legitimitatea și credibilitatea în percepția atât a lumii arabe cât și restului comunității internaționale. În plus, excluderea Forțelor Coaliției din jurisdicția tribunalului, a presupus o justiție politizată.

Nu există nici o normă sau precedent în dreptul internațional pentru ca o putere ocupantă, legitimitatea căreia este pusă la îndoială, să stabilească o curte penală națională excepțională. Cu toate acestea, nu există nicio îndoială cu privire la necesitatea de a judeca crimele comise de Saddam și alți reprezentanți majori ai regimului în fața unei instanțe specializate.

Având în vedere că ÎTPI este un tribunal special în afara sistemului legal irakian stabilit, se pune întrebarea dacă puterea ocupantă are autoritatea legală de a crea un astfel de tribunal. SUA este membru a celei de a Patra Convenție de la Geneva din 1949 și a Convenției de la Haga de 1907, precum și la evoluția ulterioară a dreptului internațional cutumiar. Conform acestor instrumente internaționale, SUA este o putere de ocupație, și nu poate: (1) schimba funcționarea administrației din teritoriul ocupat; (2) schimba sistemului juridic existent; (3) modifica statutul funcționarilor publici și a judecătorilor; (4) schimba legislația penală; (5) emite noi dispoziții

penale; (6) reține populația civilă altfel decât ca prizonieri de război; (7) schimba tribunale din teritoriul ocupat; (8) judeca locuitorii pentru acte comise înainte de ocupații; sau (9) încheia acorduri cu autoritatea guvernantă a teritoriului ocupat sau încheia acorduri în numele teritoriului ocupat care vor afecta negativ situația persoanelor protejate și restricționa drepturile conferite prin Convenția de la Geneva.

O excepție de la cele enumerate mai sus este că legislația penală a teritoriului ocupat poate fi abrogată sau suspendată de către puterea ocupantă în cazul în care acestea constituie o amenințare la adresa securității sale sau un obstacol în calea aplicării Convențiilor de la Geneva, sau dacă legile introduse de puterea ocupantă sunt mai favorabile pentru populația civilă.

Este de remarcat că drepturile omului, de la care este posibil de derogat, ar putea, în principiu fi suspendate în timp de război. În caz că o putere ocupantă a emis o declarație necesară și ea satisface tuturor condițiilor de derogare, persoanele protejate rămân a fi dependente doar de dreptul de ocupație. Nici o dispoziție al ultimului nu poate fi suspendat, la fel cum nici un drept stabilit nu este derogatoriu. Astfel, Convenția IV de la Geneva (1949) prevede că nici un acord nu poate fi încheiat, care „ar afecta într-o manieră defavorabilă situația persoanelor protejate” [60, pag. 29 – 37].

Art. 4 din Protocolul I la Convenția de la Geneva confirmă limitările de mai sus cu privire la puterea ocupantă. Deși SUA nu au ratificat Protocolul I, această prevedere se aplică în continuare, pentru că se consideră parte a dreptului internațional cutumiar. Prin urmare, se pune întrebarea dacă SUA a avut autoritatea legală de a stabili ÎTPI. Răspunsul depinde de cărui aspect al Statutului îi este adresată. În ceea ce privește procedurile și garanțiile privind dreptul la apărare, ÎTPI mai degrabă corespunde standardelor internaționale decât Codul de Procedură Penală irakian din 1971.

Nu există nici o îndoială că problema legalității instituirii ÎTPI a provocat o serie de discuții, dar ar trebui să ținem cont că situația juridică a instanței în prezent este mai clară, Guvernul irakian clar recunoscut de către Consiliul de Securitate ca autoritate suverană și legitimă, a adoptat Statutul ÎTPI cu modificări minore. De atunci, Curtea ocupă o poziție solidă în legislația irakiană și legalitatea acesteia nu mai este pe larg discutabilă.

În ceea ce privește Statutul ÎTPI, el este construit pe truismul că statele suverane dețin responsabilitatea primară de a judeca crimele definite în temeiul dreptului internațional[83, pag. 404]. Procesul de elaborare a statutului nu a fost transparent pentru comunitatea internațională. Acest lucru a determinat observatorii de a critica ÎTPI, pornind de la premisa că acesta va funcționa, de fapt, ca un ”tribunal marionetă a puterii ocupante”.

ÎTPI este un tribunal special, în sensul că nu este parte a sistemului obișnuit de justiție. Natura sa deosebită este evidențiată de existența sa temporară și jurisdicția exercitată asupra anumitor infracțiuni comise într-o perioadă determinată de timp și doar de anumite persoane.

Precum am analizat anterior, ÎTPI judecă doar persoane fizice: cetățeni și locuitori ai Irakului care, între 17 iulie 1968 și 1 mai 2003, au comis pe teritoriul Irakului sau în altă parte, crime de război, crime împotriva umanității, crime de genocid sau încălcări ale legislației penale irakiene. În măsura în care competența *ratione materiae* a Tribunalului constă dintr-un amestec de infracțiuni internaționale și interne, unii susțin că aici este un exemplu de “schizofrenie” [64, pag. 134].

Cu toate că Statutul prevede jurisdicția ÎTPI asupra cetățenilor non-irakieni, această prevedere trebuie interpretată în lumina Ordonanței 17 a Coaliției Autorității Provizorii, care oferă imunitate Forțelor Coaliției. De obicei, țările au dreptul să judece toate crimele comise pe teritoriul lor și o astfel de competență ar fi o parte din jurisdicția penală internă ca o chestiune de suveranitate. Precum am specificat, această excludere a ridicat întrebarea privind independența tribunalului față de puterea ocupantă.

Statutul limitează, de asemenea, competența temporală a ÎTPI la infracțiunile comise între 17 iulie 1968 și 1 mai 2003, dar nu oferă o careva limitare privind locul unde au fost comise crimele. În consecință, nu pare a fi necesar să se facă referire în mod expres la crimele comise de către cetățenii și rezidenții irakieni legate de războiul dintre Irak și Iran și invazia și ocuparea Kuweitului ca intrând în competența tribunalului în art. 1 lit. (b) din Statut, deoarece astfel de infracțiuni sunt deja incluse în jurisdicția ÎTPI. În acest sens, ar trebui remarcat faptul că legislația irakiană prevede jurisdicția asupra infracțiunilor comise în afara Irakului. În conformitate cu art. 7 Codul penal din 1969, de exemplu, competența teritorială irakiană se extinde la ”teritorii străine ocupate de armata irakiană în legătură cu infracțiuni care afectează siguranța sau interesele armatei”, și în conformitate cu art. 53(b) Codului de Procedură Penală din 1971, ”în cazul în care o crimă este comisă în afara Irakului, ancheta acestora va fi efectuată de unul dintre judecătorii de investigație numit de către Ministrul Justiției.” [14, pag. 327 – 390]

Maximele *nulla poene sine lege* și *nullum crimen sine lege* sunt considerate ca principii fundamentale ale dreptului penal. Ele au devenit cunoscute în aproape toate sistemele juridice din lume ca principii de legalitate. Articolele 11, 12, și 13 din Statut extind jurisdicția ÎTPI la trei infracțiuni de bază internaționale, și anume, genocidul, crime împotriva umanității și crime de război. Statutul definește aceste trei crime de bază identic definițiilor prevăzute de Statutul Curții Internaționale Penale, însă fără a stabili un fundament pentru aplicarea lor în legislația irakiană. Această abordare încalcă principiul legalității, întrucât aceste infracțiuni nu sunt prevăzute în

Codul Penal irakian din 1969 și nici nu au fost promulgate separat într-un alt act legislativ național publicat în Monitorul Oficial al Irakului.

Art. 14 din Statut stipulează crimele din legislația irakiană: a) amestecul sau încercarea de a manipula sistemului judiciar; b) risipa resurselor naționale c) abuzul de poziție și aplicarea politicilor care aproape au dus la amenințarea de război sau de utilizare a forțelor armate irakiene împotriva unei țări arabe. În timp ce literele (a) și (b) par să fie specifice pentru Irak cea mai importantă prevedere este litera (c). Acest lucru se datorează faptului că art. 14 alineatul (c) recunoaște infracțiunea de agresiune deși din punct de vedere intern [89, pag. 875]. Infracțiunea de agresiune încă nu a fost definită în Statutul Curții Penale Internaționale. Prin urmare actul definit de art.14 (c) ar trebui să fie tratat ca *novum* [56, pag. 116].

Statutul ÎTPI conține prevederi ce pun sub semnul întrebării independența judecătorilor și imparțialitatea lor, astfel:

Numirea judecătorilor, judecătorilor de investigație și a procurorilor irakieni. Consiliul Guvernului, un organism politic a cărui autoritate derivă de la Coaliția Autorității Provizorii, stabilită de puterea ocupantă, a fost împuternicit în baza Statutului să numească judecătorii, judecătorii de investigație și procurorii. Statutul oferă Consiliul Judiciar doar un rol consultativ limitat. Această procedură încalcă articolele 1-5 din Principiile fundamentale asupra independenței sistemului judiciar adoptate de ONU în 1985, care defavorizează numirea judecătorilor de către o autoritate politică. Ironic este faptul că o procedură asemănătoare a fost folosită de regimul Ba'ath și este paradoxal că aceiași metodă este folosită de ÎTPI pentru a judeca liderii fostului regim.

Numirea judecătorilor non-irakieni. Consiliul de Miniștri poate numi judecători non-irakieni, care trebuie să satisfacă anumite criterii, însă printre acestea nu se enumeră cunoașterea limbii arabe sau a sistemului legislativ irakian. Această prevedere este în contradicție cu legislația irakiană.

Numirea experților și observatorilor străini. Statutul tribunalului prevede că instanța numește consilierii externi pentru a furniza asistență judecătorilor cu privire la dreptul internațional și experiența tribunalelor similare. De exemplu, ONU nu permite membrilor personalului său să asiste Tribunalul direct. ÎTPI a numit Departamentul de Justiție al SUA, o agenție executivă a guvernului Statelor Unite, pentru a îndeplini acest rol [101, pag. 311]. Astfel, iarăși apar dubii în privința imparțialității ÎTPI.

Descalificarea membrilor partidului Ba'ath. Statutul ÎTPI în art. 33 prevede că "nici o persoană care face parte din Partidul Ba'ath nu poate fi desemnată ca judecător, judecător de investigație, procuror, angajat sau orice alt personal al Tribunalului". Această prevedere nu face careva delimitări între membrii activi ai regimului și cei care au fost nevoiți să se alăture pentru a-

și menține existența. Excluderea oricărui fost membru al partidului de la pozițiile de ofițer, procuror, judecător sau alt personal al ÎTPI subminează legitimitatea tribunalului prin furnizarea de dovezi pentru cei care susțin că procesul este un exercițiu de justiție al învingătorilor [62, pag. 296].

Destituirea Președintelui Tribunalului de către Consiliul de Miniștri este o gravă încălcare a independenței judecătorilor, care trebuie să fie protejați împotriva amestecului politic. Legislația națională prevede că problemele de destituire și disciplină sunt prerogativa Consiliului Judiciar.

În același context, nu putem trece neobservat cu vederea și anumite carențe ce derivă din Regulile de procedură ale Tribunalului. Inițial, atât Statutul cât și Regulile de procedură se asemanau cu cele ale altor tribunale internaționale, mai ales Tribunalului Special pentru Sierra Leone, dar ulterior au fost schimbate de mai multe ori. Cu fiecare modificare a normelor, tot mai multă încredere a fost acordată Codului irakian de Procedură Penală din 1971. Rezultatul este un hibrid necorespunzător a ambelor sisteme. În practică, procedurile Tribunalului – modul în care se colectează probele, rolul judecătorului de instrucție, poziția dominantă a judecătorului, rolul documentelor justificative, precum și alte astfel de aspecte – se aseamănă foarte mult cu cele aplicate în instanțele penale irakiene, deoarece acesta este sistemul cu care judecătorii sunt mai obișnuiți [139].

Trebuie de notat faptul că multe elemente pozitive împrumutate din practica internațională care au fost prezente în Statutul inițial au fost excluse. Există și o serie de alte aspecte procedurale tulburătoare:

- Normele referitoare la tratamentul bănușilor și/sau acuzașilor nu par să ofere garanșii adecvate pentru deșinușii. Competenșele de detenșie prevăzute în art. 44 sunt excesiv de largi și tratează bănușitul ca și cum acesta este o persoană deja pusă sub acuzare pentru o infracșiune. Iar art. 46 nu oferă recunoaștere suficientă a drepturilor în timpul interogatoriului condus de către judecătorii de investigașie.

- Nu există nici o clauză de inadmisibilitate a probelor luate sub presiune sau în circumstanșe coercitive. Modificările Coalișiei Autoritășii Provizorii introduse în Codul de Procedură Penală din Irak interzic astfel de dovezi, dar nu este clar dacă Tribunalul va lua în considerare aceste modificări.

- Drepturile apărării nu se conformează dreptului internașional. Acestea sunt formal protejate prin art. 19 din Statut, care reflectă în mare măsură minimul garanșiilor internașionale ale unui proces echitabil prevăzute la art. 14 din Pactul internașional cu privire drepturile civile și politice. Cu toate acestea, Statutul revizuit a eliminat orice referire la dreptul acuzatului de a examina martorii în aceleași condișii ca și partea acuzării.

- Standardul de dovezi necesare pentru a condamna ar trebui să fie clarificat, iar Tribunalul ar trebui să urmeze exemplul tribunalelor internaționale recente, folosind standardul de *dincolo de orice îndoială rezonabilă*.

- Dreptul la prezumția de nevinovăție impune ca o persoană să nu fie judecată anticipat. Acest drept presupune că toți funcționarii publici ai statului nu trebuie să facă declarații care atestă în mod expres sau sugerează vinovăția unei persoane care nu a fost încă condamnată. Declarațiile repetate ale oficialilor guvernului irakian și guvernului SUA încalcă flagrant acest drept. Asemenea declarații au venit uneori și din partea judecătorilor ÎTPI. Astfel, un judecător al Tribunalului a declarat că președintele irakian care abia urma să fie judecat *"a persecutat kurzii. El i-a ucis. De asemenea, el a folosit arme chimice, cu scopul de a comite genocid împotriva acestei rase, împotriva acestui popor, pentru a-i eradica ca națiune. De asemenea, el a persecutat șiiții din cauza convingerilor lor religioase"*. Un alt judecător afirma că președintele este *"unul dintre cei mai răi tirani din istorie."* Astfel de declarații sunt dovada prejudecății judecătorilor ÎTPI și, în consecință a lipsei de imparțialitate a procedurii în fața Tribunalului [40, pag. 2 – 5].

Alte probleme evidențiate includ accesul la apărător și faptul că nu există privilegiul avocat-client. De asemenea, preocupările specifice includ lipsa unor reguli clare privind divulgarea, permiterea procedurilor *in absentia*, termenele insuficiente pentru a pregăti apărarea, precum și discreția excesivă a instanței de a intra în sesiuni închise, ceea ce poate încălca dreptul la un proces public. În special, există dispoziții inadecvate pentru protecția martorilor, inclusiv victime ale violului sau altor infracțiuni de natură sexuală.

Alte critici aduse Tribunalului se referă la pedeapsa cu moartea, deoarece această pedeapsă este crudă și inumană și încalcă articolele 3 și 5 din Declarația Universală a Drepturilor Omului. Mai mult decât atât, nici o instanță internațională sau internaționalizată nu poate impune pedeapsa cu moartea. Prin urmare, ONU și cele mai multe țări au refuzat să trimită experți la ÎTPI pentru că nu doresc să participe la un proces care ar putea duce la o condamnare la moarte și unde drepturile acuzatului nu sunt garantate.

În același timp, trebuie amintit faptul că, în sistemul judiciar irakian, pedeapsa cu moartea a existat timp de sute de ani și ar fi inacceptabil ca un dictator acuzat de crime internaționale severe, primește o condamnare pe viață, iar un cetățean obișnuit este condamnat la moarte.

Dincolo de argumentele politice și emoționale cu privire la pedeapsa cu moartea, este important să se abordeze problema dintr-o perspectivă juridică. În primul rând, art. 24 din Statutul ÎTPI, care stipulează sancțiunile ce pot fi impuse de către Tribunal, nu se referă la pedeapsa cu moartea, sunt menționate pedepsele prevăzute în conformitate cu legislația irakiană, care la rândul său poate fi modificată. Mai mult decât atât, nu se poate ignora faptul că autoritățile de ocupație

au suspendat pedeapsa cu moartea la 10 iunie 2003 (Ordonanța 7), dar aceasta a fost restabilită de guvernul interimar irakian la 28 aprilie 2004 [155]. Având în vedere principiul *lex mitior*, în cazul de schimbare a dreptului penal după comiterea infracțiunii, autorul acesteia ar trebui să fie judecat în baza celor mai favorabile norme legislative, adică Saddam Hussein urma să fie condamnat la închisoare pe viață.

Analizând caracteristicile instanțelor internaționalizate putem afirma că ÎTPI demonstrează multiple carențe la capitolul instituirii jurisdicției internaționalizate deoarece:

- ÎTPI nu a fost instituit pe baza unui acord între Irak și ONU, ci de puterea ocupantă;
- în completul de judecată a ÎTPI nu sunt prezenți judecători străini, iar personalul asistent non-irakian aparține în majoritate puterii ocupante;
- baza legislativă a Tribunalului nu a fost destul de pregătită și este contradictorie, încălcând mai multe principii fundamentale.

În rezultat, putem afirma că Înalțul Tribunal Penal Irakian este o instanță națională specială și extraordinară instituită de puterea ocupantă, legalitatea căreia este pusă sub semnul întrebării.

Înalțul Tribunal Penal Irakian a pronunțat primele sentințe și primii inculpați au fost executați. Practic, nu există îndoieli că Saddam Hussein a fost vinovat de mai multe infracțiuni care ar trebui să fie pedepsite și este foarte posibil că verdictul ÎTPI este just. Cu toate acestea, procedurile nu au respectat standardele internaționale unui proces echitabil. Este greu de înțeles de ce, într-o situație în care irakienii și comunitatea internațională s-au convins că este necesar să se judece infracțiunile vechiului regim, a fost instituit un tribunal al cărui Statut are multe erori care par rezultatul ignoranței administrației americane. Toate aceste erori trebuie corectate, deoarece instanța se va pronunța și în privința altor persoane care, ca orice ființă umană au dreptul de a fi judecate de un tribunal imparțial, independent, onest, ce respectă garanțiile procedurii juridice corespunzătoare. Nu este necesar de a convinge pe cineva că Irakul are nevoie de justiție, însă nu de justiția învingătorilor.

4.5. Concluzii la Capitolul 4

Analizând trăsăturile inedite ale tribunalelor penale hibride, am formulat următoarele concluzii specifice:

1. TSSL fiind primul tribunal hibrid instituit în baza unui acord bilateral cu ONU, demonstrează în mod firesc anumite neajunsuri specifice, majoritatea din care derivă din prevederile Statutului alteori ambigue. Astfel, probleme referitoare la eficiența jurisdicției, confuziile legate de reguli și proceduri, timpul inadecvat pentru activitatea și managementul camerei de apel, interacțiunea complicată cu sistemul judiciar local au subminat într-un oarecare

mod credibilitatea justițiabililor și a comunității internaționale în justiția hibridă înfăptuită, însă cu toate acestea, rolul TSSL nu trebuie minimizat, iar aportul la conturarea jurisprudenței naționale și internaționale este cert. Din această perspectivă, fără îndoială, Tribunalul Special pentru Sierra Leone a servit drept bază pentru instituirea altor tribunale hibride și îmbogățirea practicii internaționale de domeniu penal.

2. În contextul deficiențelor activității Tribunalului cambodgian, a fost scos în vizor faptul că așteptările comunității internaționale și a societății statului față de jurisdicția hibridă trebuie să fie realiste, deși este specific TKR caracterul adaptabil realităților de pe plan intern, jurisdicția de asemenea urmează să releve un produs final al necesităților și compromisului politic între forțele implicate. Realmente, TKR este departe de perfecțiune, propriul record pentru corupție și amestec politic, precum și lacunele în domeniul legislației ridică întrebări privind capacitatea instanței de a satisface standardele internaționale ale procesului echitabil și respectarea drepturilor fundamentale ale omului. Cu toate acestea, tribunalul a obținut succese în alte domenii notabile, punând bazele unei schimbări sociale în Cambodgia, condiționând totuși creșterea încrederii populației locale în sistemul judiciar și sfârșitul unei lungi și odioase perioade de impunitate.

3. Statutul și activitatea Tribunalului Special pentru Liban au reliefat multiple aspecte inedite în ceea ce privește competența materială exclusiv pe baza dreptului intern, cristalizarea unei definiții internaționale a terorismului în dreptul internațional, crearea pentru prima dată în istoria instanțelor hibride a unui oficiu al apărării autonom caracterizat prin garanții și privilegii similare magistraților internaționali, participarea activă a victimelor, discutabila judecată în contumacie a persoanelor care nu pot fi identificate fizic, fiind protejate de grupările islamiste radicale (Hezbollah). Cu toate aceste, criticile aduse modalității de instituire a acestei jurisdicții în mod direct prin intermediul rezoluției Consiliului de Securitate, disputata necesitate de creare a unui tribunal hibrid pentru investigarea și judecarea în esență a unei singure fapte lipsite de amploare de atentat terorist asupra primului ministru libanez, precum și opiniile nelipsite de fundament factologic și juridic privind tentativele de influență prin intermediul procedurii internaționalizate asupra guvernului sirian și al liderului acestuia, în mod inevitabil au determinat o atitudine contradictorie față de activitatea TSL, finalitățile căreia nu par a fi de curând atinse.

4. Mai mult, la capitolul ÎTPI, nu putem trece neobservat cu vederea opiniile precum că instituționalizarea procesului penal de atragere la răspundere a oficialilor Partidului Ba'ath irakian este configurată ca o adevărată răzbunare politică asupra guvernării nefavorabile în persoana lui Saddam Hussein a unui stat bogat exportator petrolier de către marile puteri occidentale și în special SUA, mai degrabă decât un act al supremației justiției, pedepsirea fostului

dictator autoritar vizualizându-se ca un simplu act barbar atât de specific istoricește conjuncturii politice a popoarelor Orientului Apropiat, forțele democratice aliate neaducând în esență nimic în comun cu spiritul umanistic și civilizat de înfăptuire a justiției penale. Iar în lumina situației actuale din Siria, continuând veritabilul război civil între rebelii susținuți de multiple puteri occidentale și forțele guvernamentale ale lui Assad susținute de Rusia, toate în contextul luptei declarate cu recent configurata organizație teroristă Statul Islamic, nu se par atât de bizare opiniile precum că procesele de înlăturare de la guvernământ ale lui Bashar al-Assad și Partidului Ba'ath sirian au început mult mai devreme, instituționalizarea Tribunalului Special pentru Liban, oficialii cărora deseori au menționat despre existența depozitiilor privind implicarea forțelor siriene în atacurile persecutate din Liban, fiind un fapt care certifică intenția anumitor state de a schimba guvernarea socialistă în Siria spre una favorabilă lor, mai ales în condițiile destinului politic lamentabil al Partidului Ba'ath irakian.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

În contextul celor expuse, **scopul principal** al prezentului demers științific urmărește cercetarea multiaspectuală a instituției tribunalelor penale naționale internaționalizate (hibride), cu stabilirea aspectelor inedite ale acestora din perspectiva identificării celor mai optime soluții pentru stabilirea unei justiții fiabile pentru toți actorii și entitățile din zonele afectate de conflicte interne sau internaționale, justiție susceptibilă să reprime cele mai grave crime comise pe aceste teritorii și să restabilească echitatea socială. Cercetarea desfășurată ne-a permis să degajăm următoarele **concluzii cu caracter general**, și anume:

1. Doctrina dreptului internațional penal nu are un concept comun pentru desemnarea acestui tip de jurisdicții. Cercetarea în cauză ne-a permis să concluzionăm că sunt utilizate două abordări: **tribunale penale naționale internaționalizate** și **tribunale hibride**. Ambele concepte se referă la o formă specifică de jurisdicție de represiune universală, fiind compromisul "hibrid" dintre sistemul dreptului penal național și dreptului internațional penal, de unde provine denumirea lor. Prin urmare, cei doi termeni, **tribunale penale naționale internaționalizate** și **tribunale penale hibride**, sunt și vor fi utilizați cu titlu de sinonime în dreptul internațional penal, pentru că ambii reflectă, în egală măsură, același concept și răspund, în egală măsură, naturii juridice duale a acestor jurisdicții.

2. Tribunalele penale hibride reprezintă un produs firesc al evoluției relațiilor sociale și a viziunilor comunității internaționale cu privire la înfăptuirea justiției în zonele afectate de conflicte, fiind luate în calcul realizările și eșecurile jurisdicțiilor internaționale cu caracter *ad-hoc*. Studiul multiaspectual al tribunalelor hibride permite să conchidem asupra faptului că forma respectivă a jurisdicțiilor plasate în planurile intern și internațional constituie o nouă configurație a justiției în lume și vine să răspundă necesităților socio-politice de a riposta împotriva încălcărilor drepturilor omului din diferite regiuni ca urmare a conflictelor interne sau internaționalizate, precum și să pună capăt impunității în special a oficialilor de diferit rang în respectivele zone.

3. Tipologia tribunalelor hibride este variată, conceptul de tribunal penal hibrid înglobând o categorie de instanțe internaționalizate, elementele definitorii ale cărora pot fi diferite. Totuși, finalitatea juridică a diverselor tipuri de tribunale hibride este certă, instanțele respective constituie o alternativă excelentă jurisdicțiilor penale cu caracter *ad-hoc*, dar și Curții Internaționale Penale deoarece permit investigarea și persecutarea unei varietăți de crime de război și contra umanității comise în limitele teritoriale ale unui stat, care nu reclamă capacități judiciare pentru a organiza și desfășura o anchetă corespunzătoare standardelor internaționale relevante, justiția internaționalizată fiind desfășurată în termene relativ restrânse și antrenând cheltuieli rezonabile.

Totodată, justiția înfăptuită este în vizorul victimelor nemijlocite ale crimelor comise și în general a populației statului ce a avut de suferit de pe urma conflictului produs. Curțile hibride reprezintă un efort sincer și laudabil, orientat spre a îmbunătăți experiențele judiciare prin care trec societățile post conflictuale, și de a remedia multe dintre deficiențe ale tribunalelor internaționale și naționale în materie. Unele dintre avantajele potențiale ale tribunalelor hibride includ capacitatea de a stimula o mai largă acceptare publică, edificarea capacităților locale și diseminarea normelor internaționale în materia contenciosului drepturilor omului.

4. Organizarea și structura tribunalelor naționale internaționalizate, deși reprezintă unele aspecte specifice, pot fi încadrate în anumite tipare prestabilite comune tuturor instanțelor hibride. Componenta tribunalelor internaționalizate este logică și reflectă în mod direct competențele acestor instanțe de investigare și judecare a infracțiunilor comise în teritoriile statelor afectate de conflicte interne sau fărâdelegilor săvârșite în perioada aflării la putere a anumitor regimuri non-democratice. Reprezentând o tipologie nouă a instanțelor penale, așa-numita “a treia generație de curți”, ele nu au reușit încă să demonstreze careva aspecte organizatorice de excepție. Pe de altă parte, aspectele de structură ale curților penale, fie ele interne sau internaționale, cu caracter *ad-hoc* sau permanent, denotă anumite caracteristici stabile și obligatorii, fiecare instanță incluzând magistrați, procurori, personal administrativ și corp judiciar de asistență, diviziunile respective marcând activitatea jurisdicțională a oricărui for penal.

5. Cauzele soluționate și aflate pe rolul tribunalelor internaționalizate demonstrează eficiența relativă a acestora. Or, pe de o parte sunt înregistrate succese în aspectul pedepsirii persoanelor vinovate de comiterea diferitor infracțiuni în statele vizate, inclusiv în cel mai înalt grad, cu respectarea standardelor internaționale relevante pe terenul procesului echitabil, iar pe de altă parte sunt catalogate deficiențe privind respectarea termenelor rezonabile de aducere a celor vinovați în fața justiției, amestecul politicului național în procedura de înfăptuire a justiției internaționalizate, precum și riscurile legate de faptul că persecutarea anumitor persoane se datorează altor motive decât celor de drept, fiind puse în joc anumite interese politice ale forțelor externe.

6. Statutul și activitatea Tribunalului Special pentru Liban au produs multiple aspecte inedite în ceea ce privește competența materială exclusiv pe baza dreptului intern, cristalizarea unei definiții internaționale a terorismului în dreptul internațional, crearea pentru prima dată în istoria instanțelor hibride a unui oficiu al apărării autonom caracterizat prin garanții și privilegii similare magistraților internaționali, participarea activă a victimelor, discutabila judecată în contumacie a persoanelor care nu pot fi identificate fizic, fiind protejate de grupările islamiste radicale (Hezbollah). În pofida criticilor aduse modalității de instituire a acestei jurisdicții în mod

direct prin intermediul rezoluției Consiliului de Securitate, disputata necesitate de creare a unui tribunal hibrid pentru investigarea și judecarea în esență a unei singure fapte (atentat terorist asupra primului ministru libanez), precum și opiniile nelipsite de fundament factologic și juridic privind tentativele de influență prin intermediul procedurii internaționalizate asupra guvernului sirian, totuși acest model ne poate servi drept pistă pentru arhitecturarea unei jurisdicții hibride îmbunătățite. Activitatea jurisdicțiilor cercetate ne oferă cert lecții învățate pentru crearea unei instanțe hibride atunci când contextul o va reclama, proiecția luând în calcul toate avantajele existente și va exclude carențele nedorite și criticabile.

Astfel, **problema științifică importantă soluționată** presupune o natură juridică duală, care în primul rând constă în argumentarea viabilității și eficienței tribunalelor penale naționale internaționalizate în perspectiva oportunității recurgerii la acest tip pentru restabilirea justiției pe teritorii măcinate de conflicte interne sau internaționale specifice și pedepsirea vinovaților de comiterea celor mai grave crime internaționale. Pe de altă parte, demonstrarea eficacității lor justifică ipoteza recurgerii la acest format pentru instituirea unei jurisdicții de contencios al drepturilor omului pentru prevenirea și repararea încălcărilor drepturilor omului, în timp de pace, pe teritoriile afectate de conflictele armate, unde persistă o suveranitate contestată.

În consecință, concluziile formulate sugerează anumite **recomandări** și **propuneri** pe care îndrăznim să le avansăm, în contextul promovării jurisdicției penale cu caracter hibrid, și anume:

1. Există argumente valabile pentru ca justiției naționale internaționalizate să i se acorde prioritate asupra justiției internaționale clasice, atunci când un stat afectat de conflicte interne sau cu caracter internațional se confruntă cu deficiențe privind atragerea indivizilor la răspunderea internațională penală pentru comiterea infracțiunilor internaționale. Deoarece tribunalul penal hibrid reprezintă o categorie de jurisdicție specifică se recomandă operarea cu această construcție inclusiv atunci când un stat se confruntă cu comiterea unor grave ofense aduse dreptului internațional penal pe un teritoriu pe care nu-l controlează efectiv, iar persecutarea făptașilor conform justiției naționale sau internaționale este fie imposibilă, fie nerezonabilă. Considerăm că în acest caz tribunalul hibrid este soluția cea mai optimă inclusiv pentru justiție post-conflictuală.

2. Chiar dacă practica tribunalelor hibride a fost gândită pentru represiunea infracțiunilor internaționale, ea ar constitui un model fiabil și efectiv pentru examinarea cazurilor de încălcare a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului pe teritorii cu jurisdicție contestată, nu atât din perspectiva soluționării diferendelor teritoriale, cât din raționamente de reparare, prevenire și încetare a încălcărilor pe teritorii unde nu există un sistem de justiție echitabilă, constituțională și independentă. Asemenea tribunale ar fi soluția optimă pentru examinarea în exercițiul legalității a oricăror cazuri de încălcare a drepturilor omului pe teritoriul autoproclamate republici nistrene

până la soluționarea definitivă a conflictului nistrean. Ținând cont de faptul că în prezent unica jurisdicție internațională, care examinează cereri din partea persoanelor care locuiesc pe teritoriul autoproclamatei republici nistrene, este Curtea Europeană a Drepturilor Omului, propunem instituirea unui tribunal hibrid competent pentru examinarea acestor plângeri până la adresarea lor Curții Europene. ”Viitorul” tribunal hibrid ar putea fi constituit sub egida Consiliului Europei, care dispune de expertiza necesară în materia supremației legii, statului de drept și respectării drepturilor omului. Crearea ar putea urma precedentul TSSL: la solicitarea Guvernului Republicii Moldova, CoE și RM ar putea încheia un acord de înființare a unui Tribunal Special pentru Teritoriul autoproclamatei republici nistrene. De asemenea, în baza acordului, CoE ar putea identifica fonduri, cel puțin pentru crearea și funcționarea primilor 2-3 ani ai tribunalului. Jurisdicția nou creată ar putea cuprinde o cameră compusă din 7 judecători, dintre care 3 desemnați de autoritățile constituționale ale Republicii Moldova, după diferite formule (Consiliul Superior al Magistraturii, Curtea Constituțională, Curtea Supremă de Justiție), și 4 desemnați de CoE. Judecătorii moldoveni ar fi preferabil să fie magistrați de carieră sau fost judecători moldoveni la Curtea Europeană. Judecătorii internaționali ar putea și ei să fie desemnați după varii formule: fie de către Secretarul General al CoE, fie de către Președintele Curții Europene a Drepturilor Omului, care la rândul lor ar putea fi și ei foști judecători ai Curții Europene a Drepturilor Omului (sau judecători experimentați din cadrul altor tribunale hibride) sau doctrinari notorii. În privința dreptului aplicabil pentru această formulă de tribunal hibrid adaptată la contenciosul drepturilor omului, ar putea fi preluat modelul Tribunalului Special pentru Liban, care este cel mai ”național” în acest sens, cu cele mai multe trimiteri la dreptul intern. Prin urmare, dreptul aplicabil ar putea fi o simbioză armonioasă dintre legislația Republicii Moldova și Convenția europeană a drepturilor omului, astfel cum a fost interpretată de Curtea Europeană în jurisprudența sa.

Impactul instituirii unui asemenea tribunal ar fi crucial pentru crearea unei ”zone de acoperire” a drepturilor omului în stânga Nistrului. Pentru buna funcționalitate a acestei jurisdicții, în special dotate cu încredere asupra actului justiției, sub garanția judecătorilor internaționali, este recomandabil ca sursa de creare totuși să fie de origine externă, după cum am menționat, acordul dintre RM și CoE.

3. Pentru fundamentarea recomandării precedente, propunem conturarea unei noi instituții în dreptul internațional penal, parte a dreptului internațional public, ca **jurisdicția penală hibridă**, cu reliefarea conceptului, principiilor de activitate, limitelor de competență, mecanismelor de declanșare a jurisdicției, desfășurarea procedurilor pendinte, procedurii de adoptare a actelor jurisdicționale și de executare ale acestora.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Acordul între Națiunile Unite și Guvernul Cambodgia privind stabilirea unui Tribunal Special care să pedepsească crimele comise în timpul regimului khmerilor roșii din 06 iunie 2003, încheiat la Phnom Penh (Cambodgia) [citat 20.05.2019]. Disponibil: [http://www.eccc.gov.kh/sites/default/files/legal-documents/Agreement between UN and RGC.pdf](http://www.eccc.gov.kh/sites/default/files/legal-documents/Agreement%20between%20UN%20and%20RGC.pdf).
2. Acordul între Națiunile Unite și Guvernul Libanului privind stabilirea unui Tribunal Special care să pedepsească crimele comise în perioada 01 octombrie 2004 – 12 decembrie 2005 din 23 ianuarie 2007, neintrat în vigoare [citat 20.05.2019]. Disponibil: <http://www.stl-tsl.org/en/documents/un-documents/un-security-council-resolutions/annex-unsc-r1757-agreement-between-the-united-nations-and-the-lebanese-republic-on-the-establishment-of-a-special-tribunal-for-lebanon>.
3. Acordul între Națiunile Unite și Guvernul Sierra Leone privind stabilirea unui Tribunal Special pentru Sierra Leone din 16 ianuarie 2002, încheiat la Freetown (Sierra Leone) [citat 20.05.2019]. Disponibil: <http://hrlibrary.umn.edu/instree/SCSL/SierraLeoneUNAgreement.pdf>.
4. Acordul între Națiunile Unite și Guvernul Sierra Leone privind stabilirea unui Tribunal Special Rezidual pentru Sierra Leone din 11 august 2010 [citat 25.05.2019]. Disponibil: <http://www.rscsl.org/Documents/RSCSL%20Agreement%20and%20Statute.pdf>.
5. Alamuddin A., Jurdi Nabil N., Tolbert D. The Special Tribunal for Lebanon Law and Practice. Oxford: Oxford University Press, 2014. 316 p. ISBN-13: 9780199687459
6. Ambos K. et al. New Approaches in International Criminal Justice. Freiburg: Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht, Reihe Interdisziplinäre Untersuchungen aus Strafrecht und Kriminologie, 2003. 298 p. [citat 20.05.2019]. Disponibil: <https://csl.mpg.de/en>.
7. Appeals Chamber Ruling (16th February 2011) [citat 17.08.2019]. Disponibil: <https://www.stl-tsl.org/en/media/press-releases/201-media-advisory-on-the-appeals-chamber-ruling-16th-february-2011>.
8. Aurescu B. Sistemul jurisdicțiilor internaționale. București: All Beck, 2005. 377 p. ISBN 973-655-841-X.
9. Bachmann K., Fatic A. The UN International Criminal Tribunals: Transition without Justice? London/New York: Routledge, 2015. 290 p. ISBN 9780815377801.
10. Badran D. The Special Tribunal for Lebanon: Changing the norms for the UN Security Council? 20 p. [citat 10.08.2019]. Disponibil: https://www.academia.edu/198317/The_Special_Tribunal_for_Lebanon_Changing_the_Norms_for_the_UN_s_Security_Council.
11. Balan O. Protecția drepturilor omului în conflictele armate. Chișinău, 2009. 214 p. ISBN 341.231.14
12. Bâli A.Ț. Justice under occupation: rule of law and the ethics of nation-building in Iraq. In: Yale Journal of International Law, 2005, Vol. 30:347, p. 431-472. [citat 10.08.2019]. Disponibil: https://openyls.law.yale.edu/bitstream/handle/20.500.13051/6518/16_30YaleJIntlL431_2005.pdf?sequence=2&isAllowed=y.

13. Barria L.A., Roper S.D. How effective are international criminal tribunals? An analysis of the ICTY and ICTR. In: The International journal of Human Rights, 2005, Vol. 9, No. 3, p. 349-368. ISSN 1364 – 2987.
14. Bassiouni M.C. Post-conflict justice in Iraq: an appraisal of the Iraq Special Tribunal. In: Cornell International Law Journal, 2005, Vol. 38, Issue 2, p. 327-390. ISSN: 0010-8812
15. Beigbeder Y. International Criminal Tribunals Justice and Politics. Basingstoke: Palgrave Macmillan Limited, 2011. 351 p. ISBN: 978-0-230-30505-2.
16. Boas G., Bischoff J.L., Reid N.L. International Criminal Law Practitioner Library: Forms of Responsibility in International Criminal Law. Vol. I. New York: Cambridge University Press, 2007. 478 p. ISBN 978-0-521-87831-9.
17. Bouhabib M.A. Power and Perception: The Special Tribunal for Lebanon. In: Berkeley Journal of Middle Eastern & Islamic Law, 2010, Vol. 3, p. 173-205. [citat 25.08.2019]. Disponibil: <https://escholarship.org/content/qt92v6w64m/qt92v6w64m.pdf?t=ph3unw>.
18. Brouwer de A.-M., Smeulers A. The Elgar Companion to the International Criminal Tribunal for Ruanda. Cheltenham/Northampton: Edward Elgar publishing, 2016. 544 p. ISBN: 978 1 78471 169 6.
19. Carroll C. Assessment of the role and the effectiveness of the International Criminal Tribunal for Ruanda and the Ruandan national justice system in dealing with the mass atrocities of 1994. In: Boston University International Law Journal, 2000, Vol. 2, p. 163-200. [citat 25.08.2019]. Disponibil: <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/builj18&div=14&id=&page=>.
20. Carroll C. Hybrid Tribunals are the most effective structure for adjudicating international crimes occurring within a domestic state. [citat 25.08.2019]. Disponibil: http://scholarship.shu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1090&context=student_scholarship.
21. Cassese A et al. The Oxford Companion to International Criminal Justice. Oxford: Oxford University Press, 2009. 1008 p. ISBN: 9780199238323.
22. Cassese A. Confirmation des principes de droit international reconnus par le Statut du Tribunal de Nuremberg, [citat 20.05.2019]. Disponibil: http://untreaty.un.org/cod/avl/pdf/ha/ga_95-I/ga_95-I_f.pdf.
23. Cataleta M.S. Le Tribunal Special pour Le Liban: de l'hypothese d'un possible effet destabilisateur sur le systeme de la justice penale internationale. In: La Comunità Internazionale, Trimestrale della Società Italiana per l'Organizzazione Internazionale, 2012, p. 55-76. ISSN : 0010-5066.
24. Cauza 001 Kaing Guek Eav, Tribunalul Khmerilor Roşii. [citat 10.08.2019]. Disponibil: <https://www.eccc.gov.kh/en/case/topic/1>.
25. Cauza 002 Ieng Sary, Ieng Thirith, Tribunalul Khmerilor Roşii. [citat 10.08.2019]. Disponibil: <https://www.eccc.gov.kh/en/indicted-person/ieng-thirith-former-accused>.
26. Cauza 002 Nuon Chea, Khieu Samphan, Ieng Sary, Ieng Thirith, Tribunalul Khmerilor Roşii. [citat 10.08.2019]. Disponibil: <https://www.eccc.gov.kh/en/case/topic/2>.
27. Cauza 002/01 Nuon Chea, Khieu Samphan, Tribunalul Khmerilor Roşii. [citat 10.08.2019]. Disponibil: <https://www.eccc.gov.kh/en/case/topic/1294>.
28. Cauza 002/02 Nuon Chea, Khieu Samphan, Tribunalul Khmerilor Roşii. [citat 10.08.2019]. Disponibil: <https://www.eccc.gov.kh/en/case/topic/1299>.
29. Cauza 003 Meas Muth Tribunalul Khmerilor Roşii. [citat 10.08.2019]. Disponibil: <https://www.eccc.gov.kh/en/charged-person/meas-muth>.
30. Cauza 004 Ao An, Yim Tith, Tribunalul Khmerilor Roşii. [citat 10.08.2019]. Disponibil: <https://www.eccc.gov.kh/en/case/topic/98>.

31. Cauza Akhbar Beirut S.A.L. și Al Amin (STL-14-06), Tribunalul Special pentru Liban. [cit 10.08.2019]. Disponibil: <https://www.stl-tsl.org/en/the-cases/contempt-cases/stl-14-06>.
32. Cauza Al Jadeed S.A.L. și j Khayat (STL-14-05), Tribunalul Special pentru Liban. [cit 10.08.2019]. Disponibil: <https://www.stl-tsl.org/en/the-cases/contempt-cases/stl-14-05>.
33. Cauza Ayyash și alții (STL-11-01), Tribunalul Special pentru Liban, rechizitoriul. [cit 10.08.2019]. Disponibil: <https://www.stl-tsl.org/en/the-cases/stl-11-01/main/indictments-6>.
34. Cauza Hamadeh, Hawi și El-Murr (STL-11-02), Tribunalul Special pentru Liban. [cit 10.08.2019]. Disponibil: <https://www.stl-tsl.org/en/the-cases/stl-11-02>.
35. Cauza *Tadić*, hotărârea Tribunalului Internațional Penal pentru fosta Iugoslavia din 15.07.1999. [cit 10.08.2019]. Disponibil: <http://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf>.
36. Cauia Alexandru. Aspecte privind apariția și evoluția instanțelor judiciare internaționale prin prisma efectelor acestora asupra codificării dreptului internațional. [cit 01.09.2020]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/201-213.pdf.
37. Charles Jalloh Consolidated legal texts for the Special Court for Sierra Leone, 2007. [cit 10.08.2019]. Disponibil: <http://www.brill.com/consolidated-legal-texts-special-court-sierra-leone>.
38. Chernor Jalloh Ch. The Special Tribunal for Lebanon: a defense Perspective. In: Vanderbilt Journal of Transnational Law, 2014, Vol. 47:765, p. 765-824. [cit 15.09.2019]. Disponibil: <https://scholarship.law.vanderbilt.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1230&context=vjtl>.
39. Ciorciari J., Heindel A. Hybrid Justice The Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia. Michigan: University of Michigan Press, 2014. 464 p. ISBN 978-0-472-11930-1.
40. Clark R. Doebbler C.F.J. The Iraqi Special Tribunal: a corruption of justice. In: Current Concerns Express Journal, June 2007, No. 1, p. 2-5. ASIN : B08KWYBVZ5.
41. Codul Irakului de procedură penală, Legea nr. 23 din 1971, cu modificările ulterioare. [cit 14.08.2019]. Disponibil: <https://www.loc.gov/law/help/hussein/docs/Iraqi%20law%20number23of1971English.pdf>.
42. Convenția de la Geneva privind protecția victimelor de război din 12 august 1949. [cit 01.09.2019]. Disponibil: <https://www.icrc.org/eng/assets/files/publications/icrc-002-0173.pdf>.
43. Convenția de la Haga pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat din 1954. [cit 01.09.2019]. Disponibil: <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001875/187580e.pdf>.
44. Convenția de la Viena privind relațiile diplomatice din 1961. [cit 01.09.2019]. Disponibil: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_1_1961.pdf.
45. Convenția europeană asupra imprescriptibilității crimelor împotriva umanității și a crimelor de război din 25 ianuarie 1974, adoptată la Strasbourg (Franța), [cit 20.05.2019]. Disponibil: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/082.htm>.
46. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale din 04 noiembrie 1950, adoptată la Roma (Italia), [cit 20.05.2019]. Disponibil: http://echr.coe.int/Documents/Convention_ROM.pdf.
47. Convenția ONU asupra imprescriptibilității crimelor de război și a crimelor împotriva umanității din 26 noiembrie 1968, adoptată la New York (Statele Unite ale Americii) [cit 20.05.2019]. Disponibil: <http://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/INTRO/435?OpenDocument>.
48. Convenția privind abolirea muncii forțate din 1957. [cit 10.08.2019]. Disponibil: <http://cdom.rau.ro/download/Concurs/Pregatire%20online/Conven%C5%A3ia%20nr.%20105->

- [1957%20Conven%C5%A3ie%20privind%20abolirea%20muncii%20%20for%C5%A3ate.pdf](#).
49. Convenția privind prevenirea și pedepsirea crimei de genocid din 1948. [citată 01.09.2019]. Disponibil: <https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%2078/volume-78-i-1021-english.pdf>.
 50. Convenția privind sclavia din 1926. [citată 10.08.2019]. Disponibil: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/SlaveryConvention.aspx>.
 51. Costi A. Hybrid tribunals as a valid alternative to international tribunals for the prosecution of international crimes? In: Materials of New Zealand Armed Forces Law Conference "Ending Impunity", Wellington, 14-15 October 2005. [citată 25.08.2019]. Disponibil: <http://www.victoria.ac.nz/law/centres/nzcpl/publications/human-rights-research-journal/publications/vol-3/Costi.pdf>.
 52. Dayton Peace Agreement: General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina. [citată 20.08.2019]. Disponibil: http://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/BA_951121_DaytonAgreement.pdf.
 53. Declarația privind tortura din 1975. [citată 10.08.2019]. Disponibil: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/DeclarationTorture.aspx>.
 54. Dickinson L.A. The Promise of Hybrid Courts. In: American Journal of International Law, vol. 97, 2003, p. 295. ISSN: 2398-772.
 55. Dickinson L.A. The relationship between hybrid courts and international courts: the case of Kosovo. In: New England Law Review, Vol. 37:4, 2003, p. 1062-1063. [citată 10.08.2019]. Disponibil: http://grocjusz.edu.pl/Materials/archiwum/archiwum2014/js_sem_20150410_A.pdf/
 56. Drózd D.K. Functioning of the Iraqi Special Tribunal (material and procedural aspects). In: Teise/Law (Vilnius University Journal), 2008, Vol. 66, Issue 1, p. 110-126. ISSN 1392-1274.
 57. Fritz N., Smith A. Current Apathy for Coming Anarchy: Building the Special Court for Sierra Leone. In: Fordham International Law Journal, 2001, Vol. 25, Issue 2, 391, p. 391-430. ISSN 0747-9395.
 58. Gamurari Vitalie, Năvodariu Elena Tania. Amnesties and punishments according to the objectives of transitional justice. În: Materialele Conferinței "Identities in Globalisation. Intercultural Perspectives", Tîrgu Mureș,, Romania, 11-12 septembrie 2020: The Alpha Institute for Multicultural Studies, 2020, pp. 122-134. ISBN 978-606-8624-10-5.
 59. Gamurari Vitalie, Dulcinati Ionuț-Gabriel. Statutul victimei în viziunea justiției penale internaționale și celor naționale: aspect comparat (Partea I). În: Studii Juridice Universitare, Nr. 1/2021, pag. 13 – 19. ISSN 1857 – 4122.
 60. Gamurari Vitalie. Drepturile omului în Dreptul internațional umanitar în timp de ocupație: regimurile juridice și complementare acestora. În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale, Nr. 2 (Vol. 16), 2021, pag. 29 – 37. ISSN 1857-1999.
 61. Gardner M. Reconsidering trials in absentia at The Special Tribunal For Lebanon: an application of the tribunal's early jurisprudence. In: The George Washington International Law Review, 2011, Vol. 43, p. 91-136. [citată 15.09.2019]. Disponibil: <https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2664&context=facpub>.
 62. Gersh D. Poor Judgment: Why the Iraqi Special Tribunal is the wrong mechanism for trying Saddam Hussein on charges of genocide, human rights abuses, and other violations of international law. In: The Georgia Journal of International and Comparative Law, 2004, Vol. 33:273, p. 273-302. ISSN: 0046-578X.

63. Goldmann M. Sierra Leone: African Solutions to African Problems? In: Max Planck Yearbook of United Nations Law, 2005, Vol. 9, p. 457-515. ISBN: 978-90-04-14533-7.
64. Grzebyk P. Le Tribunal Spécial Iraquien: Instrument de justice ou de vengeance. In: Annuaire français de relations internationales, 2008, Vol. IX, p. 129-143. [citat 15.09.2019]. Disponibil: https://www.afri-ct.org/wp-content/uploads/2009/12/09_Grzebyk_Iraq.pdf.
65. Handbook on the Special Tribunal For Lebanon. The International Center for Transitional Justice Publication, Prosecutions program. New York: The International Center for Transitional Justice, 2008. 55 p. ISBN 978-9953-0-1219-3.
66. Higonnet E.R. Restructuring hybrid courts: local empowerment and national criminal justice reform. In: Arizona Journal of International and Comparative law, Vol. 23, no. 2, 2006, p. 411-417. ISSN: 0743 – 6963.
67. Holvoet M., de Hert P., International criminal law as global law: an assessment of the hybrid tribunals. In: Tilburg Law Review, Vol. 17, 2012, p. 228-240. ISSN: 2211 – 0046.
68. Hoobs H. Hybrid tribunals and the composition of the Court: in Search of sociological legitimacy. In: Chicago Journal of International Law, 2016, Vol. 16, No. 2, p. 482-522. ISSN: 1529-0816.
69. Human Rights Watch Publication. Genocide, War Crimes and Crimes Against Humanity: A Digest of the Case Law of the International Criminal Tribunal for Ruanda. A Digest of the Case Law of the International Criminal Tribunal for Ruanda. New York: Human Rights Watch, 2010. 482 p. ISBN: 1-56432-586-5.
70. Informația oficială a Tribunalului Khmerilor Roșii cu privire la victime, [citat 20.05.2019]. Disponibil: <http://www.eccc.gov.kh/en/about-eccc/introduction>.
71. Informația oficială a Tribunalului Special pentru Liban cu privire la instituire, [citat 20.05.2019]. Disponibil: <http://www.stl-tsl.org/en/about-the-stl/creation-of-the-stl>.
72. International Center for Transitional Justice. Progress of the Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia: Report. [citat 10.11.2019]. Disponibil: <http://www.ictj.org/sites/default/files/ICTJ-Cambodia-Commission-2009-English.pdf>.
73. International Federation for Human Rights. Victims' Rights Before the Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia. Paris: FIDH Publication, 2012. 64 p. [citat 10.11.2019]. Disponibil: https://www.fidh.org/IMG/pdf/eccc_victrights_rep_nov2012_en_web.pdf.
74. Jalloh Ch. C. The Sierra Leone Special Court and its Legacy. Cambridge: Cambridge University Press, 2014. 824p. ISBN: 9781139248778.
75. Jurdi N.N. Falling between the cracks: The Special Tribunal For Lebanon's jurisdictional gaps as obstacles to achieving justice and public legitimacy. In: University of California, Davis Journal, 2011, Vol. 17:2, p. 253-282. [citat 10.11.2019]. Disponibil: <https://jilp.law.ucdavis.edu/issues/volume-17-2/Jurdi.pdf>.
76. Kendall S., Staggs M. Interim Report on the Special Court for Sierra Leone. From Mandate to Legacy: The Special Court for Sierra Leone as a Model for "Hybrid Justice". Berkeley, University of California: War crimes studies Centre, 2005. 53 p. [citat 10.11.2019]. Disponibil: http://ist-socrates.berkeley.edu/~warcrime/SLSC_Report.pdf.
77. Kerr R., Lincoln J. The Special Court for Sierra Leone: Outreach, Legacy and Impact, Final Report. London: University of London, 2008. 35 p. [citat 01.09.2020]. Disponibil: <https://kclpure.kcl.ac.uk/portal/files/5381822/slfinalreport.pdf>.
78. Legea cu privire la Înaltul Tribunal Penal Irakian, 18 octombrie 2005. [citat 01.09.2020]. Disponibil: <http://gipi.org/wp-content/uploads/2009/02/iraqstatuteengtrans.pdf>.

79. Legea Sierra Leone cu privire la prevenirea cruzimii față de copii din 24 decembrie 1926. [citat 25.03.2019]. Disponibil: https://www.ecoi.net/file_upload/1504_1217851419_prevention-of-cruelty-to-children.pdf.
80. Letter of Alhaji Ahmad TejanKabbah, President of the Republic of Sierra Leone, to the President of the UN Security Council, from 12 June 2000. [citat 02.04.2019]. Disponibil: <http://www.rscsl.org/Documents/Establishment/S-2000-786.pdf>.
81. Linton S. Cambodia, East Timor and Sierra Leone: experiments in International Justice. In: Criminal Law Forum, Vol. 12, 2001, p. 93-119. ISSN: 185-246.
82. Linton S. New approaches to international justice in Cambodia and East Timor. In: International Review of the Red Cross, 2002, Vol. 84, no. 845, p. 110-111. [citat 28.07.2019]. Disponibil: https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/att54hwn093-120_linton.pdf.
83. Martin-Ortega O., Herman J. Hybrid tribunals and the rule of law: notes from Bosnia and Herzegovina and Cambodia. [citat 25.05.2019]. Disponibil: [http://issat.dcaf.ch/content/download/2284/19858/file/Hybrid%20Tribunals%20and%20the%20Rule%20of%20Law%20Martin-Ortega%20and%20Herman%20\(2010\).pdf](http://issat.dcaf.ch/content/download/2284/19858/file/Hybrid%20Tribunals%20and%20the%20Rule%20of%20Law%20Martin-Ortega%20and%20Herman%20(2010).pdf).
84. Maupas S. Justice penale internationale. Paris: Gualino editeur, 2007. 173 p. ISBN: 972 – 2 – 297 – 00383 – 4.
85. Meisenberg S., Stegmiller I. The Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia Assessing Their Contribution to International Criminal Law. The Hague: T.M.C. Asser Press, 2016. 612 p. ISBN: 978-94-6265-104-3.
86. Mekki N. Le Tribunal spécial pour le Liban. In: Droits de l'homme et juridictions pénales internationales. Milan: Giuffré, 2011, p. 177-218. ISBN: 9788814156908.
87. Newton M.A. The Iraqi High Criminal Court: controversy and contributions. In: International Law Review of the Red Cross, 2006, Vol. 88, No. 862, p. 399-425. [citat 15.12.2020] Disponibil: https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irrc_862_10.pdf.
88. Nouwen S. M. H. Hybrid courts. The hybrid category of a new type of international crimes courts. In: Utrecht Law Review, 2006, Vol. 2, p. 190-214. E-ISSN: 1871-515X.
89. Olusanya O. The Statute of the Iraqi Special Tribunal for Crimes Against Humanity– Progressive or Regressive? In: German Law Journal, 2004, Vol. 05, No. 07, p. 859-878. ISSN: 2071-8322.
90. Onica-Jarka B. Jurisdicția internațională penală. București: C.H.Beck, 2008. 471 p. ISBN/ISSN: 978-973-115-223-3.
91. Open Society Justice Initiative Report. Salvaging Judicial Independence: The Need for a Principled Completion Plan for the Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia. [citat 10.11.2020]. Disponibil: <http://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/cambodia-khmer-rouge-20101110.pdf>.
92. Ordonanța de punere sub învinuire a Tribunalului Special pentru Liban în speța Procurorul contra Salim Jamil Ayyash, Mustafa Amine Badreddine, Hussein Hassan Oneissi și Assad Hassan Sabra din 06 februarie 2013, [citat 20.05.2019]. Disponibil <http://www.stl-tsl.org/en/the-cases/stl-11-01/main/filings/other-filings/office-of-the-prosecutor/f0860prv>.
93. Pagina oficială a Tribunalului Special pentru Sierra Leone. [citat 10.08.2020]. Disponibil <http://www.rscsl.org/>.
94. Parry and Grant Encyclopaedic Dictionary of International Law. Oxford: Oxford University Press, 2009. [citat 25.05.2019]. Disponibil: <http://www.answers.com/library/Oxford+Articles-cid-27490247>.

95. Pazartzis Ph. Tribunaux pénaux internationalisés: une nouvelle approche de la justice pénale (inter)nationale ? In: Annuaire Français de Droit International, vol. 49, 2003, p. 641-661. [citat 25.05.2019]. Disponibil: https://www.persee.fr/doc/afdi_0066-3085_2003_num_49_1_3770.
96. Perriello T., Wierda M. The Special Court for Sierra Leone Under Scrutiny. New York: International center for Transitional Justice, 2006. 50 p. [citat 25.05.2019]. Disponibil: <https://www.ictj.org/sites/default/files/ICTJ-SierraLeone-Special-Court-2006-English.pdf>.
97. Petit Y. Droit international du maintien de la paix. Paris: LGDJ, 2000. 216 p. ISBN: 2275018859.
98. Pham P. ș.a. Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia: after the first trial. Berkeley: University of California, 2011. 52 p. ISBN: 2-275-01885-9.
99. Proiectul de Statut al Tribunalului Special pentru Irak, 10 decembrie 2003. [citat 01.09.2020]. Disponibil: <http://preventgenocide.org/law/domestic/iraqispecialtribunal.htm>.
100. Protocolul Adițional II din 8 iunie 1977 la Convenția de la Geneva privind protecția victimelor de război. [citat 01.09.2020]. Disponibil: <https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%201125/volume-1125-i-17513-english.pdf>.
101. Ralby I.M. Joint Criminal Enterprise Liability in the Iraqi High Tribunal. In: Boston University International Law Journal, 2010, Vol. 28, p. 281-340. [citat 15.12.2020]. Disponibil: <http://www.bu.edu/law/journals-archive/international/volume28n2/documents/ianralbyarticlepgs281-340.pdf>.
102. Ramgoolie M. Prosecution of Sierra Leone' child soldiers: What message is the UN trying to send? In: Princeton University Journal of Public and International Affairs, 2001, Vol. 12, p. 145-162. [citat 15.11.2020]. Disponibil: <https://jpia.princeton.edu/sites/jpia/files/2001-8.pdf>.
103. Raub L. Positioning hybrid tribunals in international criminal justice. In: International Law and Politics Journal, 2009, Vol. 41, p. 1013-1053. [citat 10.09.2020]. Disponibil: <https://docplayer.net/16532490-Positioning-hybrid-tribunals-in-international-criminal-justice.html>.
104. Regulamentul de procedură și de probă al Tribunalului Penal Internațional pentru Ruanda. [citat 10.09.2020]. Disponibil: <http://ictr-archive09.library.cornell.edu/ENGLISH/rules/260600/index.html>.
105. Regulile de procedură și probe ale Tribunalului Special pentru Liban, ultimele amendamente la 03.04.2017. [citat 10.08.2020]. Disponibil: https://www.stl-tsl.org/images/RPE/RPE_EN_April_2017.pdf.
106. Regulile de procedură și probe ale Tribunalului Special pentru Sierra-Leone, ultimele amendamente la 31.05.2012. [citat 10.08.2020]. Disponibil: <http://www.rscsl.org/Documents/RPE.pdf>.
107. Regulile interne ale Tribunalului Khmerilor Roșii, ultimele amendamente la 16.01.2015. [citat 10.08.2020]. Disponibil: https://www.eccc.gov.kh/sites/default/files/legal-documents/Internal_Rules_Rev_9_Eng.pdf.
108. Report of the Secretary-General pursuant to paragraph 6 of Resolution 1644 (2005). [citat 10.08.2020]. Disponibil: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2006/176.
109. Reydam L., Wouters J., Ryngaert C. International Prosecutors. Oxford: Oxford University Press, 2012. 1032 p. ISBN: 978-0-19- 955429-4.
110. Rezoluția nr.10 a Adunării Naționale a Republicii Irak din 18 octombrie 2005 prin care s-a promulgat Statutul Înaltului Tribunal Penal Irakian, [citat 20.05.2019]. Disponibil: http://www.law.case.edu/saddamtrial/documents/IST_statute_official_english.pdf.

111. Romero J. The Special Court for Sierra Leone and the Juvenile Soldier Dilemma. In: *Northwestern Journal of International Human Rights*, 2004, Vol. 2, Issue 1, p. 2-29. [citat 25.07.2019]. Disponibil: <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1011&context=njihr>.
112. Safferling Ch. *International Criminal Procedure*. Oxford: Oxford University Press, 2012. 1053 p. ISBN: 9780199562886.
113. Sanin K., Stirnemann A. *Child Witnesses at the Special Court for Sierra Leone*. Berkeley, University of California: War crimes studies Centre, 2006. 36 p. [citat 25.07.2019]. Disponibil: https://humanrights.stanford.edu/sites/humanrights/files/child_witnesses_at_the_special_court_for_sierra_leone.pdf.
114. Sârcu-Scobioală D., Lupușor I., Goncearova E. *Jurisdicția internațională penală*. Chișinău: CEP-USM, 2008. 289 p. ISBN 978-9975-70-721-3.
115. Schabas W.A. Le Tribunal Spécial pour le Liban fait-il partie de la catégorie de «certaines juridictions pénale internationales»? In: *Revue québécoise de droit international (Hors-série)*, 2007, p. 119-131. ISSN: 0828-9999.
116. Scharf M.P. The Iraqi High Tribunal. A viable experiment in international justice? In: *Journal of International Criminal Justice*, Vol. 5, 2007, p. 258-263. ISSN: 1478-1387 , 1478-1395.
117. Scully S. Judging the Successes and Failures of the Extraordinary Chambers of the Courts of Cambodia. In: *Asian-Pacific Law & Policy Journal*, 2011, Vo. 13, No. 1, p. 300-353. [citat 20.05.2019]. Disponibil: http://blog.hawaii.edu/aplpj/files/2012/01/APLPJ_13.1_Scully-1-31-Final.pdf.
118. Sentilles D. Political Interference at the ECCC? [citat 10.11.2020]. Disponibil: [http://www.d.dccam.org/Tribunal/Analysis/pdf/Political Interference at the ECCC.pdf](http://www.d.dccam.org/Tribunal/Analysis/pdf/Political%20Interference%20at%20the%20ECCC.pdf) (Vizitat la 10.11.2014).
119. Sentința data în cauza Dujail al Înaltului Tribunal Penal Irakian. [citat 10.08.2019]. Disponibil: http://www.asser.nl/upload/documents/3272012_3403305-11-2006%20-%C2%A0Iraqi%20High%20Tribunal%20Judgement%C2%A0Saddam%20Hussein.pdf (Vizitat la: 10.08.2017).
120. Sentința Tribunalului Militar Internațional de la Nuremberg din 01 octombrie 1946, pronunțată la Nuremberg (Germania), [citat 20.05.2019]. Disponibil: http://avalon.law.yale.edu/subject_menus/judcont.asp.
121. Sîrcu A. Competența racione loci a Curții Speciale pentru Sierra Leone. În: *Materialele Conferinței științifice pentru studenții ciclului I, II și doctoranzi*, Chișinău, 8 aprilie 2014. Chișinău: CEP USM, 2015, p. 115-118. ISBN 978-9975-71-620-8.
122. Sîrcu A. Conceptul de “Tribunal penal hibrid”. În: *Materialele Conferinței științifice internaționale a doctoranzilor și tinerilor cercetători*. Vol. II, Ediția a VIII-a, 3 iunie 2014, Chișinău, p. 244-253. ISBN: 978-9975-9742-6-4 ISBN:978-9975-9742-7-1.
123. Sîrcu A. Criminal internationalized courts – modern aspects. In: *Practical and Scientific Journal “International law and Integration Problems”*, 2015, no. 4 (44), Baku State University, Azerbaijan, p. 33-39. ISSN 2223-0874.
124. Sîrcu A. Elemente de structură și organizare a Tribunalului Khmerilor Roșii. În: *Materialele Conferinței științifice internaționale dedicată celei de-a 70 ani aniversări a dlui profesor universitar Nicolae Osmochescu, “Interacțiunea dreptului intern cu dreptul*

- international: provocări și soluții”, Chișinău, Palatul Republicii, 14 noiembrie 2014. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, Vol. I, p. 141-147. ISBN 978-9975-53-557-1.
125. Sîrcu A. Organizarea și structura tribunalelor penale naționale internaționalizate. În: Revista moldovenească de drept internațional și relații internaționale, 2014, nr. 4, p. 75-83. ISSN 1857-1999.
 126. Sîrcu A. Particularitățile Tribunalului cambodgian al Khmerilor Roșii. În: Materialele Conferinței științifice naționale cu participare internațională “Integrare prin cercetare și inovare”, 10-11 noiembrie 2014, Rezumate ale comunicărilor, Științe sociale, Chișinău: CEP USM, 2014, p. 188-191. ISBN 978- 9975-71-570-6.
 127. Sîrcu A. Principiile de activitate și limitele de competență ale tribunalelor penale naționale internaționalizate. În: Materialele Conferinței științifice internaționale a doctoranzilor și tinerilor cercetători. Vol. I, Ediția a VII-a, 30 mai 2013, Chișinău, p. 283-295. ISBN 978-9975-4023-2-3.
 128. Sîrcu A. Specificul cauzelor aflate pe rolul Înalțului tribunal Penal Irakian. În: Materialele Conferinței științifice naționale cu participare internațională “Integrare prin cercetare și inovare”, 28-29 septembrie 2016, Rezumate ale comunicărilor, Științe sociale, Vol. II, Chișinău: CEP USM, 2016, p. 81-83. ISBN 978-9975-71-816-5.
 129. Skinnider E. Experiences and lessons from “hybrid” tribunals: Sierra Leone, East Timor and Cambodia, p. 15. În: Materialele Simpozionului organizat de Curtea Internațională de Justiție la 03-04 februarie 2007, Beijing, China, [citat 20.05.2019]. Disponibil: <http://www.icclr.law.ubc.ca/site%20map/icc/ExperiencesfromInternationalSpecialCourts.pdf>.
 130. Statement from the Co-Investigating Judges, 30 august 2010. [citat 10.11.2020]. Disponibil: [http://www.eccc.gov.kh/sites/default/files/media/OCIJ-ECCC30Aug2010\(Eng\).pdf](http://www.eccc.gov.kh/sites/default/files/media/OCIJ-ECCC30Aug2010(Eng).pdf).
 131. Statutul de la Roma al Curții Internaționale Penale din 17 iulie 1998, adoptat la Roma (Italia), [citat 20.05.2019]. Disponibil: <http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/ADD16852-AEE9-4757-ABE7-9CDC7CF02886/283503/RomeStatutEng1.pdf>.
 132. Statutul Tribunalului Internațional Penal pentru fosta Iugoslavia. [citat 10.08.2020]. Disponibil: http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf.
 133. Statutul Tribunalului Khmerilor Roșii din 6 iunie 2003, amendat la 27 octombrie 2004, [citat 20.05.2019]. Disponibil: http://www.eccc.gov.kh/sites/default/files/legal-documents/KR_Law_as_amended_27_Oct_2004_Eng.pdf.
 134. Statutul Tribunalului Militar Internațional de la Nuremberg din 08 august 1945, adoptat la Londra (Marea Britanie), [citat 20.05.2019]. Disponibil: <http://avalon.law.yale.edu/imt/imtconst.asp>.
 135. Statutul Tribunalului Special pentru Liban. [citat 01.08.2020]. Disponibil: <https://www.stl-tsl.org/en/documents/statute-of-the-tribunal/223-statute-of-the-special-tribunal-for-lebanon>.
 136. Statutul Tribunalului Special pentru Sierra Leone din 16 ianuarie 2002, adoptat la Freetown (Sierra Leone), [citat 20.05.2019]. Disponibil: <http://www.sc-sl.org/LinkClick.aspx?fileticket=uClnD1MJeEw%3d&tabid=70>.
 137. Studzinsky S. Von. Victim’s Participation before the Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia. In: Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik, 2011, No. 10, p. 887-891. ISSN: 1863-6470.
 138. Tercinet J. Le maintien de la paix et de la sécurité internationales. Bruxelles: Bruylant, 2012. 1014 p. ISBN-10: 2802735810.

139. The International Centre for Transitional Justice Briefing Paper: Creation and First Trials of the Supreme Iraqi Criminal Tribunal, October 2005. [citat 17.08.2020]. Disponibil: http://www-tc.pbs.org/weta/crossroads/incl/trial_Tribunal.pdf.
140. The UN General Assembly Resolution no. 57/228B from 22 May 2003. [citat 01.09.2020]. Disponibil: <http://www.unakrt-online.org/sites/default/files/documents/A-Res-57-228B.pdf>.
141. The UN Security Council Resolution no. 1244 (1999) from 10 June 1999. [citat 25.05.2019]. Disponibil: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1244\(1999\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1244(1999)).
142. The UN Security Council Resolution no. 1315 (2000) from 14 August 2000. [citat 02.04.2020]. Disponibil: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1315\(2000\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1315(2000)).
143. The UN Security Council Resolution no. 1757 (2007) from 30 May 2007. [citat 10.08.2021]. Disponibil: <https://www.stl-tsl.org/en/documents/un-documents/un-security-council-resolutions/225-security-council-resolution-1757>.
144. The UN Security Council Resolution no. 757 (2007) from 30 May 2007. [citat 25.05.2021]. Disponibil: <http://www.stl-tsl.org/en/documents/un-documents/un-security-council-resolutions/security-council-resolution-1757>.
145. The UN Security Council Resolution no. 827 (1993) from 25 May 1993. [citat 25.05.2021]. Disponibil: http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_827_1993_en.pdf.
146. The UN Security Council Resolution no. 955 (1994) from 08 November 1994. [citat 25.05.2021]. Disponibil: <http://www.unict.org/Portals/0/English/Legal/Resolutions/English/955e.pdf>.
147. The UN Security Council Resolution no. S/RES/827 from 25 May 1993. [citat 10.08.2020]. Disponibil: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/827\(1993\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/827(1993)).
148. The UNMIK Regulation no. 2000/64 on assignment of international judges/prosecutors and/or change of venue in Kosovo from 15 December 2000. [citat 25.05.2019]. Disponibil: http://www.unmikonline.org/regulations/2000/re2000_64.htm.
149. The UNTAET Regulation no. 2000/64 on the establishment of panels with exclusive jurisdiction over serious criminal offences from 06 June 2000. [citat 10.09.2020]. Disponibil: <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/etimor/untaetR/Reg0015E.pdf>.
150. Tochilovsky V. The law and jurisprudence of the international criminal tribunals and courts. Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2007. 912 p. ISBN 9781780681993.
151. Trahan J. A Critical Guide to the Iraqi High Tribunal's Anfal Judgement: Genocide Against the Kurds. In: Michigan Journal of International Law, 2009, Vol. 30, Issue 2, p. 305-412. ISSN: 1052-2867.
152. UN Factsheet "Rule of law tools for post conflict states: maximizing the legacy of hybrid courts" (Office of the UN High Commissioner for human rights). Geneva: United Nations publication, 2008. ISBN: 978-92-1-154182-3.
153. UN publication (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights) "Rule-of-Law Tools for Post-Conflict States: Maximizing the Legacy of Hybrid Courts", 2008. [citat 01.09.2021]. Disponibil: <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/HybridCourts.pdf>.
154. UN publication (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights) "Rule-of-Law Tools for Post-Conflict States: Prosecution Initiatives", 2006. [citat 01.09.2021]. Disponibil: <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/RuleoflawProsecutionsen.pdf>.

155. United Nations Assistance Mission for Iraq/Office of the High Commissioner for Human Rights Report on the Death Penalty in Iraq. October 2014, p.7. [citat 01.09.2021]. Disponibil: http://www.ohchr.org/Documents/Countries/IQ/UNAMI_HRO_DP_1Oct2014.pdf.
156. Williams S. Hybrid and Internationalised Criminal Tribunals: Selected Jurisdictional Issues. Oxford: Hart Publishing, 2012. 470 p. ISBN: 9781847319241.
157. Yun J. Special Tribunal for Lebanon: A Tribunal of an International Character Devoid of International Law. In: Santa Clara Journal of International Law, 2010, Vol. 7, p. 181-195. [citat 01.09.2021]. Disponibil: <https://digitalcommons.law.scu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1071&context=scujil>.
158. Zeegers K. International Criminal Tribunals and Human Rights Law Adherence and Contextualisation. The Hague: Springer, 2016. 434 p. ISBN:978-94-6265-101-2.
159. Волчкевич А. И. Особенности Правового Статуса Специального Трибунала По Ливану. В: Ежегодные Сборники Факультета Международных Отношений, Белорусский Государственный Университет, 2010, Выпуск №2, с. 34-46. ISBN: 978-985-518-362-5.

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnatul Sîrcu Artur, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Sîrcu Artur

Data

20 mai 2022

**Curriculum Vitae
Europass**

Informații personale

Nume / Prenume / Patronimic **Sîrcu Artur Isai**

Codul Personal 0970307429087

Data nașterii 29.01.1981

Locul nașterii Ialoveni, Republica Moldova

Naționalitatea Moldovean

Adresa domiciliu Bd. Dacia 38/4, 38/4, ap.64, Chișinău, Republica Moldova

Telefon 768944

Mobil 69999495

Funcția deținută

01.03.2018 Procuror în procuratură
PROCURATURA MUNICIPIULUI CHIȘINĂU

Experiența profesională

Procuratura Republicii Moldova

01.03.2018 Procuror în procuratură
PROCURATURA MUNICIPIULUI CHIȘINĂU

01.08.2016 Procuror în procuratură
Procuratura pentru Combaterea Criminalității Organizate și Cauze Speciale
Transfer (Ordin nr. 1075-p/01.08.2016)

17.10.2013 Procuror secție
Secția exercitare a urmăririi penale în cauze de criminalitate organizată și
excepționale
Transfer (Ordin nr. 1325-p/18.10.2013)

11.03.2013 Procuror secție
Secția control și investigare a infracțiunilor de criminalitate organizată
Transfer (Ordin nr. 325-p/01.03.2013)

28.04.2006 Procuror în procuratură
PROCURATURA SECTORULUI BOTANICA, CHIȘINĂU
Desemnat de Procurorul General (Ordin nr. 396-p/03.05.2006)

10.10.2005 Procuror interimar
PROCURATURA SECTORULUI BOTANICA, CHIȘINĂU
Concurs al comisiei de calificare a Procuraturii Generale (Ordin nr. 799-
p/10.10.2005)

Educație și formare

Tip Cursuri de perfecționare/formare

Perioada 05.12.2005 - 03.02.2006

Instituția de învățământ Centrul de pregătire a cadrelor, Republica Moldova Chișinău

Specialitatea	Perfecționare profesională
Tip	Studii superioare juridice
Perioada	01.09.1999 - 27.06.2003
Diploma obținută	AL 0067023
Instituția de învățământ	Academia de Drept din Moldova, Republica Moldova Chișinău
Specialitatea	
Tip	Cursuri de perfecționare/formare
Perioada	03.07.2000 - 28.07.2000
Instituția de învățământ	Centrul Universitar studii franceze StendalGrenobl, Franța Grenoble
Specialitatea	Curs intensiv de limbă franceză
Limbi străine cunoscute	Engleză, Română, Rusă
Grade de clasificare	
705-p/14.07.2014	Consilier juridic de rangul III / Corpul juridic superior / ordinar
473-p/25.05.2011	Jurist de rangul I / Corpul juridic inferior / ordinar
360-p/21.04.2008	Jurist de rangul II / Corpul juridic inferior / ordinar
395/03.05.2006	Jurist de rangul III / Corpul juridic inferior / ordinar
Stimulări	
93-p/28.01.2019	Insinga de piept "Eminent al Procuraturii"
1056-p/15.09.2015	Mulțumire
70-p/29.01.2014	Diplomă de Onoare de categoria I
64-p/21.01.2013	Premiu, concurs "Cel mai bun în exercitarea urmăririi penale"
52-p/25.01.2011	Diplomă de Onoare de categoria I
981-p/19.10.2010	Diplomă de Onoare de categoria II
981-p/17.10.2008	Dar de preț
61-p/25.01.2008	Premiu, salariu de funcție
Evaluări, atestări	
h.14-135/1/19.09.2017	foarte bine
16.04.2008	Atestat
28.04.2006	Atestat